

politicke
ZATVORENIK

GODINA XVII. - SIJEČANJ 2007. CIJENA 15 KN

BROJ

178

Odluka Ustavnog suda o zahtjevu HDPZ-a • Opaske o prvoj monografiji o ustaškom pokretu • Umalo gradilište na kostima pobijenih • NDH, Židovi i nadbiskup Stepinac • Obljetnica satnije HDPZ-a • Ubojstvo u zadarskoj gimnaziji • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

www.hdpz.htnet.hr

DOBRA VIJEST - IZ BEOGRADA!

Konačno iz Beograda jedna dobra vijest. Za ovu godinu najavljen je otvaranje arhiva tajnih policija komunističke Jugoslavije za razdoblje 1945.-1975.

Koliko je to važno, najprije iz moje skromne perspektive. Naime, prije deset godina zatražio sam u Ministarstvu unutarnjih poslova republike Hrvatske uvid u dokumente koji se odnose na grupu kojoj sam pripadao i kojoj je suđeno 1959. na Okružnom sudu u Varaždinu. Dobih službeni odgovor, da nema nikakvih dokumenata. Jednom prilikom pitao sam tadašnjeg ravnatelja SZUP-a, kako to da nema nikakva traga o našoj grupi u arhivu MUP-a. Odgovorio je, da si ljudi često pridaju veću važnost nego što stvarno jest, te da je pogrešno misliti kako se UDB-a bavila širokim krugom ljudi.

Dakle, ilegalna organizacija NPH kojoj sam pripadao brojila je dvadeset članova; nakon što smo otkriveni, u istrazi je sudjelovalo 15 udbaša, a šef SZUP-a konstatira da smo vjerojatno bili sitne ribe, koje su prošle kroz udbašku mrežu, te vjerojatno zato nema tragova. Uvjeren sam, da ovaj osobno doživljeni primjer vjerno oslikava situaciju u MUP-u Republike Hrvatske.

Za nas u Hrvatskoj to je posljednja nada za utvrđivanje povijesne istine o tome mračnom razdoblju vladavine komunističkog režima, pošto su arhivi MUP-a RH očišćeni od kompromitirajućih dokumenata u nekoliko navrata, a posljednje veliko čišćenje zbilo se uoči stvaranja neovisne Hrvatske, kada se danima dimilo iz udbaških prostorija. Nažalost, to se događalo po nalogu ljudi koji su netom nakon toga zauzeli ključne pozicije u vrhu vlasti, jer bez njih navodno ne bismo uspjeli stvoriti vlastitu državu, a neki su još i danas savjetnici, tj. usmjerivači naše politike, koji budno paze da ne bi bilo idejnih skretanja. To su naime radili čitavo vrijeme i u svojoj matičnoj državi.

No, ako beogradski arhivi doista sadrže sačuvane dokumente OZN-e, KNOJ-a, UDB-e i KOS-a, nama je to od nacionalne važnosti, utvrditi istinu o tisućama uhićenja, likvidacijama bez suda i suđenja. Saznati ime i prezime onih kojih danas više nema, a svojim zapovijedima poslali su u smrt ili dugogodišnju tamnicu stotinu tisuća ljudi. Prošlo je puno godina, imamo svjedočanstva žrtava, znamo čak imena izvršitelja, no da bismo bili posve sigurni tko je zapovjedio, moramo imati izvornu građu - dokumente iz onog vremena.

Ako se ispunе naša očekivanja, biti će to dobitak za sve nas, prestat će manipulacije i spekulacije što će tiče odgovornosti za jedno strašno razdoblje novije povijesti hrvatskog naroda. To razdoblje konačno bismo mogli pospremiti u povijest kamo i pripada, a ne kao danas kad se, samo radi toga jer ne znamo pravu istinu - frustrirani - bavimo događajima od prije 60 godina kao da su se zbili jučer. Vjerujem, da ćemo uvidom u beogradsku arhivsku građu konačno riješiti i pitanje naziva reprezentativnih ulica i trgova, a energiju koju danas trošimo na takva uvjeravanja usmjeriti na dobro hrvatskog naroda.

*Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

JE LI JUGOSLAVENSKI OKVIR DOISTA SAČUVAO HRVATSKE ZEMLJE?

U nizu tvrdnji koje redovito potežu zagovornici ovakvoga ili onakvoga «regionalnog povezivanja» zemalja jugoistočne Europe, ističe se ona da je Jugoslavija, i prva i druga, unatoč svim nedostatcima tadašnjeg režima, bio on pseudodemokratski, monarhofsistički ili komunistički, pozitivna činjenica u hrvatskoj povijesti, jer da su zahvaljujući jugoslavenskome okviru ipak sačuvane i na okupu ostale hrvatske zemlje. Jednu od varijacija te teze nedavno je izrekao i dr. Ivo Banac, kojega neki smatraju uglednim povjesničarom. On je u *Jutarnjem listu* od 5. siječnja 2007. izjavio kako nipošto nije preporučljivo «najautoritarniju Hrvatsku pretpostaviti najliberalnijoj Jugoslaviji» i kako je jugoslavenstvo uspjelo makar u jednome: u tome «što se hrvatsko ozemlje očuvalo unutar međuratne Jugoslavije».

Budući da se Bancu ne može spočitnuti nepoznavanje elementarnih činjenica, onda se ne smijemo skandalizirati zbog toga što spomenuta izjava odiše dubokim neznanjem. Skandalozno je što jedan sveučilišni profesor radi vlastitih političkih ambicija i nečijih političkih interesa ignorira činjenice koje su mu nesumnjivo dobro poznate. Skandalozno je, dakle, mračnjaštvo koje izbija iz toga *prosvijećenog slaganstva!*

Nikakva jugoslavenska država nije pomogla očuvanju hrvatskih zemalja. Baš naprotiv.

Iako je na kraju Prvoga svjetskog rata Madžarska okljaštrena, jugoslavenska je vlast i njezina diplomacija otklonila mogućnost da se ozbiljno zatraži pripajanje Bajskoga trokuta tadašnjemu Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, makar je to područje bilo pretežno naseljeno Hrvatima. Nikoli Pašiću nije odgovaralo povećanje broja «Šokaca», a ni tadašnji Trumbić, koji je svoju zadovenost jugoslovenstvu iskazivao i čirilickim potpisom na Krfskoj deklaraciji (uostalom, čirilicom su svoju odanost bratstvu i jedinstvu svjedočili još neki u čijim je rukama bila hrvatska sudbina, od Miroslava Krleže sve do Vladimira Šeksa i Dragana Čovića!), nije htio hrvatske interese pretpostaviti Jugoslaviji. Iako je bila na strani poraženih, madžarska je vojska 20. kolovoza 1920. umarširala u evakuiranu Baranju. U sastavu Madžarske ostali su i Pečuh i Mohač i dijelovi subotičkoga kotara.

Nepuna tri mjeseca kasnije, Trumbić je 12. studenoga 1920. potpisao Rapaljski ugovor, kojim je Italija stekla krupna proširenja na istočnoj obali Jadrana. Jugoslavenska se diplomacija odrekla Zadra, niza jadranskih otoka, Kvarnera i Istre. Iz hrvatskih je zemalja otkinuta Rijeka. (Nikad Trumbića i družinu nitko nije optužio za kukavičluk, izdaju i prodaju, jer – bila je to žrtva na oltar Jugoslavije!) U siječnju 1921. okupirana je Rijeka, koja je tri godine kasnije, na temelju jugoslavensko-talijanskog sporazuma od 27. siječnja 1924. i stvarno i pravno ušla u sastav Kraljevine Italije. Iako se i oni nazivaju «Rimskim ugovorima», ugovori od 27. siječnja 1924. koje su potpisali Mussolini, Pašić i Momčilo Ninčić, u hrvatskoj su kolektivnoj svijesti potpuno izbrisani, između ostalog i radi toga da se napravi mjesto za frazu o «ustaškoj izdaji» i omogući politikantsko paljetkovanje poput ovoga Bančeva.

Unutarnja upravna podjela Kraljevine Jugoslavije trajno je bila upravljenja mrvljenju historijskih zemalja i slamanju hrvatske nacionalno-integracijske ideologije. Središnja uloga tzv. oblasti i kasnijih banovina svodila se kako na slabljenje kohezije i osjećaja zajedničke pripadnosti Hrvatskoj, tako i na izravno otkidanje Boke Kotorske odnosno istočnoga Srijema. Prava uloga «banovina» postala je bjelodana nakon sporazuma Cvetković-Maček, slijedom kojega je lavovski dio Bosne i Hercegovine trebao pripasti tzv. «Srpskim zemljama».

Nakon Drugoga svjetskog rata stanje je bilo još gore: iako se slomio plan o dalmatinjskoj autonomiji, a Istra i otoci, kao i Baranja, ušli su u sastav hrvatske federalne jedinice, otkinut je istočni Srijem, na štetu Hrvatske «korigirane» su granice sa Slovenijom, a iz Hrvatske je trajno isječena Bosna i Hercegovina. I tako osakaćena Hrvatska još je presjećena kod Neuma.

Komu onda i za čiji račun Banac i slični njemu lažu, da je Jugoslavija «očuvala hrvatsko ozemlje»?!

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

GIDEON – BIBLIJSKI JUNAK KOJI JE ZNAO BRANITI I OBRANITI SVOJ NAROD, ALI NIKAKO NIJE HTIO NAD NJIM VLADATI 7

Dr. Vjekoslav Božo JARAK

GODINE NISU VAŽNE: SJECANJE NA SATNIJU SA ZNAKOM HDPPZ 8

Dragutin ŠELA

KAPUCINSKI KLOŠTAR U KANIŽI: HRVATI POBJENI NAKON ULASKA PARTIZANA U GOSPIĆ 4. TRAVNJA 1945. 11

Ivan VUKIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXXIII.). 14

Ivan GABELICA

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNika (XLII.) 17

Jure KNEZOVIĆ

POVODOM ČLANKA O UBOJSTVIMA U LEOGLAVI 19

Dr. Augustin FRANIĆ

USTAVNI SUD NAPOKON ODLUČIO O ZAHTJEVU HDPPZ-a! 21

Dinko JONJIĆ

NAJSTARIJA HRVATSKA DIJASpora–JANJEVO (III.) 29

Primo PALIĆ

SJECANJE NA MOGA POKOJNOG RAZREDNIKA, PROFESORA VICU VLATKOVIĆA 31

prof. Bruno ZORIĆ

SLUČAJ BRUNA ZORIĆA, ILI: KAKO SU I DANAS DRSKI BIVŠI PARTIJSKI SEKRETARI 32

prof. Bruno ZORIĆ

OBILJEŽENA 15. OBLJETNICA ZADARSKE PODRUŽNICE 34

Domagoj ZORIĆ

KAKO SU ODVELI MOJU MAJKU 35

Šimun LOVRIĆ

KRIŽNI PUT TOMISLAVA JAVORA (IV.) 36

Ivan VUKIĆ

POSTANAK I DJELOVANJE USTAŠKOG POKRETA DO 1941. 38

Tomislav JONJIĆ

IN THIS ISSUE 47

IN DIESEM HEFT 48

OTIŠLI PO SAVJETE NA DALEK PUT HDZ-ovci u gostima kod Komunističke partije Kine

ZAGREB - Izaslanstvo HDZ-u boravi u Kini u sedmognadnove posjetu Komunističkoj partiji. Idući se o uzvratnom posjetu budući da je izaslanstvo Komunističke partije Kine bilo u Hrvatskoj na poziv HDZ-a prije dvije godine. U međuvremenu je u svibnju 2005. u službenom posjetu Kini bio premijer Ivo Sanader, kada je u Pekingu održan i Hrvatsko-kineski poslovni forum, a potpisani je i niz gospodarskih memoranduma između dviju zemalja.

Iz izaslanstva HDZ-a, u kojem su i glavni tajnik Ivan Jarnjak te šef vanjskopolitičkog saborskog odbora Goran Jandroković, poručuju da je ovaj njihov posjet u cilju razvijanja dobrih odnosa s Kinom te da u njemu ne treba tražiti ideološke razloge.

- U 21. stoljeću Kina će ući medju tri najjače zemlje svijeta,

ta, članica je Vijeća sigurnosti UN-a i njima treba imati dobre odnose - poručio je Jandroković iz Pekinga. Objasnio je da se izaslanstvo HDZ-a susrelo s nizom dužnosnika Komunističke partije koji su ujedno državni dužnosnici. HDZ-ove je oduševio gospodarski napredak koji je Kina postigla u proteklih nekoliko godina. Fasenirani su, kažu, Sangajem i golemin brojem stranih investicija u Kini.

- Klijent je bila potpuna proučena njihove filozofije. Na vlasti je Komunistička partija, a potpuno su otvorili svoje tržiste - kaže Jandroković. Kao primjer navodi francusku tvrtku Alcatel u kojoj polovicu vlasništva ima kineska država.

Sej Kineske banke za razvoj rekuje je HDZ-ovcima da su zainteresirani za ulaganje u Hrvatsku. (sb)

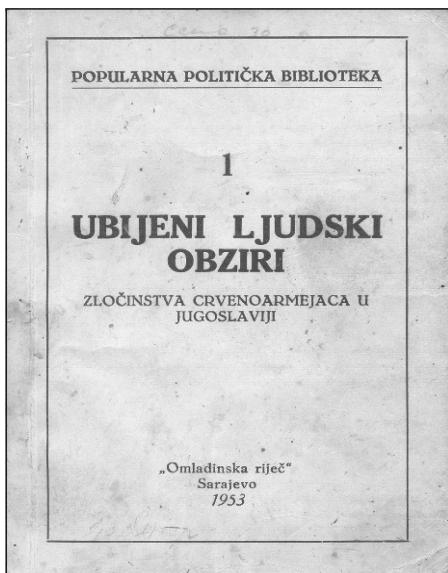
VAŽAN DOPRINOS OSUDI KOMUNISTIČKE IDEOLOGIJE

Hrvatska demokratska zajednica u prvoj je polovici siječnja 2007. dala važan doprinos osudi komunističke ideologije poznatom rezolucijom Vijeća Europe, koju je slijedio sličan čin Hrvatskog sabora.

Dnevni je tisak tih dana priopćio kako je HDZ posjetio bratsku Komunističku partiju Kine. Na čelu izaslanstva vladajuće stranke u Hrvatskoj bili su glavni tajnik **Ivan Jarnjak** i predsjednik saborskog Odbora za vanjsku politiku **Goran Jandroković**. Riječ je o sedmdnevnome uzvratnom posjetu: prije dvije godine, HDZ je bio domaćin kineskomu komu-

nističkom izaslanstvu. Ovoga puta kineski su ih domaćini podučili ne samo o temeljnim razlozima kineskoga *Velikog skoka naprijed* na gospodarskom planu, nego i zaštiti ljudskih prava. Hrvatskoj su javnosti kineski gosti priopćili kako u njihovu odlasku u zemlju **Mao Zedonga** ne treba tražiti ideološke razloge, nego se radi o produbljivanju dobrih odnosa s Kinom. Nije važno što međudržavne odnose inače razvijaju državna izaslanstva; i mi imamo svoje reformatore, svoju *kulturnu revoluciju* i svoju *četveročlanu bandu*, pa i stranačka suradnja dobro dođe. Glavno je da se misli na sličan način... (Z. X.)

KAD KOMUNISTI GOVORE O POVIJESTI...

*Službeni Beograd o Crvenoj armiji:
zločini veći od fašističkih*

Malo je poznato, da je August Cesarec do zadnjeg daha uvjeravao javnost kako je moskovski spomenik **Lenjinu** toliko velik, da mu se na šaci nalazi aerodrom. Komunistička fascinacija vlastitim uspjesima vjerojatno nema presedana u povijesti, a upravo na takvom je fanatizmu mogla nastati i održavati se posve suluda fama o *stahanovštini* i udarnicima. Činjenice ne znače ništa, ako ne odgovaraju ideologiji. Skoro je šokantno čitati dijelove uspomena **Zvonimira Komarića**, u kojima taj kerestinečki intermirac opisuje kako su njegovi zatvoreni sudrugovi krajem lipnja i početkom srpnja 1941. bili uvjereni da je Crvena armija već na pragu Berlina, iako je u to vrijeme stotine tisuća njezinih pripadnika bez otpora ili s malim otporom padalo u njemačko zarobljeništvo, a njemački ratni stroj prodirao na istok onolikolik koliko su mu prometnice i vozila dopuštali.

Crvena je armija u komunističkim očima bila nepobjediva, a njezin dolazak na granice Srbije 1944., u komunističkoj je propagandi proslavljen gromoglasnim oduševljenjem, kojega je **Edin Edo Murtić** umjetnički izradio na poznatom plakatu. Sovjetski je Savez bio ideal. Tisuće i tisuće ljudi je u Hrvatskoj smaknuto zbog negativnog suda o sovjetskoj vojsci ili o slabostima komunizma. Pobijeni su intelektualci, spaljene knjige.

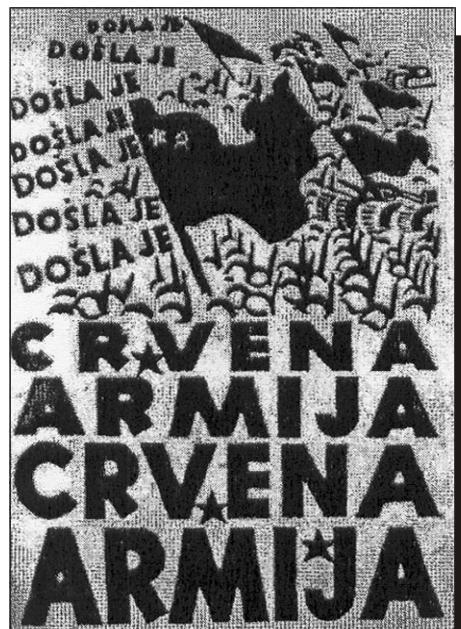
A kad su tri-četiri godine kasnije odnosi između Beograda i Moskve pukli, jugoslavenska je komunistička vrhuška zaoštrevanjem terora i kolektivizacijom dugo pokusava uveriti **Staljina** u svoju pravovjernost i odanost marksizmu-lenjinizmu. Usporedno s tim, zatvoreni su deseti tisuća ljudi, optuženih za simpatije za Rezoluciju Informbiroa. Zahvaljujući zapadnoj pomoći, jugoslavenski je komunizam preživio, te se 1952./53. organizacijski konačno odlijepio od svoga sovjetskog uzora. A tada su 'otkriveni' i zločini Crvene armije. Čitava je slika povijesti ponovo preko noći izokrenuta. U propagandnim se brošurama, na *državnom, srpskohrvatskom* jeziku, pisalo, primjerice:

«...I onda, kad su se jedinice Crvene armije, kao mjejhuri od sapunice, raspadele pod udarcima Hitlerovih divizija, kada je malo ko vjerovao u mogućnost poraza osovinskih sila, naši narodi su, vjerujući u nepobjedivost pravde i istine, vjerovali i u nepobjedivost Crvene armije, smatrajući je simbolom svega pravednog i ljudskog. Međutim, prvi susreti s tom 'spasiteljicom' potlačenog svijeta donijeli su nam duboka razočarenja. Umjesto bratskog zagrljaja, kojeg smo tako željno i tako dugo očekivali, osjetili smo da našom zemljom gazi novi okupator noseći sobom zvjersta i zločine – attribute svakog osvajača. Svi ti nemoralni, divljački i uvredljivi postupci Crvenoarmejaca u našoj zemlji; ovi koji su istaknuti u ovoj knjižici i hiljade onih koji nisu za-

bilježeni na njezinim stranicama, bez ikakvog komentara, sami sobom govore o poretku u kojem je vaspitana ta armija, od vojnika do najvišeg oficira; o poretku koji pri ostvarenju svojih hegemonističkih proglašja **ne poznaje nikakve društveno-moralne norme**. A takav je poredak u zemlji NKVD-a, u zemlji koncentracionih logora i Sibira, u zemlji koju je Staljin sa svojom družinom, svojom tridesetogodišnjom tiranskom vladavinom pretvorio od simbola slobode i čovjekoljublja u simbol ropstva.

Osjećajući na svojoj koži sovjetsku 'kulturnu', gledajući **zločinstva koja su po svojoj težini i masovnosti nadmašila i poznata fašistička**, naši ljudi su se pitali...»

Pitali su se, nema sumnje, u čije se ime ubijalo bez suda, i u čije se ime sudilo još skoro puna četiri desetljeća. (Z. M.)

Nekoliko godina ranije: partizani kliču Crvenoj armiji (plakat Ede Murtića iz 1944.)

LUSTRACIJA NIKAD NIJE POSVE ZAKAŠNJELA (ILI: KAMO ĆE NAS ODVESTI NAKON WIELGUSA?)

Nadajmo se da će ostavka varšavskog nadbiskupa otvoriti proces lustracije i u Hrvatskoj

Hrvatska je jedna od malobrojnih zemalja, u kojima je komunistička nomenklatura slom poredka koji ju je stvorio i kojega je branila, preživjela praktično bez gubitaka. Štoviše, uz pomoć tzv. neovisnih medija i tzv. međunarodne zajednice, prometnula se u zagovornika ljudskih prava i sloboda, pa danas s brutalnom agresivnošću opet izopćeju nepočudne ideje, a preko njih i nepočudne ljude, pojedince i skupine.

Ipak, afera s novoimenovanim varšavskim nadbiskupom **Stanislawom Wojciechom Wielgusom**, za koga se doznao da je bio pristao na suradnju s poljskim komunističkim tajnim službama, slijedom čega je pod pritiskom javnosti početkom siječnja bio prisiljen podnijeti ostavku, neminovno će se odraziti i na Hrvatsku.

Hoće li ona biti iskorištena za nove napade na Crkvu (kao što se donekle događa u Poljskoj), ili će potaknuti val općeg preispitivanja, još je otvoreno pitanje.

Svakako je zanimljivo, da je visokonakladni zagrebački *Vечernji list* na naslovnoj stranici 14. siječnja donio udarni tekst, da papa **Benedikt XVI.** traži lustraciju u Crkvi hrvatskog jezika. Izgledalo bi kao da se upravo u Crkvi sleglo sve zlo koje se namnožilo u komunizmu, pa takvo čišćenje ne treba tražiti u civilnim, političkim, gospodarskim, prosvjetnim, kulturnim i znanstvenim krugovima, a ni u vojsci. Dakle, **Račan, Mesić, Lončar** i slični mogu ostati na čelu državne politike, a treba čistiti u Crkvi!? Dosljednost dostačna jednoga Trockog.

Da se zapravo neće naći puno zagovornika jedino ispravne teze, da treba pročistiti sve državne i društvene strukture, prokazati sve zločince i pustiti sudu javnosti, da odlu-

či o njihovoj daljnjoj sudsibini, pokazuje istupanje **dr. Frane Glavine** na Hrvatskome katoličkom radiju (17. siječnja 2007.). Ono je bilo u primarnoj funkciji relativiziranja dostupnoga arhivskoga gradiva i obezvredjivanja možebitnih potpisa, kojima su se pojedinci obvezivali na suradnju.

Takav pristup nesumnjivo ima «viši cilj». Naime, vjerojatno predosjećajući u kome bi smjeru kampanja mogla krenuti, **don Živko Kusić** je u *Jutarnjem listu* od 17. siječnja 2007. unaprijed stao u obranu – zasad još nenapadnutoga – svećeničkog udruženja *Dobri pastir*, tvrdeći da su bosanskohercegovački (zapravo bosanski) franjevci ulaskom u to udruženje i pristankom na suradnju s jugoslavenskim tajnim i javnim službama, zapravo spašavali gole živote. Ipak malo previše! Jesu prilike za Katoličku crkvu osobito u BiH nakon 1944./45. bile dramatično teške, ali se tako jednostavan i jednoznačan odgovor na problem *Dobrog pastira* ne može dati. I kad je pisao tako jednostran tekst, Kusić nesumnjivo dobro znade, da je upravo *krv mučenika sjeme kršćanstva*, a nije zaboravio ni nepokolebljivu čvrstoću kojom su se staleškim udruženjima suprostavljali nadbiskup **Stepinac**, biskupi **Bonefačić, Frančić, Čule** i drugi. Uostalom, u nijednoj analizi nastanka i opstanka *Dobrog pastira*, ne smije se smetnuti, kakve je posljedice imalo zatvorenje tamošnje nacionalne svijesti i pripadnosti, i kakve su «profite» komunističke vlasti pred međunarodnom javnosti izvlačile iz tog ulaganja. Iako će se mnogi zagovornici *Dobrog pastira* i danas braniti, pitanje je bi li – da ih je ponovno vratiti u pedesete – radije trpjeli ili bi s Komitetom tikve sadili...

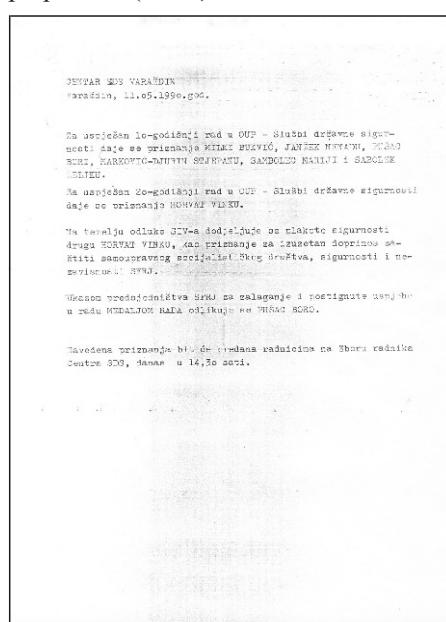
Čitava pripovijest, prema tome, imat će još mnoge nastavke. Kao jedan od rukavaca u koji će možda biti skrenuta, pokazuje se pokušaj da ju se iskoristi za dodatnu rehabilitaciju «hrvatskih udbaša». Zagrebački je *Jutarnji list* od 19. siječnja 2007. (br. 3095/X.) na čitave tri stranice donio fantastičnu reportazu s dvojicom neimenovanih (!) pripadnika «hrvatske UDB-e» koji su prisluškivali Kaptol i bili angažirani u «borbi protiv kleronacionalizma». Prema tom tekstu, tim bi udbašima još valjalo podići spomenik, jer su oni – kaže se u naslovu – štitili hrvatske katoličke svećenike od središnje, beogradskе UDB-e. Zaključak bi se trebao nametati: ako su «hrvatski udbaši» štitili hrvatsku Crkvu od Beograda, onda su njihovi šefovi i nalogodavci u zagrebačkoj Kockici bili inspiratori i stratezi te zaštite. Onda su, dakle, oni (**Bakarić, M. Planinc, Račan, Suvar, Stojčević, Pero Car** i slični) najzaslužniji za obranu hrvatskih interesa. Može li se smisliti sotonski recept... (P. Z.)

OBJAŠNJENJE KOJE JE IZOSTALO

Na unutarnjoj stranici korica prosinačkog broja Političkog zatvorenika, objavljen je dokument o pohvalama i odličjima koje su dužnosnici UDB-e (Službe državne sigurnosti) dobili u svibnju 1990. U isto vrijeme kad su Hrvati većinom još slavili slom komunista i Jugoslavena na prvim slobodnim izborima, UDB-a je obavljala poslove za svoje nalogodavce.

Zanimljivo je, da je jedan od pohvaljenih bio **Vinko Horvat**. On je u razdoblju 1979. - 1990. bio načelnik SDS-a u Varaždinu. Nakon što je u svibnju 1990. pohvaljen za «uspješan dvadesetogodišnji rad», promijenio je konja. Presedlavši, od 1990. do 1992. bio je načelnik VI. uprave (zaštita objekata i ljudi) u Službi za zaštitu ustavnog poredka (SZUP) Republike Hrvatske, a od 1992. do 1994. šef finansijske i kadrovske uprave u SZUP-u. Horvat je tako pokazao kako se u slobodnoj, neovisnoj i nekomunističkoj Hrvatskoj pravi blistava karijera, samo ako se ima solidno temeljno obrazovanje u jugoslavenskoj UDB-i.

Znao je Horvat, a i mnogi drugi njemu slični, da se ne treba bojati lustracije: ono što je drugdje prepreka, u Hrvatskoj je – preporuka. (L. K.)

Iz jugoslavenske u hrvatsku obavještajnu službu!

JEFTINI KRIMIĆ IZ KUHINJE GENERALA ŠPEGELJA

Tjednik *Nacional* dočarao je građanima Hrvatske toplinu doma, prenoseći razgovor koji se prilikom božićne večere vodio u kući generala Špegelja. Akteri su bili predsjednik Mesić, general Špegelj i predsjednik uprave *Nacionala*, Pukanić, koji je i sročio tekst kojega bi se posramio svaki novinarski početnik – ali već je poznato, da nema srama.

Dakle uz slasnu večeru i slavonske čvarke vodio se razgovor o događajima vezanim u vrijeme stvaranja samostalne hrvatske države i to isključivo koristeći metodu **naknadne pameti**.

O nabavi oružja društvo je potpuno suglasno, da smo prije embarga mogli kupovati oružje na svjetskom tržištu uz prethodnu potvrdu kragujevačke *Crvene zastave*, ako nam oni nisu u stanju isporučiti naoružanje koje nama treba. Stvarno šteta, da nismo iskoristili tu priliku! Nakon uvođenja embarga mogli smo se kompletno naoružati do zuba iz skladišta JNA. Trebalо je samo u njih ući i uzeti sve što nam treba, tvrde za božićnom večerom Stipe i Martin.

Tuđman je navodno bio protiv, jer se bojao JNA; iracionalni strah vukao je još iz vremena službovanja u Beogradu, a osim toga vjerovao je **Kadijeviću** i **Miloševiću**. Zaključeno je da nekomu očito nije odgovaralo da se uzme oružje iz skladišta JNA, jer se tada ne bi moralio kupovati i švercati iz inozemstva, pri čemu su pojedinci enormno zaradili. U kontekstu toga, Mesić se sjeća kako je **Šušak** s dva kofera novca krenuo u Njemačku, da kupi oružje od nakavih Arapa. Nakon par dana vratio se bez novca i bez oružja, jer je netko Arapi-

ma u hotelskoj sobi prerezao vratove. Scenarij ispod nivoa za amaterske krimiće.

Posebna tema razgovora bila su sjećanja na dane, kada je Tuđman ponudio Špegelju da se skloni u Kanadu ili Belgiju nakon emitiranja poznatoga KOS-ova filma, kako bi ga zaštitio od eventualne opasnosti. Nakon Mesićeva raskida s HDZ-om, Tuđman je i njemu ponudio da se skloni u Belgiju. Obojica se slažu, da bi im to vjerojatno bilo posljednje putovanje, da živi više ne bi vidjeli Hrvatsku. Drugim riječima, Tuđman se sa svojim bliskim suradnicima, a s kojima se u određenom trenutku nije slagao, obračunavao na mafijaški način. Perfidno ih je slao u wellness-centre, a u stvari bio bi to put bez povratka.

Nije mi poznato, je li Tuđman još nekoga likvidirao ili pokušao likvidirati na opisani način.

Ta priča podsjeća me na rastavljene muževe ili žene, koje nakon propalog braka nemaju lijepe riječi za svoga bivšeg, makar se s oduševljenjem ženili i niz godina zadovoljno živjeli. Svakomu je jasno, da opisujući partnera u negativnom svjetlu, govore samo o sebi.

No, ovo čakulanje ima još jednu niskost koja govori o akterima razgovora. Danas govoriti o svome suradniku u najnegativnijem kontekstu, optužiti ga za pokušaj likvidacije, a on se iz groba ne može braniti – mislim da su o sebi sve rekli. I ne čudi me, da je iz slične topline doma lansirana i sto puta ponovljena laž o dogovoru iz Karadordjeva oko podjele Bosne i Hercegovine. (ABA)

IMAMO PRAVO BRANITI SE OD KLEVETA!

Razumljiv je i poželjan poziv uredništva «Političkog zatvorenika», da napišemo i objavimo svoje uspomene na križni put, uhićenja i robijanje, pa i to, da izložimo naša stajališta i ocjene hrvatske sadašnjosti. No, moglo bi se reći, da su tekstovi urednika Jonjića i Andrije Vučemila, objavljeni u jesenskim brojevima 2006., iscrpili sve što nas tišti i izrazili ono što mi, hrvatski politički uzniči, osjećamo, mislimo i želimo. Ti tekstovi izražavaju i zbog čega smo danas nezadovoljni.

Sve što gledamo oko sebe čini nas nezadovoljnim. Hrvatski sabor i naši sabornici troše se u međusobnim svađama, bez ikakva smisla i svrhe. Naši mediji iz dana u dan puku serviraju skandale, javljaju o kriminalu, korupciji, ubojstvima i silovanjima, kao da u našoj Hrvatskoj nema ništa što bi vrijedilo, kao da nema ničega čemu bismo se smjeli radovati.

Neprestano se govori kako nema demokracije, a svakodnevno svjedočimo da se o svim temama raspravlja čak na na najniži mogući način, pa se i najsvetije vrijednosti ovoga društva, poput Domovinskog rata ili hrvatske države, potežu po blatu.

Kao da smo svi zaboravili što se na ovim prostorima događalo od 1945. do 1990.: čim su došli na vlast, komunisti su započeli ubojstvima, progonima, «čišćenjima tavana», otimanjem blaga, tjeranjem u zadruge, progonom Crkve, vjere i svećenstva. Tisuće i tisuće ljudi završilo je u najgroznijim tamnicama, a svima – i onima na slobodi i onima u tamnici – započelo je pranje mozga veličanjem «druga Tita» i «druga Staljina». Nitko tada nije smio pisnuti o ponašanju i obijesti «rukovodilaca». Za to se išlo u zatvor. Nisu tada pitali o tome ni Jurjevići, ni Stazići, ni Pusićke, ni Antunovićke. Nije tada bilo ni odbora za ljudska prava, a ni gospodina Puhovskog da nam svakodnevno dijeli lekcije kao stručnjak za baš svako područje ljudske djelatnosti.

Mislim da imam pravo na sve to podsjetiti.

Otkud mi to pravo? Otud, što mi je ukрадena mladost od 15. studenoga 1945. do 15. studenoga 1950. I otud, što me je desetljećima nakon toga, na svakom koraku, pratila «karakteristika» bivšega političkog zatvorenika. I mene, i moju suprugu i moju djecu. I otud, što se nikad nisam pokajao zbog puta kojeg sam izabrao 1941.

Radi toga mislim da imam pravo i obvezu, braniti hrvatsku državu, i ondašnju i današnju. I prvog predsjednika demokratske Hrvatske, dr. Franju Tuđmana, koji je za me možda najveći Hrvat u povijesti.

Vladimir VRAŽIĆ

Pukanić, Špegelj i Mesić u "Nacionalu"

SUDBINA HRVATA KOJEGA SU NAZIVALI ČETNIKOM!

Istaknuta hrvatska umjetnica i profesor Ekonomskog fakulteta napušta Sarajevo

Gertruda Munitić seli se u Hrvatsku

SARAJEVO - Najava dvoje istaknutih sarajevskih Hrvata o odlasku iz grada u kojem su živjeli i radeći je dobitak i šok. Špela i njihova presemljeni u Hrvatsku izazvala je prava Juru u bosanskohercegovačkim medijima i javnosti, posebno među novinarima. Iako je izjavljeno je li Sarajevo danas grad u kojem se ne obavljači nezadovoljni.

Opera diva Gertruda Munitić, ugledna hrvatska glazbenica, želi se vratiti u Sarajevo. Dragoljub Stojanov, načelnik općine Stolac, u Sarajevu najavili su u lokalnim medijima da će delati učiteljica i predavačica na Ekonomskom fakultetu Sarajeva posao u Stolacu. U Riječi gđe mu je ponudjeno katedra na Ekonomskom fakultetu.

Stojanov: Otpriješi su me

Opera diva dala je pozivku na muzičku scenu u Sarajevu. Njene pozicije su joj bili odustati, ali i ustanove u kojima je radila podstavila suđenje i ignoriranje, u svrhu da bude odušetljiva. Profesor Stojanov je u izvještaju

"Ja ne odažan, nate sa operom", rečale je Stojanov i dodala kako su ga

U Sarajevu kažu da Gertruda Munitić dolazi na mjesto savjetnice predsjednika Mesice, što u njegovu ured ugovrgavaju

da sam onda utisla, preči Stojanov

da je "četnik". Kada su mi rekli da sum Hrvat, rekli su mi

da vodili Haris Šilajdžić i Hasan Mu-

ranić. S Ekonomskog fakulteta, u Sarajevu nedjeljana je doslovno propozicije u kojima su tvrdili da je Gertruda Munitić igrač i njihova presemljeni u Hrvatsku.

Oprijavačima iz Operе

Aktualni dekoracija Operе Narodne pozorište u Sarajevu Amila Radović, rekao je, da je u slavlju Gertrude Munitić riječ o "iznenadnom i neotučenom optužujućem".

Gospoda Munitić već 15 godina nije u Sarajevu. Nekoliko mjeseci, ali i godinu, nije u Sarajevu, nego zato što ona to ne radi", rekla je Balšić. Prima je Gertruda Munitić obnovila fakultet, osim obitelji koja je u Sarajevu ostala, a ona je uklonila kada je želi ući u Zagreb i pjevali "Ave Maria". Godine predsjednica Sarajevske Opere počela je učiti engleski jezik, a nakon toga se vratio u Zagreb.

Načelnik općine Stolac, Drago-

ljub Stojanov, u izvještaju

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

tu. Što neznanje poznaje, ali i učio

istoriju i kulturnu baštinu Sarajeva,

da je u Sarajevu, te da je učio eng-

elski jezik, ali i učio historiju i kul-

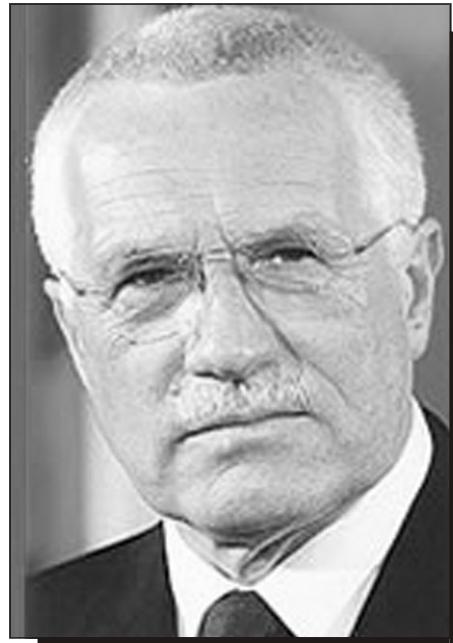
VACLAV KLAUS: «ULAZAK U EUROPSKU UNIJU NAJFATALNIJA POGRJEŠKA U NAŠOJ POVIJESTI!»

«Hrvatska je spremna platiti svaku cijenu da bi ušla u Europsku uniju!» Ako ni po čemu drugome, aktualni će premijer u povijest ući po tim zlokobnim riječima, koje pokazuju kako se lideri jednoga malog naroda lako umore od nacionalnog suvereniteta. Hrvatski opstanak, dakle, ima smisla ne sam po sebi, nego tek u funkciji širenja Europske unije; Europska unija nije sredstvo za ostvarenje dobrobiti. slobode i napretka hrvatskog naroda, nego svrha njegova postojanja.

Neki drugi, koji o svome dostojanstvu vode više računa, puno su oprezniji. Primjerice, konzervativni zastupnik u britanskom parlamentu, **Tom Benyon**, prije četiri je godine u *The Timesu* priznao da je svojedobno promicao britanski ulazak u EU «na pretpostavci koja je bila dovoljno lažna da bih, da je ta tema bila na javnoj ponudi kao obveznica, bio suočen s kaznenim progonom prema odredbama Zakkona o tvrtkama i da bih ga izgubio». Kraljevski kancelar i parlamentarni zastupnik **Norman Lamont** priznao je

1994.: «...Mogu samo reći da ne mogu uprijeti prstom ni u jednu konkretnu ekonomsku prednost koja je ovu zemlju nedvosmisleno stigla zbog našeg članstva u Europskoj uniji». Komentirajući birokratizaciju EU i poplavu briselske regulative, ministar vanjskih poslova **Malcolm Rifkind** dodao je: «Britanski narod i mnoge druge smeta što vide stalno prenošenje vlasti samo u jednom smjeru. Vide da svi tragovi vode u šilju, a nijedan ne izlazi iz nje... Gdje je tomu kraj?».

Tisuće bi se takvih izjava moglo naći u svim državama i narodima, koje postupno guta briselski Moloh. Baš kao što je visokonakladni *Sun* u svibnju 2003. optužio **Tonyja Blaira** za «njajveću izdaju u povijesti», tvrdeći da je premijer «spreman otpisati 1000 godina britanske suverenosti», češki je predsjednik **Vaclav Klaus** ulazak svoje zemlje u EU nazvao «njajfatalnijom pogrješkom u našoj povijesti!» Naše, pak, političare ne more tuđa iskustva: njih čekaju pozicije briselskih činov-

Vaclav Klaus

nika. Radi tuđih su aplauza i tuđih srebrnjaka i prije neki naši sunarodnjaci bili tuđem sluzi služe, tuđe prirepine, pa zašto ne bi opet bili... (L. T.)

HRVATSKI LIST OBJAVIO ODGOVOR JURE KNEZOVIĆA

U zadarskome *Hrvatskom listu* od 28. prosinca 2006. javio sa neki **Mijo Horvat**, navodeći kako fotografija s Ovčare, na kojoj se, između ostalih, nalaze **Jure Knezović** i **Ivan Fumić**, dokazuje udbaš-

ku aktivnost bivšeg predsjednika HDPZ-a. Pored ove dvojice, na fotografiji se nalazi i predsjednica Apela, **Zdenka Farkaš**, te još dvije osobe. Prema autoru popratnog teksta, fotografiranje ove petorke zahtjevalo je vratolomije (možda i opasnost?).

Ne kaže tobogeni **Mijo Horvat**, je li tom prigodom i on hodočastio na Ovčaru kao mnogi drugi koji su se išli pokloniti žrtvama ili je, izdajući se za hodočasnika, išao uhoditi Juru Knezovića? Reklo bi se, da ga je vodila ta druga nakana, jer se hvali «svojim i našim okom sokolovim».

A što Jure Knezović u Hrvatskom listu odgovara tom uhodi? U odgovoru objavljenom 18. siječnja 2007., on potvrđuje autentičnost fotografije. Ona je nastala 2001., a ne 2006., kako to uhoda sugerira. Navodi da je gđa Farkaš osigurala autobuse i da su iz Zagreba tim autobusima išli politički uzniči zagrebačke podružnice HDPZ i domobrani. Na Ovčari mu je, poslije polaganja vijenaca, pristupio do-

mobranski fotograf **Slavko Želežić** i rekao da ga gospođa Farkaš zove. Ona je stajala malo podalje, a kad joj je Knezović pristupio, ona mu je predstavila Ivana Fumića. Knezović ga je pitao što on radi tu, na mjestu zločina svojih ideoloških sljednika, a Fumić mu je odgovorio kako je on na Ovčari, jer je i njegov sin bio sudionikom Domovinskog rata. Na to ga je Knezović pitao, je li mu sin ratovao za Hrvatsku ili protiv nje, poput oca. Fumić je odgovorio: za Hrvatsku. Bolji su sinovi od očeva, rekao mu je Knezović i vratio se svojim članovima. Razgovor je bio glasan i svi su ga nazočni čuli.

U trenutku dok je Knezović tamo stajao, fotografiju je napravio Slavko Želežić i nekoliko dana kasnije donio mu u Podružnicu. Nitko od nazočnih političkih uzničika, koji su to sve vidjeli, u tome nije video ništa spomena ili prigovora vrijedno. Uzaludnim se, dakle, pokazao uhodin trud... (R. P.)

GIDEON – BIBLIJSKI JUNAK KOJI JE ZNAO BRANITI I OBRANITI SVOJ NAROD, ALI NIKAKO NIJE HTIO NAD NJIM VLADATI

Živio je u doba sudaca, istaknutih pojedinaca koji su u razdobljima velikih nevolja upravljali i spašavali svoj narod (približno od 1200. do 1012. prije Krista). O njima govori biblijska knjiga Sudaca i nabraja ih 12, ali pritom ističe kako je Gideon bio najveći.

Gideonovo doba bijaše obilježeno postupnim prilagođavanjem naroda na nove uvjete života i rada, privikavanjem na poljodjelstvo i življenjem od rada svojih ruku, što za Židove, starinom stočare-latalice, nije bilo lako. Posebnu teškoću stvarahu im susjedni narodi – starosjedatelji, iskusniji, a ponekad i vojnički mnogo jači. U tim okolnostima Židovi su, uza svu svoju zatvorenost, padali pod utjecaj okolnih naroda. Slušajući što govore i gledajući što rade njihovi susjedi – kako na primjer isčekuju dobar urod ljetine od naklonosti svojih bogova, božice Astarte i božanstava zvanih Baali, povodili su se za njima; u želji da bi osigurali dobar urod, počeli su sudjelovati u njihovim vjerskim obredima i slijediti njihove smjernice za život. Kratko rečeno: otpadali su od vjere svojih otaca i samim tim se međusobno razdvajali i udaljavali jedni od drugih. To su veoma vješto koristili njihovi ratoborni susjedi.

Tako su u vrijeme Gideona postupali Midijanci. Vojnički mnogo jači, provaljivali su u židovska naselja, pljačkali i razarali sve do čega su došli. I to je trajalo punih sedam godina.

Pritisnuti tim nevoljama, Izraelci su se počeli živo obraćati Bogu moleći njegovu pomoć! Sukladno biblijskom razmišljanju, tada je zaiskrila temeljna biblijska poruka: Bog vas je izveo iz egipatskog sužanstva i omogućio vam život u slobodi, ali vi ste to zaboravili i počeli padati u ropstvo zabluda – okrenuli ste leđa svome Bogu i predali se u službu lažnim božanstvima. Na prvu poruku Božjega glasnika, Gideon je beznadno odgovorio: «Bog nas je ostavio i predao u ruke Midijancima!».

Piše:

Dr. Vjekoslav Božo JARAK

Nakon toga Gideon je čuo Božji glas: «Idi s tom snagom u sebi, i izbavit ćeš Izraelce iz ruku Midijanaca!». Prepavši se preteška zadatka, Gideon je odgovorio: «Moj je rod najmanji u Manašeovu plemenu, a ja sam posljednji u kući svoga oca!». Bog mu je na to rekao: «Ja ćeš biti s tobom!».

Još uvijek nesiguran, Gideon zamoli od Boga znak, i Bog mu usliši molbu. Osjetivši na taj način Božju blizinu i pomoć, u Gideonu se rasplamtjelo pouzdanje u Boga. Izabrao je deset svojih momaka i noću porušio sva javna obilježja, kipove i oltare poganskih božanstava. Bijaše naime uvjeren: dokle god se ljudi vežu uz nepouzdana uporišta i gaje lažne nadе, neće u njima zaživjeti odlučnost za prodor u slobodu, neće se rasplamsati svijest o istinskom dostojarstvu i snazi koju ono u sebi krije. Prijeko je potrebno osloboediti se najprije utvara i smjelo započeti graditi budućnost na provjerenim temeljima prijateljstva s Bogom i međusobno.

Taj odvažan čin umalo nije Gideona koštao života; štovatelji božanstva Baali nasrnuli su u kuću Gideonova oca, tražeći glavu njegova sina. Joas, Gideonov otac, mudro im je odgovorio: Ako je riječ o bogu, onda neka se on sam brani, zašto biste ga vi branili?

Upravo tada Midijanci su zajedno s Amalečanima prešli rijeku Jordan i utaborili se u ravnici Jizrael. Gideon je nato razaslao svoje glasnike na sve strane s pozivom junacima na obranu svoga naroda od premoćna tlačitelja. Odziv bijaše izuzetno dobar. Razmišljajući o načinu obrane, Gideon je doživio novu poruku. Bog mu jamči pobjedu, ali želi neka u boj podje samo s 300 probranih junaka.

Gideon je poslušao. Rasporedio je 300 vrsnih ratnika u tri reda. Svakomu je dao u ruke rog, glineni lonac i baklju. Pritom je

naredio: Prepad treba učiniti u mrkloj noći s tri strane. Na dani znak, svi će zapaliti baklje, razbiti zemljani lonac i gromoglasno zatrubiti, zasvirati u svoj rog, a onda se svom silinom sručiti na neprijateljski tabor. Rečeno bi i učinjeno. Neprijatelj je zatečen na spavanju; njegovi vojnici su izbezumljeno skakali i u općoj pometnji udarali jedan na drugoga, a onda se svi bezglavo dali u bijeg.

Nakon tog uspjeha, Gideon se susreo s novom nevoljom. Svjestan Božjega nadahnuća koje ga je vodilo, Gideon se nije hvalio svojom pobjedom. Štoviše pohvalio je ljude iz Efraimova pleme i vješto stišao njihovu pobunu nastalu iz čiste zavisti. Međutim, kaznio je one koji su njegovim izgladnjelim i iscrpljenim braniteljima uskratili hranu, kao i one koji bijaju poubijali njegovu braću.

Gideonov podhvata bijaše u svojoj cjelini po volji narodu te od njega Izraelci zatražiše: «Vladaj nad nama, ti, sin tvoj i unuk tvoj!» Gideon im odgovori: Ne! Ne ćeš ja vladati nad vama, a ni moj sin; Bog će biti vaš vladar!

Predaja kaže kako je Gideon živio još četrdeset godina; ostao je sudac i skrbio za mir i pravednost, a nije mislio na svoje povlastice.

Međutim učinio je nešto što bijaše dvojbeno i što je bacilo sjenu na njega: Zamolio je svoje vojnike da mu od svoga plijena dadnu po jedan prsten. I dali su mu, a on je od toga zlata dao izraditi lik božanstva i postaviti ga u svom gradu Ofri.

Nije jasno zašto je to učinio, jer to bijaše Židovima zabranjeno! Je li htio postaviti to kao znak kako se, prije ili kasnije, sva božanstva ovoga svijeta moraju pokoriti jedinom Bogu ili je time želio nago-vijestiti kako će se nakon njegove smrti Židovi ponovno odmetati od Boga i služiti božanstvima – utvarama i nadalje gajiti lažne nadе?

Na ta pitanja nema jasna odgovora, ali je ipak na svijetli Gideonov lik pala stanovačna sjena!•

GODINE NISU VAŽNE: SJEĆANJE NA SATNIJU SA ZNAKOM HDPZ

Ovih mi je dana poštar uručio preporučeno pismo poslano iz Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Poslali su mi iskaznicu hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata. Kako je ovih dana bila petnaesta obljetnica osnutka satnije dragovoljaca članova HDPZ, mislim da bi se mogao tiskati jedan osvrт na postojanje satnije.

Riječi koje su u naslovu ovog zapisa, ako se ne varam, stihovi su neke popularne popijevke. Meni su te riječi bile važne, ne zbog popijevke ili pjevanja, već zbog toga što mi je tim riječima odgovoreno na upit, mogu li biti, s obzirom na moje godine, primljen u sastav satnije HDPZ. Bilo je to krajem 1991. godine, u kojoj se ponovno oružjem ispisivala povijest Hrvatske i nas Hrvata. Kao gotovo na svakoj stranici na koju se zapisivala hrvatska povijest, i na stranici za 1991. upisana je ratna godina. Hrvati su se nakon dva rata u dvadesetom stoljeću, od kojih je svaki trajao po četiri godine, ponovno moralni braniti od napada i presizanja za hrvatskom zemljom.

Kao da je Mars, bog rata uživao na ovim našim prostorima, uvijek je dolazio nepozvan. Tako je bilo i te 1991. godine. Dotutnjio Mars opak, kakav samo Mars može biti, u Lijepu našu, i opet bez najave. Srbi, koji su ga dozvali i izazvali na ovom našem tlu, učinili su to podmuklo, bez najave. Slike krvi, razaranja i smrti, nudile su nam se svakodnevno preko malog ekrana u našim domovima. Bili smo u vlastitom domu nemoćni promatrači grozota, koje su nam učinjene i koje su nam svakodnevno činili. Svaki dan sve teže mi je bilo gledati te grozote. Vidjeli smo, također preko malog ekrana, mladiće koji su stali na put barbarima i nastojali rušilačku i ubojitu bujicu zaustaviti.

Samo u vjeri da postoji smisleniji život mogao je naš hrvatski čovjek pokazati takvu predanost i spremnost da se žrtvuje. Mi Hrvati upravo smo bili na putu ostvarenja smislenijeg života i našega tisućugodišnjeg sna, sna o stvaranju slobodne Hrvatske. Osobno me ostajanje po strani, da budem samo promatrač, ponižavalо, jer sam vjerovalo da i ja mogu biti djelić, čestica one snage i volje koja je nastojala da Hrvatska opstane kao slobodna i nezavisna država.

Bio sam uvjeren da na silu treba odgovoriti silom. Vrijeme je dokazalo da se duh i volja naroda ne daju pokoriti. Hrvati su to dokazali svojom opstojnošću kroz vjekove.

Nisam objasnio zbog čega su riječi „godine nisu važne“ za mene bile važne. Te

Piše:

Dragutin ŠELA

1991. godine navršio sam 63 godine života i zaradio umirovljenički status. Tijekom jeseni 1991. pokušavao sam dragovoljno pristupiti Zboru narodne garde. Svagdje su bili vrlo obzirni prema mojim godinama. Drugim riječima, jedva su bili i pristojni kad su me odbijali. U HDPZ-u bilo je, srećom, razumijevanja i za takve kao što sam ja, pa sam uvršten u popis. Bilo je to u

mislio da o vojničkoj opremi imam nekog pojma. Prva vojska u kojoj sam služio bila je njemačka, a druga JNA. Na Krešimirovu sam trgu spoznao da moja dotadanja vojnička iskustva nisu baš pouzdana, barem što se vojničke opreme tiče. Po opremu sam krenuo tramvajem, a oprema se pretvorila u impresivnu gomilu stvari. Kuна svega bio je jedan dobro namašćen kašašnjikov. Da sam slučajno opremu mogao staviti na sebe, svakako bih pri povratku kući, u tramvaju zauzimao barem dva, ako ne i tri mjesta, bez obzira na to, stajao ili sjedio. Pozvao sam pomoć od kuće i u povratku autom zatekla nas je posljednja zračna uzbuna u onom razdoblju rata u Zagrebu. Da nas je slučajno straža na Mostu slobode zaustavila i pogledala u auto, pitam se danas, bih li stražare lako uvjerio da impresivna gomila vojničke opreme pripada baš meni.

Istina, imao sam dokument kojim sam tom opremom zadužen. U zaglavljtu tog dokumenta, zapravo obrasca, pisalo je račun, zatim popis stvari, a pri dnu tog računa moj potpis. Na obrascu nije bilo nikakvog pečata, čak ni onog na računu uobičajenog „plaćeno“.

Dne 8. siječnja 1992. našli smo se, ovaj put u vojničkoj odori, vojnički opremljeni, na Krešimirovu trgu, kako bismo krenuli na naše odredište. Imao sam čast stisnuti desnicu **Borisu Buzančiću**, gradonačelniku Zagreba, koji je došao na ispraćaj naše satnije. Rukovao se Buzančić i s ostalima iz satnije, jer u vojsci nema povlaštenih, a bilo nas je devedesetorkica.

Svi smo se, osim zapovjednika satnije, ukrcali u dva autobusa. Zapovjednik je sjeo u osobni automobil. Preko Bjelovara smo krenuli prema Podravini. U autobusu sam doznao da idemo u Slavonski Brod. Uvijek postoje oni bolje obaviješteni. Zaustavili smo se u Podravskoj Slatini (u ono vrijeme još je imala jugoslavensko ime), radi kraćeg odmora i ručka.

Na putu prema Našicama zaustavila nas je policija, jer je ispred nas na cesti gorio autobus. Izašli smo iz naših autobusa i raštrkali se po šikari uz cestu. Vojnički smo vrlo uvjerljivo djelovali, jedina kvaka je bila u tome što u našem oružju ni u okvirima za streljivo nismo imali streljiva.

Opet je netko od bolje obaviještenih objavio da je i streljivo utovoreno u autobus. Napunili smo naše oružje i postali respektabilna vojna sila.

Policajci su nas zavrнули na sporednu cestu i krenuli dalje. Sporednim cestama, u

prosincu 1991.

Neposredno nakon Nove godine 1992. pozvan sam doći po vojničku opremu. Tog dana, 5. siječnja 1992. postao sam opet vojnik, treći put u životu.

Moram napomenuti da moj zapis nije nikakav dnevnik, jer se nikada u životu nisam smatrao toliko važnim da bih zapisao događaje u kojima sam bio sudionik. Ovo što zapisujem, samo su u riječi pretočena sjećanja. Događanja su imala svoj vremenski tijek, pa ih tako i ove slike iz sjećanja prate.

To su sjećanja na ljudе iz satnije i sjećanja na događanja u životu satnije.

Ponovno sam postao vojnik jer sam dobio vojničku opremu. Po opremu sam došao u Klub HDPZ-a. Prije toga već sam dva puta bio vojnik u dvije različite vojske, pa sam

mraku, zamalo da smo došli do Donjeg Miholjeća, kamo uopće nismo namjeravali ići. U toj nezgodi na cesti zagubio nam se zapovjednik. Bio je ispred nas i vjerojatno nije bio obaviješten o našem skretanju. Ipak smo ga usprkos mraku našli prije Slavonskog Broda. Ne znam tko je pritom bio sretniji, mi ili zapovjednik.

Kasno uvečer stigli smo u Slavonski Brod koji je bio u mraku. Smjestili su nas u Osnovnu školu Ivane Brlić-Mažuranić, lijeput novu zgradu čiji su unutrašnji zidovi bili oslikani dopadljivim dječjim slikarijama. Smještali smo se prema nekim osobnim sklonostima u učionice. Dospio sam u „seniorsku“ spavaonicu. Satnija se, naime, sastojala od ljudi različite životne dobi, od dvadesetogodišnjaka pa do onih koji spadaju u treće životno razdoblje. Nestor je bio **Branko Očić**. Seniori su imali višegodišnje iskustvo spavanja u zajedničkim spavaonicama, u ustanovama zatvorenog tipa.

Na hodnicima smo se opskrbili našim budućim krevetima. Bila su to sklopiva nosila na niskim nožicama, s vrlo lukavim zaprekama i rješenjima za sastavljanje. Srećom se uvijek u skupini ljudi nađe tehnički obrazovanih, rekao bih ingenioznih pojedinaca. Jedan od njih otkrio mi je tajnu dobrog sklapanja nosila. Bilo je i pokrivača, pa sam napravio pristojan ležaj, a svu sam pokretnu imovinu pretvorio u uzglavlje. Kalašnjikov je bio na prozorskoj dasci iznad glave. Kalašnjikov nije bio nabijen, iako smo imali streljivo. U njemačkoj vojsci u kojoj sam prvoj služio, s navršenih šesnaest godina u Drugome svjetskom ratu 1944., podučili su me, da se prije ulaska u prostoriju koja se rabi za boravak, oružje mora isprazniti.

Drugo jutro nakon doručka su nas svrstali u vojnički poredak na dvorištu škole. Tada smo doznali tko smo. Imali smo na rukavu bluzu prišiven znak HDPZ-a, a postali smo 4. satnija 3. bojne 139. Slavonsko-brodske brigade. Toga prvog dana u Slavonskom Brodu prilikom smotre spoznali smo, da vojnički najuvjerljivije izgleda naš zapovjednik. Zapovjednik je jedini osim odore obukao neprobojni prsluk a na glavu stavio američku kacigu. Osim toga je u džepu neprobojnog prsluka imao motorolu. Nadjenuli smo mu tajni kodirani naziv „Korni“. U opuštenoj ruci držao je „argentinku“. Zapovjednik **Benček** je također dio života kao i mnogi od nas proveo u onim „zavodima zatvorenog tipa“.

Razlika je bila jedino u tome, što je on bio s druge strane brave i nosio ključ od te brave.

Čovjek često u životu doživljava neочекivane obrate. Možda ga je **Joža Mano-**

lić imenovao našim zapovjednikom, zbog njegove dokazane brige o takvima kao što smo bili mi.

Počele su uobičajene vježbe i učenje, čime se od civila stvara vojnik. Jedino nismo bili sigurni, jesmo li vojnici ili vojaci. Hrana koju smo dobivali bila je barem po mom sudu dobra, ukusna iobilna. Dobivali smo i cigarete. Spominjem to i zbog toga jer sam bio prestao pušiti. U ono vrijeme već četiri godine nisam pušio. Kao pravi vojnik i s tim sam prekinuo, s nepušenjem, ponovo sam propušio.

Vježbali smo i stjecali kondiciju. Dolazili su instruktori i podučavali nas korištenju raznih „instrumenata“ uobičajenih u ratu. Upoznali smo i „pijanog ustašu“, lukavo smisljenu napravu kojom se jedna vrsta ručne granate može pomoći puške dobaciti

dvjestotinjak metara. Pripali smo pješaštvu, „kraljici vojske“. Bez pješaštva se naime ne vraća ono što je neprijatelj zaposeo.

Ako se slučajno pitate zbog čega ne spominjem imena prijatelja koji su bili sa mnom, odgovor je, svi su mi bili dragi, a sve ih ne mogu spomenuti.

U „Političkom zatvoreniku“ br. 20, godina III, siječanj 1992. piše: „Dana 11. siječnja 1992. satnije Hrvatskog društva političkih zatvorenika Hrvatske vojske polagala je svečanu prisegu u Slavonskom Brodu. Tako su zatvorenici, pioniri hrvatske državotvorne ideje u drugoj Jugoslaviji izrazili spremnost da još jednom daju svoj doprinos za slobodu i samostalnost Hrvatske... Na svečanoj priseci satniju HDPZ-a pozdravili su **Budiša** inače jedini bivši politički zatvorenik u sadašnjoj hrvatskoj vladi, **Stjepan Sulimanac**, također politički zatvorenik, potpredsjednik Sabora koji je izvršio smotru satnije i Boris Buzančić, također politički zatvorenik, gradonačelnik Zagreba koji je ratnicima HDPZ-a poklonio dvije „motorole“. Bivše političke zatvorenike također su posjetili **Duro Peri-**

ca i Petar Šale, članovi predsjedništva HDPZ-a. Tom prigodom pročitan je pozdravni brzojav koji je svojim kolegama na bojišnici uputio i njihov predsjednik **Drago Stipac**. Nakon svečanosti polaganja prisegе, Brođani su za ratnike i njihove goste organizirali odličan ručak.“

Tako o tom događaju „Zatvorenik“. U toj kratkoj bilješci nije rečeno da je taj dan bio sunčan zimski dan. Da smo bili utegnuti u svoje odore s ulaštenim cipelama i da smo ponosno stajali u stroju na sportskom terenu kraj Save i da je D. Budiša održao lijep prigodni govor. Među ostalim rekao je „Ovdje vidim poznata lica. Lica onih koji su već dokazali da vole Hrvatsku...“

Ručak koji je spomenut u članku, bio je više od toga. Bila je to gozba poslužena u porculanu, na bijelim stolnjacima, kojima su bili prekriveni stolovi u školi. Tom prilikom i u nekim drugim prilikama, kao pripadnik satnije imao sam čast rukovati se s Budišom, Šalom, Sulimancem, Pericom i ponovno s Buzančićem. U drugoj prilici kad su nas posjetili **Marko Veselica** i **Stipac**, pa sam se i s njima rukovao. Da sam kojim slučajem dulje ostao u HV-u, tko zna dokle bi dospio u rukovanju.

Najveću čast sam stvarno doživio kad je u našu sobu u Slavonskom Šamcu, u takozvanoj „korpari“, ušao Preuzvišeni nadbiskup sarajevski i vrhbosanski, kasniji kardinal, monsinjor **Vinko Puljić**, i svakom u sobi pružio ruku na pozdrav, pa i meni.

No da se vratim na onaj dan kad smo dali prisegu. Da sve ne ode u zaborav, pobrinuli su se fotografij. Fotografirali smo se u svim mogućim kombinacijama. Tako, na jednoj zajedničkoj fotografiji stojim na stubi, a ispred mene su dvije dame. Dame također nose uniforme i članice su satnije. Dame nisu bile samo ukras satnije, jer jedna dama je liječnica gđa **Erna Radonjić**, a druga njena kći, tada apsolventica medicine. Bio je s nama i suprug, glava obitelji, cijela obitelj zajedno u satniji.

Prilikom ručka nakon prisegе, Sulimanac je najstarijem u satniji želio uručiti svoj osobni dar. Cigaretu. Ispalo je da sam ovaj put ja „nestor“ i sa zahvalnošću sam dar primio, a cigaretu kasnije podijelio. Sva sreća što sam ponovo propušio.

Liječnici iz Slavonskog Broda utrošili su jedan čitav dan da potanko pregledaju priпадnike satnije. Od glave do pete, iznutra i izvana. Prvi puta u životu sam bio podvrgnut takvom pregledu. Ozbiljno su mi nakon pregleda preporučili, da zbog povušenoga krvnog tlaka odem kući. Nisam otišao, jer sam i kod kuće imao isti takav tlak.

A 15. siječnja okupili smo se u školi navečer oko televizora, jer smo čekali vijest o priznanju Hrvatske kao samostalne

države. Kad smo pobrojili sve one zemlje koje su Hrvatsku priznale, mnogima su potekle suze radosnice. Bili smo sretni, jer smo sada znali da ćemo, ako treba braniti Hrvatsku, to urediti za samostalnu i slobodnu Hrvatsku. U tom velikom povijesnom i najznačajnijem trenutku u našem životu, nikomu od nas nije palo na pamet da izide na dvorište i počne pucati u zrak. Nije opaljen ni jedan naboј, nije bilo besmislene „slavljeničke“ pucnjave.

Kao „zaprisegnuti“ vojnici išli smo gădati oružjem kojim smo bili naoružani. Gădanie smo obavili u jednoj kotlini, na krčevini šume u Dilju. Sreća da do tog dana u Slavonskom Brodu nije pao snijeg, jer do strelišta smo 18 kilometara pješačili šumskim putovima kroz goru.

Muslim da je suvišno spominjati da je naše bavljenje kroz dan bilo tipično za vojnički život. Ujutro natašte gimnastika, nakon doručka vježbe na školskom igralištu ili predavanje u gimnastičkoj dvorani. Nakon ručka obično bi nas **Fabijan Dumančić**, zamjenik zapovjednika, poveo na kondicijska pješačenja u obližnje bregove, sjeverno od grada. Biti na straži i čišćenje oružja također je spadalo u svakodnevnu zabavu.

Bilo je vremena i za odlaske preko puta škole u kafić na kavu i gledanje televizije. U takvima prilikama sprijateljili smo se **Mijo Krešo Lovrić** i ja. Kao prvo, ležaj mu je bio uz moj ležaj, drugo, nismo bili u raskoraku u razmišljanjima, treće, i on je bio otac odrasle djece, dvojica su mu sinova također bili vojnici, a četvrto, bio je ugordan sugovornik.

Zapali su nas i zadaci koji nisu uobičajeni, rutinski. Jednom smo bili poslati u neka sela, kao osiguranje postrojbi koja je u seoskim kućama tražila oružje. Jer se u ratu zna tko oružje mora imati, a kod koga bolje da ga nema.

Kroz život se čovjek uvijek nečemu prilagođava i stječe neke navike. U vojsci se nekih navika treba odreći. Osobno sam jednu novu naviku stekao u vojsci. Pojesti doručak, napominjem pojesti, jer meni je dugi niz godina doručak bila šalica crne kave. Naime šteta bi bilo izostaviti dobar doručak, a kako smo mi ipak bili u ratu, nikad nismo bili potpuno sigurni, da će se na vrijeme dobiti sljedeći obrok.

Dne 20. siječnja, na dan sv. Fabijana i sv. Sebastijana, svetaca zaštitnika vojnika, otišli smo u obližnju crkvu na večernju misu. Nakon mise braća franjevci su nas počastili zakuskom koja se sastojala od domaćih slavonskih poslastica. Pater gvardijan obratio nam se s par toplih riječi i spomenuo pri tome kršćanske vojnike. Vjerojatno su me prijatelji zbog mojih godina

izabrali da u ime satnije, u ime svih zahvalim na gostoljubivosti domaćina. Muslim da ne smijem prešutjeti da smo bili čašćeni izvrsnim vinom i još boljom slavonskom šljivovicom. Nakon povratka u školu, ni Dumančić nije bio pošteđen, dao je svoj obol u čast svog zaštitnika i imenjaka sv. Fabijana.

Konačno je, te zime prvi put, u siječnju pao obilan snijeg. Premjestili su nas na ozbiljan zadatak, osiguranje mosta na Savi u Slavonskom Brodu. Smjestili smo se u prizemne objekte Vodoprivrede uza sam most. Radi smještaja bili smo podijeljeni u dvije grupe smještene na dva mjesta. Bio sam promoviran u „četnog evidentičara“ kako je pisalo u rješenju iz zapovjedništva. Zapravo sam postao satnijski pisar.

Naša zadaća ja bila stražariti danju i noću na mostu, kraj mosta na kopnu i pod mostom na obali Save. Most je bio „ukrašen“ u voštano platno uvijenim paketima, veličine povećega noćnog ormarića, vezanim na lukove mosta i nosivu konstrukciju ispod mosta. Žice koje su izlazile iz „paketa“ tekle su na obalu i nekamo prema gradu. Uglavnom, glavna pažnja stražara bila je usredotočena na „pakete“.

Položaj u vojsci donosi i veće brige. Morao sam sastavljati raspored straža. Sličilo je to onome, kad se iz malo mesa, a mnogo crijeva, želi napraviti velika količina kobasicu. Uvijek je netko bio nezadovoljan rasporedom, mada sam ga pravio najsavjesnije što sam mogao. Čak i danas vjerujem, da je kojim slučajem raspored bio rađen u NASA-i, na njihovu glavnom kompjuteru, opet bi netko bio rasporedom nezadovoljan.

Na stražu sam raspoređivao i sebe i, zato, i gospodu doktor, jer je zapovjednik smatrao da bez toga ne bismo bili dovoljno vojnici. Noću se temperatura spuštala na minus 16° do minus 19° C.

Upravo kad smo se spremali početkom veljače otići u Slavonski Šamac, radi osiguranja njihova mosta na Savi, morao sam na kratko otići u Zagreb. Kad sam se nakon par dana vratio, satnija je bila smještena u Kruševici, selu kraj Slavonskog Šamca. Bili smo smješteni u zadružni dom u sredini sela, preko puta crkve, pa nam je često dolazio župnik u posjet, a mi smo odlazili na misu. Dospio sam na pozornicu tog doma, tu sam naime s još nekim dijelio ležaj.

U znak dobrodošlice našoj satniji, „digli“ su u zrak dio mosta na bosanskoj strani. Mi smo svoj dio mosta i dalje čuvali. Kako bismo to mogli što bolje obavljati, preselili smo u baraku uza sam most. Barake su pripadale poduzeću za izradu košara, a domaći su ga zvali „korpara“. Kao što sam spo-

menuo tu nas je svojim posjetom počastio nadbiskup Puljić.

Vrijeme se u veljači prolješalo i te je godine u Slavonskom Šamcu bilo rano proljeće. Domaći stanovnici već su počeli obradivati svoje okućnice. Nama je također dobro došlo takvo blago vrijeme, jer smo se kupali u jednoj prostranoj prostoriji koja se nije mogla zagrijati, jer nije bilo ni peći ni bilo kakvih uređaja za grijanje. Osim toga, ni prozori nisu imali baš sva stakla. Vodu smo grijali u pokretnoj poljskoj vojničkoj kuhinji. Muslim da smo svi stekli zavidnu brzinu kupanja. Pomalo bi nam život prešao u vojničku rutinu, da nas nisu s vremenom na vrijeme uzbunili, pa smo svi čitavu noć provodili budni na određenim položajima na savskom nasipu. Idealna prilika za kokjakve razgovore.

Jednoga sunčanog prijepodneva stražaru na dvorišnim vratima prišla su četiri čovjeka u bijelim odorama. Posjetili su nas promatrači UN. Hrvati su ih, kao dosljedni ljudi, zbog njihove zbujujuće odore nazvali „sladoledari“. Osobno nisam mogao s njima razgovarati, jer od stranih jezika dobro govorim jedino madžarski. Pred nama su oni govorili jedino engleski.

Na drugoj obali Save, na bosanskoj strani, prionuli su poslu i počeli popravljati srušeni dio mosta. Popravak su dovršili i most osposobili za promet do 27. veljače 1992. Iz Europe je u to vrijeme krenula čitava seoba naroda, koja je preko tog mosta ulazila u Bosnu. Danonoćno smo propuštili građane Bosne kući. Vraćali su zbog izbora i u ono vrijeme su nas sa simpatijama i srdačno pozdravljali.

Smatram da čitatelja moram upoznati s družinom od koje je bila sastavljena naša satnija. U sastavu satnije nabrojani su bili bivši zatvorenici osuđeni zbog „političkog zločina“. Zatim su bili neki koji su bili zavarani zbog nekih drugih djela. Bilo je i Zagrepčana koji nisu bili te sreće da sjede po zatvorima, ali su nam se priključili. Dakle, prilično šaroliko društvo.

Moje godine, lumbago ili kako to mi Hrvati lijepe po domaću kažemo «heksnšus», učinio je svoje. Nisam se mogao normalno uspraviti, normalno hodati, obući čarape, obuti cipele i zavezavti ih (mada su me neki pitali zašto ih skidam). Uglavnom, nisam mogao biti vojnik. Bilo mi je žao napustiti drage ljude i otići kući, ali to sam morao učiniti. Zbog toga ovaj zapis sadrži samo prva dva mjeseca života satnije.♦

KAPUCINSKI KLOŠTAR U KANIŽI: HRVATI POBIJENI NAKON ULASKA PARTIZANA U GOSPIĆ 4. TRAVNJA 1945.

Mladi gospički župnik, pop **Ante Luketić**, dobar je poznavatelj povijesti Like, usudim se reći bolji i od mnogih profesora povijesti. Dok je još živio u svome Gorskem Kotaru, čuo je za zločine, koje je izvršila partizanska vlast nad Hrvatima u Gospicu. Nakon dolaska u Gospic, o partizanskim zločinima svjedočili su mu brojni župljeni, a pročitao je što su o tim tragičnim događajima pisali **prof. Nikola Bičanić, Ana Tomljenović** i drugi, a i ja.

Među brojnim gospičkim žrtvama bili su pop **Kukalj**, pop **Kargačin** i sestra milosrdnica **Žarka Ivasić**. Pop **Dragutin Kukalj**, gospički župnik, sa sedamdesetak Gospičana ubijen je u Kaniži. Pokopani su u streljački rov – "laufgrabu", na prostoru gdje je po predaji bio kapucinski kloštar, samostan u kojem su kapucini imali hospicij, gostinjac. Po jednoj od legendi, po tom gostinjcu Gospic je dobio ime. Iz tog gostinjca za koji postoji vjerdostojni dokument da je postojao, kapucini su pokrštavali muslimanski živalj, koji je ostao u Lici nakon izgona Turaka. Ostali su oni koji su bili svjesni svojih hrvatskih korijena, a bili su prešli na islam da izbjegnu velike daće koje su plaćali katolici, za razliku od pravoslavaca, koji takve namete nisu plaćali, te da sačuvaju svoje posjede. Na tom prostoru kasnije je izgrađena jednokatnica, kamenom zidana zgrada financije, po kojoj se i taj prostor naziva još i Financija, a zove se i Tratina.

Da bi iz svijesti ljudi izbrisala tragove svoga zločina, komunistička vlast izgradila je na prostoru Kloštra – Financije – Tratine, vojarnu.

Kada su gospički branitelji u Domovinskom ratu zauzeli vojarnu, našli su u skladištima velike količine raznovrsnog oružja i vojne opreme. Uz svoju odvažnost i srčanost, ovim zarobljenim oružjem i opremom obranili su Gospic i Hrvatsku. O ovom se događaju malo govori i ne pridaje mu se istinska povijesna važnost. Da je Gospic pao, pala bi i Hrvatska. Spojio bi se riječki i zadarski korpus, te bi velikosrpski san o granici Virovitica-Karlovac-Karlobag bio ostvaren. Jedan od dokaza da je preko JNA bila provođena zamisao o Velikoj Srbiji, jest iz-

Piše:

Ivan VUKIĆ

gradnja velikoga vojnog skladišta za naftu, naftne derive i pristaništa za brodove u Lukovu Šugarju.

Pokušaj spašavanja uspomene na nevine žrtve

Kad je Ministarstvo obrane prenijelo vlasništvo bivše vojarne JNA u Kaniži na Grad Gospic, gospički župnik Luketić obratio se gradonačelniku Gospica, gospodinu Milanu Koliću, pismom, kojeg u cijelosti prepisujem, vjerno izvorniku.

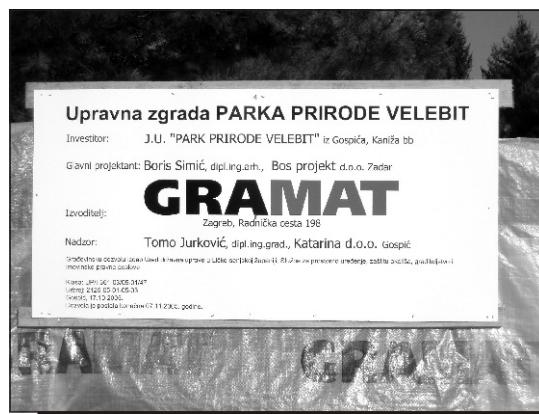
ŽUPNI URED
Navještenja BDM
Gospic, 4. travnja 2005.
Br. 101/2005.

Predmet: *Obilježavanje 60. obljetnice pogibije svećenika i vjernika od partizanske jugovojske prilikom ulaska u Gospic, 4. travnja 1945.*

Gradonačelnik g. MILAN KOLIĆ
GRAD GOSPIĆ

Poštovani gospodine Gradonačelnice!

Upravo danas, 4. travnja 2005. godine navršava se 60. godina kako su odvedeni svećenici vlč. Dragutin Kukalj, župnik gospički i vlč. Vladimir Kargačin, kateheta u gospičkoj gimnaziji, te pogubljeni od partizanske jugovojske.

Natpis na ogradi gradilišta

Danas 4. travnja 2005. godine s g. Stilinovićem i g. Josipovićem koji djeluju pri Gradu Gospicu, posjetio sam vojarnu u Kaniži nekad zvanou "Kloštar", a danas s nazivom "Milan Frković Ćićo". S nama je bio i g. Milan Ružić, djelatnik HV. Vojarna je u vlasništvu Grada Gospica. Prošetali smo napuštenom vojarnom i od spomenute gospode doznao sam daljnje planove za taj prostor.

Prema navodima pojedinih upućenih ljudi na području te vojarne nekada su kapucini iz Karlobaga, nakon oslobođenja Like od Turaka, htjeli osnovati svoj samostan. Vjerojatno se stoga i danas kod starijih Gospičana za taj prostor upotrebljava stari naziv "Kloštar".

Cuo sam da je u toj vojarni izvršeno pogubljenje ljudi koje je partizanska jugovojska zatekla u Gospicu 4. travnja 1945. godine. Među njima je bio pogubljen i vlč. Dragutin Kukalj, istaknuti župnik koji je u Gospicu prije Drugog svjetskog rata veliku brigu posvetio laičkim društvima. Bio je začetnik križarskih organizacija u više župa naše Biskupije, a tako i u Gospicu. Osobito je bio poznat kao glasoviti liturgičar u našoj Domovini te je s tom nakanom izdao i nekolikovrijednih knjiga.

Svjedočanstva g. Milana Čanića Biće i g. Ivana Čanića te ostalih starijih Gospičana, potvrđuju da je u vojarni pogubljen spomenuti vlč. D. Kukalj i pokopan u rovove koje je iskopala talijanska i njemačka vojska u Drugom svjetskom ratu. Pogubljeno je tom prilikom nekoliko desetaka osoba. Mjesto gdje su bili strijeljani i pokopani moguće je detaljnije odrediti prema svjedočanstvu živih svjedoka.

Stoga Vam predlažem:

1. Osnovati Odbor za prikupljanje dokumentacije o stadašanju gospičkog Župnika i ostalih ljudi od partizanske jugovojske 1945. godine te dolično obilježavanje mesta njihove pogibije.

2. Prije preuređenja napuštenе vojarnе koja je u posjedu Grada Gospica, pronaći zemne ostake ovog nedolично pokopanog svećenika i ostalih pogubljenih ljudi, te im upriličiti dolican pokop koji nisu imali.

3. U novouređenom parku Kolakovac, prostoru ispred naše Biskupije, postaviti spomen – bisti svećenicima koje je pogubila partizanska jugovojška 1945. godine. Materijal za biste skupit ćemo od od rastopljenih zvona porušenih ličkih crkva u Domovinskom ratu. Kipove – biste voljan je umjetnički izraditi prof. Ivica Mataija, mladi gospički umjetnik.

4. Održati tribinu ili simpozij o svećenicima i ostalim gospičkim žrtvama u Drugom i nakon Drugog svjetskog rata i to objaviti u spomen – knjizi.

Gospodine Gradonačelnice,
Kao naslijednik župnika gospičkog v.l.
Dragutina Kukalja, pokrećem ovaj
projekt uz suglasnost svih članova Župnog pastoralnog vijeća Župe Gospic i uz
znanje Ordinarijata Gospičko-senjske
Biskupije.

Unaprijed zahvaljujem na dosadašnjoj
pomoći i suradnji koju smo po svom pozivu učinili na dobrobit ovog povjerenog
nam gospičkog puka.

Neka današnji dan, 4. travnja 2005. godine kada liturgijski slavimo Blagovijest kao blagdan naše župe i Biskupije, bude novi početak ovog vrijednog čina na spomen svim našim žrtvama koje smo pozvani popisati, od sada preminulog pape Ivana Pavla II.

Vjerujem da će te žrtve biti nova snaga napačenog gospičkog puka za blagoslovljenju sadašnjosti i budućnosti Gospicja i ličkog podneblja.

S poštovanjem,
pop Ante Luketić
Župnik gospički

Odgovor je dobio od djelatnika grada gospodina Slavena Stilinovića, kojeg također u cijelosti prepisujem kao što je u izvorniku:

**REPUBLIKA HRVATSKA
LIČKO-SENSKA ŽUPANIJA
GRAD GOSPIĆ
ŽUPNI URED NAVJEŠTENJA BDM**
n/p včl. **Antuna Luketića**
Poštovani,

Temeljem Vašeg dopisa od 04. travnja 2005. godine obavještavamo Vas da Grad Gospic podržava navedenu inicijativu o obilježavanju, prikupljanju dokumentacije u vezi stradavanja stanovništva 1945. god., te ukoliko Vam možemo pomoći pri realizaciji pozivamo Vas da kontaktirate gospodu Martu Grgurić, na broj telefona 560-795.

S poštovanjem,

Pročelnik Slaven Stilinović, v.r.

Na ovome je ostalo sve do 4. listopada 2006.

Neodržana obećanja

Vraćajući se tog dana u Gospic s Oštarija i Brušana, gdje se izvode radovi na obnovi mjesnih crkava, vozeći se kraj vojarne u Kaniži Luketić je zamijetio novu ogragu na mjestu gdje je prije nije bilo. Ušao je u krug vojarne. Nova ograda bila je zastrta neprozirnom najlonskom tkanim. Na ogradi je postavljena ploča na kojoj je pisalo:

Upravna zgrada PARKA PRIRODE VELBIT

Investitor: J. U. "PARK PRIRODE VELBIT" iz Gospicja Kaniža bb

Glavni projektant: Boris Simić, dipl. ing.

Arh., Bos projekt d.o.o. Zadar

Izvoditelj: G R A M A T

Zagreb, Radnička cesta 198

Nadzor: Tomo Jurković, dipl. ing. građ.,

Katarina d.o.o. Gospic

Gradevinsku dozvolu izdao Ured državne uprave u Liko-senjskoj županiji, služba za prostorno uređenje, zaštitu okoliša gradevinarstvo i imovinsko-pravne odnose, Klasa: UP/I-361-03/05-01/47, Ubroj: 2125-05-01-05-03, Gospic, 17. 10. 2005. Dozvola je postala konačna 07. 11. 2005. godine

Unutar ograđenog prostora na mjestu gdje je bilo vojno skladište JNA, izgrađeno na skupnoj grobnici pobijenih Gospicana, bila je iskolčena nova gradevina, vapnom su obilježeni temelji, a strojevi za iskop već su čekali u pričuvu. Zgrožen viđenim, pismom se obratio za pomoć:

1. Gradu Gospicu – gradonačelniku g. Miljanu Koliću

2. Gospičko-senjskoj biskupiji – mons. Dr. Mili Bogoviću

3. Županiji ličko-senjskoj – županu g. Miljanu Jurkoviću

4. Parku prirode Velebit – ravnateljici gđi Ani Brkljačić

5. Državnom arhivu u Gospicu – ravnatelju g. Ivici Matajiji

6. Hrvatskomu društvu političkih zatvorenika - Podružnici Gospic – Ivanu Vučiću

Preuzvišeni biskup dr. Mile Bogović u njegovoj pratinji obišao je gradilište. Starašnjedatelji su im svjedočili o tragičnim, krvavim događajima koji su se ovdje zbilji. Obišao je gradilište još jednom tijekom dana u nazočnosti časne sestre. Tom prilikom doznao je, da je glavni izvoditelj radova Gramat iz Zagreba posao povjerio svome podizvoditelju iz Lapca, a podizvoditelj opet svomu podizvodaju iz Bihaća. Vlasnik gradevinskog poduzeća iz Bihaća, kojeg su tu zatekli, rekao je da se tu nije dogodilo ništa, te da se radi samo o seoskom partizanskom nadmudrivanju.

Da ironija bude veća na sličan način je oskvavnjeno i skupno grobište krov groblja Svetе Marije Magdalene u Gospicu, o čemu je u više navrata pisano. U oba slučaja nadzor nad izvođenjem radova obavljala je ista osoba.

Kada sam najprije bio telefonski obaviješten o ovom događaju, jer tada nisam bio u Gospicu, nazvao sam bivšu predsjednicu naše udruge, gospodu Kaju Perekočić, da me obavijesti što su u Zagrebu poduzimali u sličnim slučajevima. Uputila me je na gospodina Brajdića, koji je najbolje upućen, jer je svojom upornošću i marom među najzaslužnijima za dostojan ukop Maceljskih žrtava.

Gospodin Brajdić mi je rekao: »Od kada je dokinuta Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava posao obavlja Državno odvjetništvo.« Pripomenuo mi je da ćemo naići na velike probleme, da nikom ne vjerujemo na riječ, već da sve bude napisano i ovjeren: «Nije dovoljno da navedete da se na nekom prostoru dogodio zločin. Tražit će imena svjedoka, a kada i to dostavite, tražit će ovjeru njihova svjedočenja kod javnog bilježnika. Ne šaljite molbe i zahtjeve poštom, jer se zague u ladici nekog službenika. Osobno odnesite poštu i neka vam u urudžbenom uredu na vašem primjerku ovjere žigom i potpisom da su je zaprimili. Glede Maceljskih žrtava mi smo po dogovoru poštom poslali dopis predsjedniku vlade Ivi Sanaderu. Pošta je dostavila dopis u Vladu, ali do predsjednika nije stigao. U nekom uredu - kao slučajno - 'zagubio se'.

Ratni zločin koji je «zastario»!

Ništa mi ohrabrujuće nije rekao. Nazvao sam županijskoga državnog odvjetnika u Gospicu, Pavu Rukavinu, te mu priopćio problem s kojim smo sučeljeni. Odgovorio mi je da je od zločina prošlo puno vremena i da je došlo do zastare. Uzvratio sam da ratni zločini ne zastarijevaju i neka se kod nadređenih obavijesti što treba poduzeti, ako HDZ Podružnica Gospic podnese zahtjev za ekshumaciju. Obećao mi je da će to učiniti i predložio da se obratim policiji. U policiji su mi rekli da na

svoju ruku ne mogu ništa poduzeti, mogu postupiti tek po sudskom nalogu.

Ravnatelj Državnog arhiva u Gospiću i dožupan, **prof. Ivica Matajia**, nazvao me i priopćio da je u njegovom uredu glede iskrsllog problema oko izgradnje upravne zgrade Parka prirode Velebit zakazan sastanak u četvrtak 10. kolovoza u 11 sati.

Kako nakon toliko godina od zločina pronaći žive svjedoče u ovako kratkom vremenu? Nazvao sam **Ivana Čanića**, plemenita, čestita čovjeka. S oba svoja sina odazvao se pozivu Domovine. Kao dragovoljci uključili su se u Domovinski rat. Sin **Baja** viteški je poginuo u *Oluji*. Ivan se spremno odazvao. Dogovorili smo se da ćemo se naći navečer 9. kolovoza 2006. u mojoj kući u Gospiću. Došao je u dogovoren vrijeme. Dao mi je vrijedno svjedočenje. No, na kraju je rekao da je to čuo od drugih, jer je u to vrijeme bio na križnom putu. Nakon ovog šoka ohrabrio me višeštu da će me odvesti do svjedoka, koji su za vrijeme tragičnih događaja bili u Gospiću i koji su spremni svjedočiti.

U 8 sati 10. kolovoza 2006. posjetili smo prvu svjedokinju, gospodu **Dragicu Čanić** rođenu Turić. U svome dnevnom boravku dočekala nas je vedra, dobroćudna starica majčinskog izraza lica. Iz cijele njene pojave zračila je dobrota. Nakon pozdrava rekla nam je da se odlično psihički i fizički osjeća, samo je noge ne služe, teško hoda, te da joj kćeri posvećuju punu ljubav i pažnju, samo je razdire bol za sinom kojeg su joj ubili u Velebitu i sjećanja na tragična zbivanja u Kloštru, zbog kojih smo došli da nam svjedoči.

Svjedočenje gospođe Dragice Turić Čanić

«Ja sam Dragica rođena Turić udana Čanić. Rođena sam 1926., sada imam, dakle, 80 godina. Naša stara obiteljska kuća nalazila se uz Kloštar – Financiju – Tratinu, a naš posjed odvojen je od Financije živicom. Za vrijeme NDH u zgradi finančije bila je hrvatska vojska, a i zatvor u kojem su bili zatvoreni pripadnici i simpatizeri partizanskog pokreta.

Uz živicu do naše zemlje na strani Financije, dolje prema rijeci Bogdanici, kod onoga drveća, kojeg vidimo kroz prozor

Dragica Čanić rođ. Turić

ovdje iz sobe, bio je iskopan strjeljački rov, takozvana "laufgraba" iz koje su branitelji sprječavali prodror partizana u Gospić. U tom strjeljačkom rovu i mi civili nalazili smo zaklon prilikom partizanskih napada i angloameričkoga zračnog bombardiranja grada. Moja mama bila je bez noge, pa sam je u ručnim kolicima, "šajtrugama", kako ih mi ovdje u Gospiću zovemo, vozila u taj strjeljački rov. Kod dužih napada sklanjali smo se u manju šipilju niže dolje od strjeljačkog rova na obali Bogdanice.

Nakon ulaska partizana u grad 4. travnja 1945., danonoćno se čula pucnjava. Ubijali su "drugovi" kako su nas prisiljavali da ih oslovljavamo, ljudi bez suda, bez prava na obranu. Nedužne.

Prije ulaska partizana u grad hrvatska vojska povukla se i s njom mnoštvo civila. Povlačili su se preko Smiljana, Pazarišta, Krasna prema Rijeci i dalje put Austrije. Kada je vojska napustila zgradu finančije, oslobođili su zatvorenike. Pokojni otac savjetovao je zatvorenicima, trgovcu **Brkljačiću** iz Perušića i **Čopu** i ostalima da bježe, jer kad partizani dođu, ubit će ih prije nego što im dokažu da su njihovi. Uputio ih je kojim putem trebaju bježati. Poslušali su ga i ostali živi. Neke koji su radili za partizane, koji su ih s ushićenjem dočekali, partizani su pobili. Bilo im je pred napad na Gospić rečeno da su Gospićani ustaški zadojeni i da nikomu ne vjeruju, neka redom likvidiraju sve starije od 16 godina.

Rano u zoru 5. travnja 1945. probudilo nas je lupanje po ulaznim vratima. Otac je već bio ustao. Otvorio je vrata. Pred vratima stajala je skupina partizana. Tražili su

da im otac dade lopate. Nećao se, govoreći im da mu je taj alat nužno potreban, jer što će on bez njega. Zapovjedili su mu da uzme lopate i pođe s njima, jer moraju brzo obaviti jedan posao. Odveli su ga, a mi smo ostali u strahu i neizvjesnosti. Oca su odveli u Financiju, do strjeljačkog rova. Uz strjeljački rov ležala su poređana u dugačkom lancu tijela pobijenih naših sugrađana. Tata je izbrojio sedamdeset dva ili sedamdeset tri leša. Gotovo je sve poznavao. Ja se sada mogu prisjetiti pokojnog župnika Dragutina Kukalja, **Došena**, sudca **Stopića**, sudca **Rukavine**, **Korena**, oca **Lakića** i **Ljerke Čorak**. Eto, ostalih se ne mogu sada sjetiti, zaboravila sam.

Otac je pomagao pokopati pobijene u strjeljački rov. Kasnije je išao svjedočiti **Mandici Stopić**, ženi ubijenog sudca Stopića, da joj je muž mrtav i pokopan u vrtu Financije. Morala je dokazati muževljevu smrt, da bi se mogla udati za **Matu Milankovića**.

Kad je komunistička vlast gradila ovdje vojarnu, izgradili su jedno skladište na skupnoj grobnici pobijenih. Prilikom iskopa temelja, radnici su otkopali kosti pobijenih, pokupili ih u kutiju i ponovno zakopali uz temelj skladišta.

Bila sam presretna kada su ovih dana srušili to skladište izgrađeno na kostima nedužnih žrtava. Od dana njihove mučeničke smrti do danas svakodnevno gledam mjesto njihova stradanja i molim se Bogu za spas njihovih duša. No, radost je bila kratka vijeka. Zacrtani su temelji nove građevine koja će biti nad njihovim ovozemaljskim počivalištem.

Blagoslovjen bio onaj tko odobri da se njihove mučeničke kosti otkopaju i pokopaju tamo gdje im je i mjesto, u groblje. Puno je vremena prošlo, ako se ne nađe niti jedna kočića, neka u groblje pokopaju onu crnu zemlju natopljenu njihovom nedužnom mučeničkom krvu.

U našem gaju na brežuljku u Čanić Gaju također je skupna grobnica pobijenih. Ivan zna gdje je to. Obrađivala se ta zemlja sve ovo vrijeme, od njihova umorstva do danas, ali plug nikad nije zaorao iznad njihova groba.»

(nastavit će se)

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXXIII.)

NDH, ŽIDOVU I NADBISKUP STEPINAC

Na to je hrvatska državna vlada 30. srpnja iste godine izdala okružnicu, u kojoj su sadržane dosta iscrpne upute o prijelazu s pravoslavne na katoličku vjeru. Ona je puno blaža nego priopćenje ministarstva pravosuđa i bogoštovlja od 14. srpnja i znači bitno odstupanje od njega. U okružnici se kategorički ne zabranjuje prijelaz na grkokatolički obred nego se ističe, da je želja "hrvatske vlade, da grko-istočnjaci ne prelaze na grkokatolički obred osim u onim grkokatoličkim župama koje su već osnovane i u njima ima već grko-istočnjaka". Pravoslavci, koji hoće prijeći na katoličku vjeru, dužni su uz molbu priložiti potvrdu o osobnoj čestitosti, jer im se u protivnom ne će odobriti prijelaz. Ublaženo je stajalište i u pogledu primanja u Katoličku crkvu inteligencije i bogatijih obrtnika i seljaka. Za njih se kaže, "da im se ne izdadu potvrde osim u slučajevima, kad se doista dokaže njihova osobna čestitost, jer je načelno stanovište vlade da se ovim osobama ne izdaju potvrde"(463). Drugi dio te odredbe formalno je u protimbi s prvim dijelom, a stvarno je njezino značenje, da se i inteligenciji i bogatim seljacima i obrtnicima izdaju potvrde o osobnoj čestitosti i tako omogući prijelaz s pravoslavlja na katolicizam, ali uz povećanu opreznost prilikom izdavanja tih potvrda.

Ovu okružnicu dostavilo je ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske lokalnim vlastima i Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb, a nadbiskup Stepinac ju je priopćio dušobrižničkom svećenstvu svoje nadbiskupije, ne stavljajući na nju primjedbe, što znači, da je ona u tomu trenutku sadržavala okvir prihvatljiv i za Crkvu(464). Kao što je već rečeno, odredbom predsjedništva hrvatske državne vlade osnovan je početkom listopada 1941. Vjerski odsjek pri Državnom ravnateljstvu za ponovu, o čemu je ministarstvo unutarnjih poslova 10. listopada obavijestilo podređena tijela. U toj obavijesti stoji, da u djelokrug Vjerskoga odsjeka "spadaju sva pitanja, koja se odnose na prelaženje sa grčkois-

Piše:

Ivan GABELICA

točne na vjeru katoličku, muslimansku ili evangeličku". Sve upute Vjerskoga odsjeka "mjerodavne su, pa se stoga nalaže svim područnim vlastima, da se tih uputa imaju držati". I zaista, Vjerski odsjek je 24. listopada 1941. izdao iscrpne upute za vjerozakonski prijelaz pravoslavaca, a u 5. točki uputa navodi se, da će svećenike za vjersku pouku pravoslavaca odrediti taj Odsjek u sporazumu s biskupskim ordinarijatima, pa se u tu svrhu općinska poglavarstva i kotarske oblasti trebaju njemu obraćati(465).

Prema Šimi Balenu, Pavelić i ustaše u zločinima nadmašuju naciste i fašiste

Ovako zamisljena djelatnost Vjerskoga odsjeka vodila je k podčinjanju Crkve državnim vlastima u poslovima vjerskih prijelaza, što Crkva nikako nije mogla prihvati, pa se je morala očekivati njezina reakcija, do koje je ubrzo i došlo. Na zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije 17. i 18. studenoga 1941. biskupi su raspravili sva pitanja povezana s vjerskim prijelazima i o tomu donijeli odgovarajuće zaključke, koji su sadržani u

Stepinčevu predstavci Paveliću 20. studenoga iste godine. Prema tim zaključcima, Crkva "smatra dogmatskim načelom, da rješidba svih pitanja, koja se tiču crkvenog prelaza grkoistočnjaka na katoličku vjeru" spada isključivo u djelokrug katoličke crkvene hijerarhije, koja je jedina ovlaštena izdavati za to "direktive i propisivati odredbe tako da je mimo crkvenog autoriteta isključena svaka akcija u tom pogledu". Isto tako, "nitko osim katoličke crkvene hijerarhije nema pravo postavljati" misionare, "koji bi imali provoditi konverzacije grkoistočnjaka na katoličku vjeru", pa "svaki takav misionar mora dobiti misiju i jurisdikciju za svoj duhovni rad od mjesnog Ordinarija" i samo je od njega u svomu radu zavisao. "Crkva katolička može priznati valjanim samo one prelaze, koji su se obavili ili će se obaviti prema tim dogmatskim načelima", a svjetovne vlasti ne mogu poništavati one prijelaze, "koji su crkveno provedeni ne samo prema crkvenim nego i prema građanskim propisima"(466).

No, uskoro je osnovana Hrvatska pravoslavna crkva, vjerski prijelazi s pravoslavlja na katolicizam bili su rijedki, ako ih je uopće bilo, pa je tako završio i ovaj kratkotrajni spor o djelokrugu u vjerskim prijelazima između Katoličke crkve i Nezavisne Države Hrvatske.

3.6. Nezavisna Država Hrvatska, Stepinac i Židovi

Najveća je židovska nesreća, iz koje proizlaze sve ostale, što nikada nisu znali ili htjeli uskladiti težnju za očuvanjem svojih posebnih probitaka s probitima društva i naroda, među kojim su kao naknadno doseljena manjina živjeli. Uvijek su i svugdje vodili računa isključivo o vlastitim probitcima. Oni se, osim rijedkih iznimaka, ni do Drugoga svjetskog rata nisu bili integrirali u hrvatsko društvo, iako mnogi pisci tvrde suprotno. Integrirati se ne znači graditi zgrade i mostove, nego prihvatići snove toga naroda, među kojim žive, kao svoje vlastite. Glavnina Židova to nije prihvatile, a one rijedke među njima, koji su dijelili zlo i

dobro s hrvatskim narodom, braneći njegovu opstojnost i državnost, kao na primjer **dr. Josip Frank**, ta glavnina je upravo zbog tih razloga proglašila i još uvijek proglašava izdajicama.

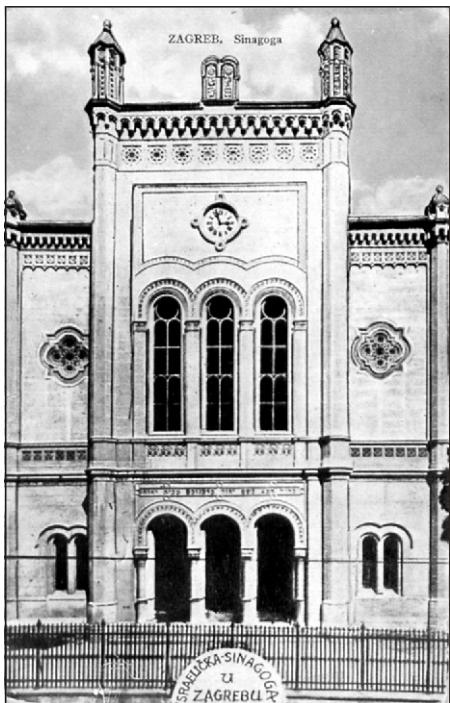
Zbog toga se je i moglo dogoditi, da je u kraljevskoj Jugoslaviji počinjeno oko tisuću, možda čak i više, političkih umorstava nad hrvatskim i muslimanskim pučanstvom, a židovska je društvena elita, znajući za sve to, izricala hvalospjeve ubojicama tih nevinih žrtava. Općenito uvezvi, Židovi su krajnje nekritični prema svojoj prošlosti. Sebe vide samo kao žrtve tuđe zloće, a prešćeuju, da su i drugi bili njihove žrtve. Istaknuti pojedinci u njihovim vlastitim redovima, koji drugčije misle i upozoravaju ih na ovu jednostranost, koja je za njih same štetna (**Roger Garaudy, Noam Chomsky, Hannah Arendt** i sl.), još uvijek su izolirane pojave.

No, nesporna je činjenica, da su Židovi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj do nošenjem niza političkih mjera doživjeli teške patnje i pretrpjeli znatne ljudske gubitke. Ovdje će se primjerice navesti najvažnije od tih mjera.

Već 30. travnja 1941. doneseno je nekoliko propisa (*Zakonska odredba o državljanstvu*, *Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti*, *Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskoga naroda*), kojima oni gube državljanstvo i prema njima se uvodi stroga diskriminacija i separacija u javnomu životu. Iznimka su od toga bili tzv. počasni arijci, kojima su proglašene one osobe, "koje su se prije 10. travnja 1941. pokazale zasluznima za hrvatski narod, napose za njegovo oslobođenje", uključivši tu i članove njihove obitelji (467). S diskriminatorskom svrhom donesena je 4. lipnja 1941. *Zakonska odredba o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskoga naroda* (468). Kako bi se skršila židovska gospodarska moć, *Zakonskom odredbom o podržavljenju imetka Židova i židovskih poduzeća* od 9. listopada 1941. podržavljena je njihova imovina, s naknadom ili bez naknade (469). U međuvremenu je doneseno još nekoliko protužidovskih propisa i odredaba, među kojima je najpoznatija odredba od 22. svibnja 1941., kojom im se na-

ređuje da nose na leđima, kao znak raspoznavanja, žutu tkaninu s otisnutom šesterokrakom zvijezdom i velikim slovom "Ž" u sredini (470). Kasnije je tkana zamijenjena limenom pločicom.

Krajem svibnja 1941. započelo je u ovećim skupinama njihovo slanje u zatočeničke logore (471), u kojima je dio njih izgubio život. Mnoge od ovih mjera pogadale su i neke kategorije ciganskoga pučanstva, ali kako je ta specifična problematika od sporedne važnosti za razumijevanje **Stepinčeve** djelatnosti, o njoj se ne će govoriti u ovoj knjizi.

Zagrebačka sinagoga, srušena 1941.

Korijene ovoj protužidovskoj politici jugoslavenski orijentirana historiografija nalazi u predratnoj publicistici hrvatske državotvorne inteligencije, pogotovo u stajalištima Ustaškoga pokreta, kojemu pripisuje fašistoidnost i antisemitizam od njegova nastanka. Za takvo gledanje tipična je knjiga **dr. Ive i Slavka Goldsteina** "Holokaust u Zagrebu". Oni, doduše, priznaju, da ni u "Ustaši", glasilu Ustaškoga pokreta u inozemstvu između 1932. i 1934., ni u ustaškim "Načelima", temeljnom programatskom dokumentu tog pokreta, "nema direktnog ispoljavanja antisemitizma". Ispravno bi bilo reći, da nema direktnoga ni indirektnoga. Ali njihova ih predhodna tvrdnja ni najmanje ne smeta, da na toj istoj i na idućoj stranici

svoje knjige napišu, da ustaška "Načela" "pokazuju jasno izgrađen ideološki sustav, blizak fašizmu i nacizmu", odnosno da su se ustaške veze "s njemačkim nacistima i talijanskim fašistima tridesetih godina intenzivirale, a usporedno s time postupno je izgrađivana ustaška ideologija", koja je „specifična sinteza fašističkih i nacističkih elemenata, prilagođena hrvatskoj i bosanskohercegovačkoj stvarnosti“ (472), ne navodeći za ove tvrdnje ni jedan jedini dokaz. Polazeći otvoreno s jugoslavenskoga i sveslavenskog stajališta, smeta im i sam zahtjev za povratkom na korijenski pravopis, tvrdnja da među Hrvatima i Rusima nema "nikakvog krvnog srodstva", a Ustaškomu pokretu posebno zamjeravaju, što je "zastupao tvrdo antijugoslavenstvo i širio mržnju protiv beogradskog režima i svih njegovih službenika", jer se je time, navodno, širila mržnja i protiv Srba (473), pa na tri desetak stranica knjige navode tobožnje dokaze za "hrvatski nacionalni ekskluzivizam" i fašistoidnost dijela hrvatske politike, koji, po njima, nužno vode u antisemitizam. Pri tome se služe neistinama, etiketiranjem, navođenjem krivih izvora i istrgnutih dijelova iz cjeline, koji time dobivaju podpuno iskrivljen smisao, a svaku kritiku židovskoga ponašanja proglašavaju mržnjom i antisemitizmom, ne pitajući se, je li ta kritika opravdana ili nije, primjenjujući uz to dvostruka mjerila na hrvatsku i židovsku politiku (474).

Posebno treba naglasiti, da tridesetih godina prošloga stoljeća ustaške veze s nacistima ne samo da se nisu intenzivirale nego nisu ni postojale. Ustaškoj emigraciji bio je podpuno onemogućen rad u nacističkoj Njemačkoj, pa je čak i izdavanje novina već 1934. morala prenijeti iz Berlina u Danzig. Nasuprot tomu, židovska cionistička organizacija legalno je postojala u Njemačkoj i izdavala svoje novine "Juedische Rundschau" sve do 1938. godine (475). Nakon 1936. puno bolji odnos ustaše nisu imale ni s talijanskim fašistima nego što im je bio s njemačkim nacistima.

Zamjeravati Ustaškomu pokretu, i hrvatskomu narodu općenito, zbog tvrdoga antijugoslavenstva i mržnje protiv beogradskog režima i njegovih službeni-

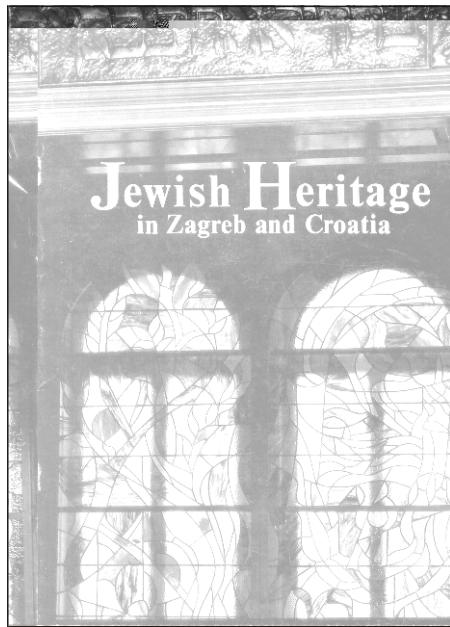
ka jednako je besmisleno i nepošteno kao i zamjeravanje Židovima zbog mržnje prema **Hitleru**, nacizmu i nacistima. Dakle, na tvrdnjama dr. Ive i Slavka Goldsteina i njima sličnih pisaca ne može se stvarati zaključak o uzrocima protužidovske politike u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Te uzroke valja tražiti na drugome mjestu.

Prema **Pavelićevoj** tvrdnji Stepincu, rasni zakoni u Hrvatskoj doneseni su pod njemačkim pritiskom. Zato su se tako brzo i pojavili. Oni su oponašanje njemačkih tzv. nuernberških zakona od 15. rujna 1935. Antisemitizam je bit nacionalnacionalističke ideologije, pa se u tim stvarima njemačkom pritisku nije moglo oduprijeti. Ipak su ti zakoni u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bili u mnogo čemu blaži nego u Njemačkoj (476).

Zahvaljujući počasnom arijstvu, znatan broj Židova zauzimao je istaknuta mjesta u Ustaškom pokretu, u državnom aparatru, u gospodarskom životu i u vojsci. **Mr. Vjenceslav Topalović** tvrdi, da je u hrvatskim oružanim snagama bilo 28 generala židovskoga podrijetla (477). Nekoliko najviših hrvatskih državnih dužnosnika bilo je oženjeno Židovkama ili ženama koje su bile u bližem srodstvu sa Židovima (Pavelić, **Slavko Kvaternik, Oršanić, Žanić** i dr.). Sve to dokazuje, da je taj antisemitizam tuđinski diktat, a ne hrvatska tradicija i smišljena politika. To, međutim, potvrđuju i druge činjenice.

Nadbiskup Stepinac je 3. prosinca 1941. godine papi **Piju XII.** uputio pismo, u kojemu, između ostaloga, piše: "Episkopat je razmotrio i pitanje svih onih koji danas toliko pate i uputio je istom državnom poglavaru (dr. Anti Paveliću - op. I. G.) pismo tražeći human odnos prema Židovima ukoliko je to još moguće zbog prisutnosti Nijemaca (478). Obraćajući se pismom Paveliću 6. ožujka 1943. povodom najavljenoga popisivanja nearijaca, što je nagovještavalo nove represivne mjere protiv njih, Stepinac kaže: "Ako je po srijedi miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj moj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti (479). Ta strana vlast, na koju Stepinac cilja, je njemačka vlast. Iako govoru u po-

godbenom obliku, on znade, da se sve te antisemitske mjere donose pod njemačkim pritiskom. U tom smislu najizravniji je bio u pismu, što ga je 16. svibnja 1941. poslao papi Piju XII. Tu piše: "... pritisak Nijemaca se puno osjeća u zakonima protiv Židova, premda tvrde, da se ne žele miješati u unutarnja pitanja hrvatske države. U stvarnosti, rasistički zakon izdan ovih dana se mora pripisati teškim pritiscima Njemačke ..." (480).

"Židovska baština
u Zagrebu i Hrvatskoj"

Tim pritiscima se mlada hrvatska država, okružena sa svih strana neprijateljima, nije mogla oduprijeti. Ti zakoni, dakle, nisu plod hrvatske slobodne volje ni namjere nego uistinu njemački diktat, kogega je Nezavisna Država prihvatile, da bi opstala. Stepinac je imao razumijevanje za ovakav njezin položaj, pa se i njegove propovijedi protiv rasizma moraju shvatiti kao osuda njemačke a ne hrvatske politike, što priznaju i ondašnji njemački politički krugovi.

Bilješke:

463. Isto, str. 84. - 85.
464. Isto, str. 88. - 89.
465. Isto, str. 102. - 106.
466. Isto, str.113.
467. Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske ..., str.42. - 44.
468. Isto, str. 134.
469. Isto, str. 740.

470. Petar Požar: Ustaša - Dokumenti o Ustaškom pokretu, Zagreb, 1995., str. 173.

471. Ivo Goldstein - Slavko Goldstein: Holokaust u Zagrebu, Zagreb, 2001., str.

472. Isto, str. 94. - 95.

473. Isto, str. 40.-41. i 94.

474. Isto, str. 36.-37., 39., 40.-42., 45., 51.-52. i 88.-101.; Ernest Bauer: Današnja Njemačka, Zagreb, 1937., str.5.,37. i 51.; Milan Šufflay: Hrvatska u svijetu svjetske historije i politike, Zagreb, 1928., str. 51. i 58.; Filip Lukas: Starčević; Božidar Murgić: Hrvatski nacionalizam Ante Starčevića; Tias Mortidija: Literatura o Starčeviću i pravaštvu, sve u Zborniku "Dr. Ante Starčević - o 40. godišnjici smrti, Zagreb, 1936.; Mladen Lorković: Narod i zemlja Hrvata, Zagreb, 1939., str. 45., 46., 69. i 150.; Mile Budak: Rascvjetana trešnja, knj.III., str. 28. i 30.; Zvonimir Dugački: Problem Palestine, "Hrvatska smotra", br. 9, Zagreb, 1937., str. 530.; Adolf Hitler: Mein Kampf, Zagreb, 1999., str.153. i Židov", Zagreb, 30. 8. 1929., članak "Krv u Erec Jisraelu...", "Židov" od 27.3.1931., deklaracija donesena na velikom zboru u Subotici 25. 3. 1931., te „Židov" od 24. 1. 1941., str. 5.

475. Branimir Jelić: Političke uspomene od jeseni 1923. do proljeća 1948., u knjizi "Političke uspomene i rad dra. Branimira Jelića", prir. Jere Jareb, Cleveland,1982., str. 66.-67., 75.-76. i 125.-142, i Roger Garaudy: Mitovi utemeljitelji izraelske politike, Zagreb, 1998., str. 127.

476. HDA 252 - Ravnateljstvo ustaškoga redarstva, Židovski odsjek, kutija 13, dok. inv. br. 29.384.

477. Mirko Peršen: Nijemci o Paveliću, VUS-ova biblioteka 18, II. dio, str.15. i 16., i Vjenceslav Topalović, nav.dj., str. 70.

478. Jure Krišto, nav. dj., knj. II., str. 119.

479. Isto, str. 258.

480. Milenko Krešić: Crkva i država u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1941. - 1945.), Mostar, 2006., str. 93.-94.

(nastavit će se)

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XLIII.)

3578. ZELIĆ, Masa (Jure) - rođ. 24.12.1913. u Vrani. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Šibenik po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

3579. ZIDAREVIĆ, Silvestar (Ivan) - rođ. 28.05.1903. u Bos. Brodu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. grada Zagreba po ZPND čl. 3. t. 14, na 15 god. zatvora.

3580. ZLOŠILO, Mara (Marko) - rođ. 01.01.1907. u Zagrebu. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Zagreb zbog djela «protiv mira i poretka» na 2 god. zatvora.

3581. ZLATAR, Jelica (Ante) - rođ. 11.05.1909. u Koprivnici. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 4. 3T. 4. na 1 6. 6 mjes.. zatvora.

3582. ZLATAR, Zlata (Oskar) - rođ. 16.11.1912. u Koprivnici. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. zatvora.

3583. ZLOVIĆ, Emilija (Ivan) - rođ. 01.01.1907. u Rijeki. Osuđ. 1951. presudom Kot. suda Sežana zbog djela «protiv postojećeg. poretka» na 8 mjes.. zatvora.

3584. ZMAZEK, Marija (Franjo) - rođ. 01.02.1917. u Segetu, Makarska. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda za grad Zagreb po ZPND čl. 2. i čl. 1. t. 7. na 9 mjes.. zatvora.

3585. ZMIŠLJA, Marica (Luka) - rođ. 14.01.1929. u Biškupcu, Sv. Ivan Zelina. Osuđ. 1945. presudom Kom. Vojnog područja Zagreb po ZPND čl. 3. t. 1. i 2, na 1 god. zatvora.

3586. ZOBAN, Jana (Pavle) - rođ. 01.01.1903. u Sesvetama. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Bjelovar po

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. i 6 mjes. zatvora.

3587. ZORČIĆ, Marica (Marko) - rođ. 11.07.1915. u Brinju. Osuđ. 1946. presudom Div.Voj. suda Zagreb po ZPND čl.9. na 18 mjes.. zatvora.

3588. ZORIĆ, Genoveva (Đuro) - rođ. 10.01.1394. u Đakovu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl.11 na 6 god. zatvora.

3589. ZORIĆ, Matija (Andrija) - rođ. 29.07.1914. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom O.N.S. Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

3590. ZORMAN, Cecilija (Mimajlo) - rođ. 28.01.1909. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.2. na 1 god. zatvora.

3591. ZOVKO, Nikola (Nikola) - rođ. 01.01.1932. u Osijeku. Osuđ. 1976. presudom Okr. suda Mostar po KZJ čl. 174 na 3 mjes.. zatvora.

3592. ZOVKO, Ružica (Gabrijel) - rođ. 13.04.1934. u Zagrebu. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Maribor po KZ čl.303. na 6 mjes. zatvora.

3593. ZSCHOCH, Marija (Franjo) - rođ. 15.03.1914. u Zadaru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Sred. Dalmacije po UVS čl.14. na 3 god. zatvora.

3594. ZUBČIĆ, Marija (Adam) - rođ. 12.09.1911. u Punitovcima, Đakovo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14, na 12 god. zatvora.

3595. ZUBČIĆ, Marija (Šime) - rođ. 12.09.1911. u Đakovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. i 14. na 3 god. zatvora.

3596. ZUBOVIĆ, Zorka (Dragan) - rođ. 06.03.1920. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda V. vojne oblasti Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 7 god. zatvora.

3597. ZURAK, Ana (Luka) - rođ. 01.01.1902. u Rijeki. Osuđ. 1950. presudom Vojnog suda Split po ZPND čl. 3. t. 14, na 2 god. zatvora.

3598. ZVONAR, Jana (Pero) - rođ. 15.08.1897. u Ferdinandovcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 10 mjes. zatvora.

3599. ZVONAR, Nenad (Joko) - rođ. 01.01.1915. u Koprivnici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po na 10 god. zatvora.

3600. ŽAGAR, Antun (Matija) - rođ. 10.04.1901. u Otoku. Osuđ. 1945. presudom O.N.S. Sl. Brod po ZPND čl.3.t.3, na 20 god. zatvora.

3601. ŽAGAR, Matilda (Nikola) - rođ. 01.10.1911. u Zagrebu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Gospic po ZPND ČL. 3. t. 14. na 18 mjes., zatvora.

3602. ŽAGER, Jalža (Mijo) - rođ. 03.09.1895. u Farkaševcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

3603. ŽAJA, Mara (Ivan) - rođ. 01.01.1914. u Mitlovinovcu, Split. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Sred. Dalmacije po UVS čl.14. na 3 god. zatvora.

3604. ŽANHAR, Reza (Ante) - rođ. 01.01.1927. u Sl. Brodu. Osuđ. 1945.

presudom Okr. Nar. suda Sl. Brod po ZPND čl. 9. t. i. na 1 god. zatvora.

3605. ŽANIĆ, Zora (Mijo) - rođ. 10.04.1917. u Karlovacu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl. 9. t. 1. na 13 mjes., zatvora.

3606. ŽAPKAR, Eva (Nikola) - rođ. 01.01.1909. u Tomašu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14, na 10 mjes. zatvora.

3607. ŽARKO, Slavica (Ivan) - rođ. 07.02.1925. u Vinkovcima. Osuđ. 1947. presudom O. S. Sl. Brod, po ZPND čl.3.t.14. na zatvora.

3608. ŽARKOVIĆ, Ljubica (Nikola) - rođ. 01.01.1904. u Gorama. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Petrinja po UVS čl. 14, na 12 god. zatvora.

3609. ŽARKOVIĆ, (?) (Grgo) - rođ. 03.09.1909. u Gospiću. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 11. Vojne oblasti, bio ustaša, na 15 god. zatvora.

3610. ŽEBER, Bara (Josip) - rođ. 24.01.1928. u Siljeviću, Karlovac. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 9. st. 1. na 8 mjes.. zatvora.

3611. ŽEGAR, Ljubica (Mijo) - rođ. 12.06.1930. u Farkaševcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14, na 7 god. zatvora.

3612. ŽGELA, Marija (Čiro) - rođ. 23.04.1919. u Andrijevcima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

3613. ŽGELA, Slavica (Ivan) - rođ. U.08. 1922. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14, na 1 god. zatvora.

3614. ŽIBRAT, Slavica (Josip) - rođ. 20.09.1922. u Karlovacu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.

3615. ŽILIĆ, Danica (Ivan) - rođ. 29.03.1928. u Ostarijama. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

3616. ŽIŠKA TRONCOV, Elvira (Konrad) - rođ. 11.10.1922. u Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vrhovnog suda JA po ZPND čl.3. t. 3. na 10 god. zatvora.

3617. ŽIVKO, Ivka (Franjo) - rođ. 25.05.1920. u Rovišću. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 3. na 14. mjes.. zatvora.

3618. ŽIVKOVIĆ, Eva (Tomo) - rođ. 23.12.1898. u Čakovcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND cl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

3619. ŽIVKOVIĆ, Franjo (Ivan) - rođ. 01.01.1913. u Brebernici. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.

3620. ŽIVKOVIĆ, Marija (Jakov) - rođ. 01.01.1907. u Drnišu. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl..117. na 6 god. zatvora.

3621. ŽIVKOVIĆ, Nada (Ivan) - rođ. 01.11.1926. u Lipovcu. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

3622. ŽIŽIĆ, Jeka (Franjo) - rođ. 01.01.1923. u Rupama. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Šibenik po ZPND čl. 3. t. 3 na 1 god. zatvora.

3623. ŽNIDERČIĆ, Fanika (Franc) - rođ. 21.02.1903. u Ptuju. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 8 mjes. zatvora.

3624. ŽUGAJ, Marica (Josip) - rođ. 26.05.1930. u Slav. Kovačici, Bjelovar. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 9. t. 1. na 1 god. zatvora.

3625. ŽULJEVIĆ, Ankica (Ivan) - rođ. 01.01.1900. u Ugljanu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 18 mjes.. zatvora.

3626. ŽUMBERK, Ema (Josip) - rođ. 23.04.1896. u Zemunu. Osuđ. 1946. presudom Okr. Narodnog suda za Grad Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

3627. ŽUPAN, Sofija (Valent) - rođ. 03.02.1914. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po UVS čl. 14. na 1 god. zatvora.

3628. ŽUPANČIĆ, Branka (Josip) - rođ. 09.06.1929. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. i 15, na 3 god. zatvora.

3629. ŽUPANČIĆ, Marija (Antun) - rođ. 06.09.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.

3630. ŽUPANČIĆ, Marija (Ivan) - rođ. 08.09.1919. u Senovu, Brezice. Osuđ. 1964. presudom Okružnog suda Rijeka po KZ čl. 303/2 na 10 mjes. zatvora.

3631. ŽUPANČIĆ, Marija (Ivan) - rođ. 08.12.1916. u Senovu, Brezice. Osuđ. 1960. presudom Okružnog suda Rijeka po KZ čl. 303/2 na 10 mjes.. zatvora.

3632. ŽUPANIĆ, Franjo (Juraj) - rođ. 05.09.1894. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom «zbog pomaganja odmetnika» na 2 god. zatvora.

3633. ŽUPANIĆ, Janko (August) - rođ. 12.06.1915. u Ceriću, Nuštar. Osuđ. 1980. presudom Opć.suda Srem.Mitrovica po KZJ čl. 134/2 na 6 mjes.. zatvora.

3634. ŽUPANIĆ-SRAGA, Zdenka (Mirko) - rođ. 02.04.1923. u Ivancu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne Oblasti Varaždin po UVS 61.13. na 10 god. zatvora.♦

POVODOM ČLANKA O UBOJSTVIMA U LEPOGLAVI

U broju 177 našeg časopisa, na str. 38.-39. objelodanjen je članak pod nazivom „Objavljen dokument o partizanskim zločincima u Lepoglavi 1946.“ autora **T. Đurića**. Tu se piše o ispravi (dokumentu) koja govori o zločinima u Lepoglavi 4. travnja 1946., kad su ubijena četvorica lepoglavčana. Međutim, u knjizi „Uspomene lepoglavskog župnika“ autora **M. Repića** na str. 36. navodi se kako su u noći 6. travnja ubijena petorica lepoglavskih muškaraca, pa se to u članku T. Đurića tako i citira.

Župnik je napravio pogrešku što je svih pet žrtava vezao uz taj datum i poimenično nabrojio, uz pogrešno ime **Kolenka**, kojeg je nazvao **Augustin**, umjesto **Franjo**.

Druga bitna pogreška, što se potkrala starom župniku, koji je knjigu pisao po sjećanju, jest datum događaja. Dana 6. travnja ništa se nije dogodilo, već su 4. travnja ubijena četvorica, a 6. svibnja samo jedan, i to, Franjo Kolenko. Riječ je, dakle, o razmaku od mjesec i dva dana.

U zapisniku, i još nekim dopisima, koje sam našao u kaznionici Lepoglava, u vrijeme dok sam pripremao svoju knjigu o KPD Lepoglava, jasno je rečeno, da je Kolenka ubio KNOJ-evac, po imenu i prezimenu, koji je odveden u Komandu da bi bio navodno suđen.

Iz izloženog se očito vidi odgovor CK KPH, kojega autor T. Đurić traži u svom članku, jer su četiri ubijena 4. travnja, a Kolenko sam 6 svibnja. Dopis Komiteta napisan je 27. travnja 1946. Iz svega bi trebalo zaključiti da CK KPH nije strogou zabranio ni spriječio ubijanja, kada su se ona nastavila 6. svibnja, a i dalje likvidacije osuđenika.

Dakle, Kotarski i Okružni komitet CK bili su očito oni koji su potakli zločine, što se jasno vidi, jer jedan inicira, drugi pokriva zločine, a vjerojatno CK odobrava, jer se ubijanje nastavlja. **Špiranec** i njegovi drugovi planiraju izvršenje, a vojnici KNOJ-a ubijaju.

Priredio:

Dr. Augustin FRANIĆ

Sada, na kraju ovih dopuna i razjašnjenja, treba reći da su ubijeni bili stari od 46 do 56 godina (prema podatcima iz matice umrlih), da su bili oženjeni i ugledni ljudi, a po političkom pripadnosti radicevci (prema izjavi župnika M. Repića). Pravi razlog je to, a ne neka tobоžnja veza sa križarima.

Mislim da je spomenuti zločin u Lepoglavi ovim izloženim dopunama i objašnjnjima dovoljno rasvjetljen, a svakako je u tom kontekstu potrebno konzultirati sljedeće tekstove: moju knjigu „KPD Lepoglava – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika“ (izd. HDPZ, Zagreb, 2000., str. 170.), te članke «*S onu stranu kaznioničkog zida*» (Politički zatvorenik, br. 124-125 iz 2002., str. 49), „*Predstavljanje knjige o komunističkim zločinima*“ (Politički zatvorenik, br. 167 iz 2006., str. 13.), kao i fotokopiju Zapisnika o ubojstvu F. Kolenka.♦

Zapisnik

Spisan dana 07. 05. 1946. g., u selu Vulišinec, na licu mjesta, gdje je u noći 06./07. 05. 1946. g. u 21.30 h ubijen Kolenko Franjo, sin Vinka, po vojnicima XI. Čete III. Bataljona IV. Brigade KNOJ-a, koji se nalaze na dužnosti kod KPD Lepoglava.

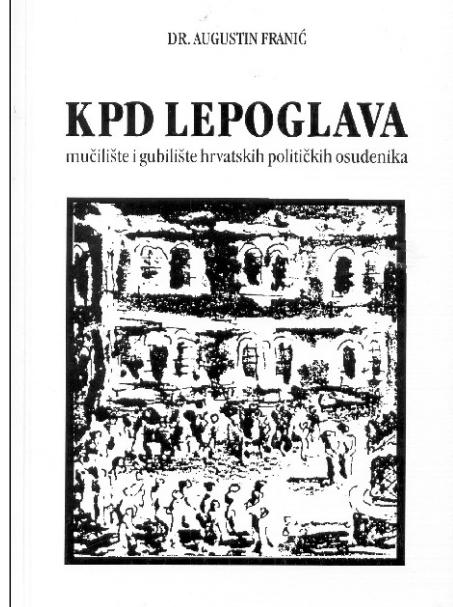
Prisutni: Josip Špiranec - upravnik KPD, Radojičić Pavao – politički komesar XI. Čete, Broz Dragutin – opunomočenik OZN-e, za Kotar Ivanec, Galić Josip – tajnik KNF-e Ivanec, i Viktor Jurina - vod. ekonomije, kod KPDL – kao zapisničar, te Marija Kolenko – žena od pokojnog, Škorak Sjepan – susjed, od pokojnog, kao svjedok.

Pomenuta Marija Kolenko, daje u zapisnik sledeću izjavu:

„Sinoć oko 21.15 h došao je k meni u kuću jedan vojnik, nepoznati i nakon, što je pozdravio, zapitao je, gde je ovde odbor omladine i gde se svira.“

Kako ja nisam odmah znala, gde je odbor omladine, kazala sam, da neznam, a da se svira preko puta, kod kuće, gde je svetlo, ali u među vremenu, isti me je zapitao, za tajnika, a našto sam pomislila Škorak Stjepana, te sam njemu kazala, gde je njegova kuća.

Zatim je isti rekao: laku noć „Hvala, majko!“ te se u dvorištu sastao sa dva vojnika. Kako se moglo vidjeti, a ja sam izašla za njim, i ostala stajati na verandi svoje kuće, gledajući, da li mi se vraća kući muž, koji je tog dana, sa našim konjem vozio lišće, kod kuma Makar Franje, odnosno tada je već bio na večer u razgovoru kod susjeda Škorek Stjepana. Međutim, ja sam čula, da se muž, tj. poznala sam dva glasa, da se razgovara Kolenko Juraj i Bozlinić Stjepan, te sam pomislila, da se vraća moj muž. Ovo je sve moglo trajati 15 minuta, kada sam čula u neposrednoj blizini, da je moj muž povuknuo na našeg psa „Karan“ u koji je čas i pas oštrosaljao, i kroz nekoliko

Naslovna stranica knjige o KPD Lepoglava dr. A. Franića

sekundi pukla je i puška, a moj muž, poviknuo je: „Ženo moja, djeco moja, ubio me.“ Ja sam odmah trčala do muža, a na drugoj strani, u daljini od oko 5 metara, stajala dva vojnika, i pitala što ste napravili; na što sam dobila odgovor: „pst“. Ja sam trčala po svetlo, dok sam se vratila, oni su otišli. Ja sam s mojom obiteljom i susjedom, donijela mog pokojnog muža u kuću, te sam mislila, da će se možda spasiti, ali je nakon 40 minuta umro. Više ne znam ništa, da kažem, jedino, da su oko 23.30 h došla dvojica vojnika k meni u kuću, pitali što se to dogodilo, a da su moji navodi istiniti jamčim svojim potpisom.

Dovršeno i potpisano:

1. Josip Špiranec,
2. Broz Dragutin,
3. Galić Josip,
4. Pajo Radočić,
5. Škorak Stjepan,
6. Kolenko Marija,
7. Viktor Jurina

* * *

(Nap. prir. Ovaj zapisnik sastavljen je i napisan rukom na poleđini jednog poziva, odnosno programa „Dilektantske sekcije Narodne fronte i fiskulturnog društva, u Ivancu: 19. V 1946. g.“ gdje se najavljaju predstave „Lupež iz Amsterdama“ i „Sluga Jernej“. Navode se lica, koja sudjeluju, te cijena predstave. Priredio: A. F.)

I.

Bila jednom jedna rijeka
u riječima i u djelu
napisana, opisana
govorena učinjena

iznad gora, ispod mora
u njedrima, u rukama

bila jednom jedna rijeka
iznad snage i umora
ispod želja i odmora
iznad svega
ispod njega
i u meni i u tebi
u pamćenju, zaboravu...

pregolema, preširoka, preduboka
valovita, hirovita
tiha blaga tajnovita.

Bila jednom jedna rijeka
u stihovlju izrečena

valja nama gradit moste
da prijeđemo preko rijeke
preko sebe i iskona,
da bi prešli, da bi došli
do svog doma izgubljena...

Andrija VUČEMIL

(Iz ciklusa: Bila jednom jedna rijeka;
Zbirka pjesama "Iza Učke", Rijeka, 2006.)

NADŽIVJETI TREBA...

Nadživjeti treba buru, olju,
nadživjeti treba grom,
paklenu munju;
uploviti u mirne vode,
put istine, slobode.

Upoloviti treba u luku,
baciti sidro,
privezati o dok;
brod što za istinom plovi,
snovi su moji.

Nadživjeti treba buru, olju!
Na hrvatskoj obali,
nadživjeti grom, paklenu munju!

Ivan DUJMOVIĆ

Faksimil zapisnika o lepoglavskom zločinu

USTAVNI SUD NAPOKON ODLUČIO O ZAHTJEVU HDPZ-a!

(Zašto se na odluku o prijedlogu za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti čekalo punih pet godina?)

Više od pet godina trebalo je Ustavnom sudu Republike Hrvatske da odluci o prijedlogu Hrvatskog društva političkih zatvorenika za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (ZID ZPBZ 2001.)

Naime, na dan jugoslavenske republike, 29. studenoga 2001., koji je u spisima Hrvatskoga (!) sabora označen kao 29. novembra (!), najviše predstavničko i zakonodavno tijelo hrvatske države, u kojem je većinu imala šesteroglava koalicija predvođena bivšim Savezom komunista Hrvatske – Savezom komunista Jugoslavije, bitno je reduciralo prava bivših hrvatskih političkih uznika. ZID ZPBZ 2001. je objavljen u *Narodnim novinama* br. 109/2001 od 11. prosinca 2001., te je na snagu stupio osam dana kasnije, 19. prosinca 2001.

Ovi nadnevci nisu slučajni, pa ih valja upamtiti.

Osloncem na čl. 36. stavak 1. Ustavnog zakona o Ustavnom суду Republike Hrvatske, HDPZ je 20. prosinca 2001. podnio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti novodonesenog propisa (*Dokument br. 1*). Istog dana HDPZ se obratio Ministarstvu pravosuđa, lokalne samouprave i uprave, te Ministarstvu rada i socijalne skrbi, tražeći njihovo tumačenje ZID ZPBZ 2001. (*Dokument 2*) Na to traženje nikad nije došao odgovor. Ustavni je sud 6. prosinca 2006. donio odluku i rješenje (*Dokument 3*), koji su 21. prosinca 2006. dostavljeni predlagatelju, Hrvatskom društvu političkih zatvorenika. Dostava je, dakle, uslijedila *pet godina i dva dana nakon što je ZID ZPBZ stupio na snagu*. Odluka i rješenje Ustavnog suda objavljeni su dva tjedna kasnije (*Narodne novice*, br. 2/2007 od 4. siječnja 2007.).

S obzirom na važnost koju ova problematika ima za većinu hrvatskih političkih zatvorenika, potrebno je sve ove dokumente objaviti i u *Političkom zatvoreniku*, uz neke opaske koje se čine nužnim kako bi pravno neučinkovito čitateljstvo bilo upozorenno bar na najvažnije posljedice ove odluke Ustavnog suda:

1. O sastavu i djelovanju Ustavnog suda svatko je slobodan misliti što god hoće. Što se o njemu misli u političkoj i nepolitičkoj, ali i stručnoj javnosti, prilično zorno pokazuje najava saborskog Odbora za ustav, da će *ubuduće u Ustavni sud biti birani samo stručni i karakterni sudci*. Ta je izjava krupnim slovima otisnuta u nekim od dnevnih listova s najvećom nakladom u državi (npr. *Jutarnji list*, br. 3082/X od 5. i 6. siječnja 2007.), a da nije izazvala nikakav prosvjed stručne ni političke javnosti, pa ni samih su-

Priredio:

Dinko JONJIĆ

daca Ustavnog suda u sadašnjem sastavu, za koje se, dakle – *argumentum a contrario* – tvrdi da su izabrani i imenovani po političkome kriteriju, a ne po svojoj stručnosti i profesionalnosti.

2. O kakvoći rješidaba Ustavnog suda, baš kao i o sudcima koji ih potpisuju govore i neke druge pojedinosti. Primjerice, o prijedlogu nekih trgovачkih lanaca da se pokrene postupak za ocjenu ustavnosti novele Zakona o radu, kojom je zabranjen rad nedjeljom. Ustavni je sud odlučio da par tijedana. O prijedlogu HDPZ-a, iako je ovaj podnesen nekoliko godina ranije, odlučeno je nakon pet godina. Iako je objektivno opterećen time što je uvelike faktično

Zgrada Ustavnog suda
Republike Hrvatske

pretvoren u sud pune jurisdikcije, Ustavni sud tako pokazuje, između ostalog, i to, koje su vrijednosti u hrvatskoj državi zaštićenije. Interesi hrvatskih političkih uznika ustuknuli su (baš kao i interesi hrvatskih radnika u trgovini) pred interesima trgovачkih vlasnika (mahom u stranome vlasništvu). Taj je slučaj sjajna ilustracija općeg stanja u državi koja se naziva hrvatskom.

3. Kao zlobne klevete treba odbaciti obavijesti da je rješidba koju komentiramo donesena u doslugu s Banskim dvorima. Vladi bi bilo «preskupo» platiti ono na što ju je (raniji) saziv Sabora obvezao. Kao neovisna institucija i jamac zaštite ustavnih vrijednosti, Ustavni sud već kvalitetom svog sastava jamči, da ne može biti instrument izvršne vlasti. Nije li tako? Tako je, uostalom, bilo i onda kad je Ustavni sud priznao stanovita prava oficirima JNA...

4. U uvodnim paragrafima odluke i rješenja navodi se da Hrvatski sabor nije dostavio svoje očitovanje o prijedlozima, dok Vlada i

nadležna ministarstva jesu. Što su u svojim očitovanjima naveli Vlada odnosno ministarstva, Ustavni nam sud ne kaže *ni jednom jednom riječju*. To je svakako zanimljiv postupak, osobito s obzirom na *ratio legis* ZID ZPBZ 2001., izražen u obrazloženju prijedloga ZID ZPBZ iz 2001.

5. Dostojna pozornosti budućih analizičara hrvatskoga političkog i pravnog poredka jest ocjena Ustavnog suda, da je ZPBZ «specifičan» odnosno «poseban zakon», jer se odnosi «na odredivu skupinu osoba koje povezuje jedno zajedničko i istovrsno svojstvo, koje je nastalo u prošlosti», pa ga «ne obilježava apstraktnost i opća generalnost shvaćena u smislu neodređenog i neizvjesnog broja slučajeva i subjekata na koje se on ima primijeniti, što je jedna od temeljnih značajki zakona uopće». Ustavni nam sud, na našu veliku žalost, propušta objasniti što bi značio pojam «opća generalnost» i kakva bi bila «neopća generalnost». U trudu da objasni kako ZPBZ-u nedostaju svojstva koja pripadaju zakonu (*a time se sugerira kako se radi o povlasticama uske kategorije hrvatskih državljanima, koje je zakonodavac ovlašten bez posebnih moralnih i pravnih obzira mijenjati po vlastitom nahanjenju, budući da u biti zadire u povlastice (privilegije), a ne u stečena prava*), Ustavni nam sud također propušta objasniti nedostaje li «opća generalnost», primjerice, Zakonu o naknadi za imovinu oduzetu u doba jugoslavenske komunističke vladavine, Zakonu o odvjetništvu, Zakonu o javnom bilježništvu, Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata itd., ili i ti zakoni, baš kao i većina drugih, reguliraju pravni položaj *odredive skupine osoba koje povezuje jedno zajedničko i istovrsno svojstvo*.

6. Polazeći od pretpostavke da se radi o privilegijama, a ne o stečenim pravima, te da se ne može govoriti o retroaktivnom djelovanju pretežnog dijela zakonskih odredaba, Ustavni sud nije prihvatio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti čl. 2. ZID ZPBZ. Slijedom toga, sukladnom Ustavu proglašena je odredba koja *definitivno onemogućuje* djecu političkih zatvorenika da naslijede tražbinu koju bi imao njihov roditelj. To je pravo priznato samo bračnom drugu.

7. Ustavni sud *ignorira prava izvanbračnog druga*. Bez obzira na to što kod ove kategorije hrvatskih državljanina takvi slučajevi nisu brojni, ako ih uopće ima, skoro je nevjerojatno da se – nasuprot snažnoj tendenciji da se odredbama obiteljskog i nasljednog zakonodavstva prava izvanbračnog druga u Hrvatskoj izjednače s pravima brač-

nog druga – Ustavni sud kod hrvatskih političkih uznika to pitanje uopće nije uočio.

8. Odlukom Ustavnog suda potvrđena je zakonodavčeva odluka da se djeci političkih zatvorenika uskriati pravo na naknadu. I taj dio dispozitiva govori o kvaliteti odluke uopće. Naime, Ustavni sud izrijekom potvrđuje da pravna priroda «naknade» koju ZPBZ u različitim zakonodavnim razdobljima jest – «*naknada štete*» (primjerice, u prvoj, drugoj i trećem zakonodavnom razdoblju postojalo je «pravo na naknadu štete po općim propisima obveznog prava», dok je ono u četvrtome zakonodavnom razdoblju ukinuto te je uvedena «naknada po dvije osnove»). U *Državnom proračunu* i pratećim propisima, stavka predviđena za ovu svrhu uvijek se i neizostavno naziva «*sredstvima za naknadu štete bivšim političkim zatvorenicima*». Zakonodavstvo Republike Hrvatske (Zakon o obveznim odnosima i Zakon o nasljedivanju) propisuje, na koji se način i pod kojim uvjetima nasljeđuje pravo na naknadu štete. *Potomcima hrvatskih političkih zatvorenika uskraćeno je pravo nasljedivanja prava na naknadu štete, koje pravo – uz pretpostavke propisane zakonom – imaju svi ostali hrvatski državljeni.*

9. Ocjenjujući ustavnost Zakona o naknadi za imovinu oduzetu u doba jugoslavenske komunističke vladavine, Ustavni je sud u odluci i rješenju U-I-673/1996 i dr. od 21. travnja 1999. (*Narodne novine*, br. 39/99 i 42/99 – ispr.) ocijenio je: «*Ako je prijašnji vlasnik za života postavio zahtjev za naknadu (...), on je stekao valjanu tražinu prema državi ili drugom vlasniku oduzete imovine. Takvo potraživanje spada u imovinu prijašnjeg vlasnika; (...) Na tu se imovinu ne mogu primjenjivati ograničenja (o 'nasljedivanju') iz članka 9. Zakona o naknadi!*». *Dakle, tražbinom u smislu odredaba Zakona o naknadi prijašnji vlasnici mogu oporučno raspolagati, te je ona bez ikakvih ograničenja nasljediva. Hrvatski su politički zatvorenici, prema ovoj odluci Ustavnog suda, diskriminirani, jer je pitanje oporučnog raspolažanja i nasljedivanja naknade štete čija je isplata zatražena nejasno, a potraživanje naknade štete koju bivši politički zatvorenik nije zatražio (jer je iz fizičkih odnosno političkih razloga nije mogao zatražiti!) definitivno je onemogućeno.*

10. Ustavni je sud dao pravo Vladi Republike Hrvatske da ranije nastalu obvezu čija dospjelost nije bila određena, pa je – u skladu s temeljnim načelima i normama hrvatskog zakonodavstva – svojstvo dospjelosti mogla steći ili stupanjem na snagu zakona, ili vjerovnikovim podnošenjem zahtjeva za isplatu, *naknadno (retroaktivno) proglaši nedospjelom*. Vlada je u trenutku predlaganja ZPBZ 1998. mogla voditi računa o tome, s koliko sredstava raspolaže te već tada ugraditi u Zakon svoje pravo na obročnu isplatu. No, onog trenutka kad to nije učinila,

Srdačan susret ustavnih sudaca s predstavnicima vlasti (foto: Globus)

preuzeala je obvezu to učiniti **jednokratno**. Takvo tumačenje potvrđuje činjenica da je u regulativi iz 1998. dospijevanje obveze naknade štete na ime nezaposlenosti dospijevalo 1. siječnja 2001. Iz toga jasno proizlazi da je naknada za vrijeme provedeno u zatvoru dospijevala ranije i jednokratno. *Nigdje nije bila predviđena obročna otplata, a zakonska se norma ne može (pogotovo ne retroaktivno) mijenjati nikakvim podzakonskim aktima*. Ustavni sud se na to uopće ne obazire, a *pravne i moralne posljedice odluke, kojom se dužniku daje pravo da sam, po vlastitom nahođenju, određuje kad će i u koliko obroka platiti dug, u jednoj bi pravnoj državi bile nesagleđive*.

11. Ustavni je sud mjerodavan za ocjenu, je li određeni propis u suglasnosti s Ustavom, ali nije mjerodavan za ocjenu suglasnosti pravnih propisa istog ranga, niti za ocjenu moguće nekonzistentnosti pojedinog zakona. Pogotovo Ustavni sud nije mjerodavan za suđenje u konkretnome (sudskom ili upravnom) postupku.

12. U prijedlogu HDPZ-a precizno su nabrojene norme ZID ZPBZ 2001. kojima se retroaktivno mijenja ranija regulativa, i stvar je vrlo jednostavne matematičke operacije izračunati da se njime doista raniji ZPBZ 1998. retroaktivno mijenja «*u pretežnom dijelu*». Prema članku 90. stavku 4. Ustava Republike Hrvatske, zakoni i drugi propisi državnih tijela i tijela koja imaju javne ovlasti ne mogu imati povratno djelovanje. A prema stavku 5. toga istog članka, «*samo iz posebno opravdanih razloga*» i «*samo pojedine odredbe*» zakona mogu imati povratno djelovanje.

13. Bez obzira na djelokrug Ustavnog suda, za sve one koji su *pokrenuli sudske postupke (postupke za naknadu štete)* prije stupanja na snagu ZID ZPBZ 2001. važna je ocjena Ustavnog suda, da «*izuzme li se prijelazna odredba članka 4., sve ostale odredbe ID ZPBZ iz 2001. djeluju s učinkom ex nunc, od dana njihova stupanja na snagu, to jest od 19. prosinca 2001. godine*». Ustavni sud time potvrđuje, da na tu kategoriju hrvatskih političkih uznika valja primijeniti ono zakonodavstvo koje je bilo na snazi u trenutku podnošenja zahtjeva.

14. To je osobito važno zbog interpretacije čl. 4. ZID ZPBZ 2001. Naime, protivno

tvrđnjama bivših političkih zatvorenika i njihovih opunomoćenika, da se odredba koja glasi: *Postupci po zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine«, br. 34/95. – pročišćeni tekst i 164/98.), podnijetim do dana stupanja na snagu ovoga Zakona, dovršit će se po odredbama ovoga Zakona, odnosi samo na upravne postupke (postupke za priznanje statusa bivšega hrvatskog političkog zatvorenika), a ne i na parnične postupke pokrenute prije stupanja na snagu ZID ZPBZ*, u posljednje su se vrijeme množili slučajevi u kojima su redovni sudovi, oslanjajući se na tu – sada ukinutu – odredbu, i u parničnim postupcima počeli primjenjivati novu regulativu. Za divno čudo, Ustavni sud je ocijenio kako pripadnici iste društvene skupine imaju prava na ista legitimna očekivanja, dodajući da je «*opće pravilo da se u upravnom postupku upravna stvar rješava neposrednom primjenom zakona, drugog propisa ili općeg akta koji je važio u vrijeme pokretanja upravnog postupka, ako zakonom, drugim propisom ili općim aktom nije drugačije određeno*».

15. Opet nije ništa izrijekom kazano o tome, koji se propis primjenjuje na parnične postupke pokrenute u vrijeme važenja ZPBZ 1998. Ali, iz tumačenja u paragrafu 11. odluke i rješenja, *jasno proizlazi da i u parničnim postupcima koji su u tijeku, moraju biti primijenjene odredbe zakona koji je bio na snazi u vrijeme podnošenja tužbe. To znači da su krivo i na svoju štetu postupili svi oni, koji nisu na vrijeme podnijeli tužbu ili su tu tužbu kasnije – zbog pogrešnoga pravnog savjeta ili sitničavosti – povukli*. Kako je kazano u jednoj ranijoj odluci Ustavnog suda (U-III-2435/2001, *Narodne novine* br. 61/2005), «*protek vremena nema utjecaja na primjenu prava*».

16. Slijedom toga, budući da ZID ZPBZ djeluje *ex nunc*, nakon ove odluke i rješenja Ustavnog suda, redoviti sudovi morali bi *usvajati tužbene zahtjeve djece političkih zatvorenika*, koji su prije stupanja na snagu novele iz 2001. podignuti u skladu sa ZPBZ 1998.

17. Napokon, u odnosu na *naknadu štete za vrijeme nezaposlenosti*, Ustavni sud nalazi da je to pravo «*ipak bilo priznato u razdoblju od 1. siječnja 2001. do 19. prosinca 2001.*», iz čega proizlazi da ga se *moe uspješno (i tužbom!) utjerati. Naravno, uz pretpostavku da je tužba podnesena na vrijeme. To je, očito, jedan od razloga zbog čega se s dočinjenjem ove odluke okljevalo pet godina. Toliko, naime, iznosi opći zastarni rok, pa bi za danas podnesene tužbe moglo državno odvjetništvo koje po zakonu zastupa Republiku Hrvatsku, moglo osnovano istaknuti prigovor zastare*, slijedom čega bi tužbe podnesene po proteku petogodišnjeg roka bile odbijene. One koje su podnesene na vrijeme, morale bi biti usvojene.

18. Treba, na koncu istaknuti, da je većina bivših političkih zatvorenika, ako ne i svi,

primila ono što se u njihovoj kolokvijalnoj komunikaciji naziva «četiri četvrtine». Međutim, s obzirom na to da – kako smo vidjeli – iz odluke i rješenja Ustavnog suda proizlazi da na parnične postupke pokrenute do 19. prosinca 2001. valja primijeniti tada važeći ZID ZPBZ 1998., kao i to, da se naknada štete za vrijeme nezaposlenosti mogla uspješno ostvariti tužbom, posve jasno proizlazi, da na davanja Republike Hrvatske valja primijeniti ***propisani red uračunavanja***. Drugim riječima, to znači da država nije svojom voljom, jednostrano, mogla podmiriti glavnici prije kamata. Druga je stvar, može li se to danas – nakon pet godina – uspješno ispraviti tužbom. Drugačije bi bilo, da je odluka donesena prije proteka općega zastarnog roka.

19. Nitko, dakle, nema prevelika razloga biti zadovoljan odlukom Ustavnog suda. Osim Vlade, čija je većina – uostalom – sudice i tog suda birala po svome ukusu. Pa, neka joj je na čast...

Dokument br. 1.

PRIJEDLOG ZA POKRETANJE POSTUPKA ZA OCJENU USTAVNOSTI ZAKONA

1.

“Prema članku 5. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95.- pročišćeni tekst i br. 164/98), bivši politički zatvorenici imaju pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54,00 kune, a za svaki dan nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora ili pritvora u visini od 19,00 kuna. Ako je bivši politički zatvorenik umro prije nego mu je isplaćena naknada, pravo na naknadu imaju njegovi bračni drugi i djeca. Pravo na naknadu za dane nezaposlenosti primjenjuje se od 1. siječnja 2001., pa je toga dana dospjela obveza Republike Hrvatske, da isplati naknadu s toga pravnog naslova osobama koje su do tada za to podnijele zahtjev.

Prema članku 11. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 164/98), taj Zakon stupa na snagu danom objavljivanja u “Narodnim novinama”, dakle, 28. prosinca 1998., pa je toga dana dospjela i obveza Republike Hrvatske, da isplati naknadu za dane provedene u zatvoru ovlaštenim osobama, koje su do toga dana podnijele zahtjev za isplatu naknade, a ostalim osobama od dana podnošenja zahtjeva.

2.

Dana 29. studenoga 2001. Hrvatski je sabor donio novi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koji je proglašen 6. prosinca 2001., a stupio je na snagu 19. prosinca 2001., osam dana od dana objavljivanja. Zakon ima svega šest članaka, od kojih se u članku 5. daje ovlast Odboru za zakonodavstvo Hrvatskoga sabora, da utvrdi i izda pročišćeni tekst Zakona, a u članku 6. se određuje kada taj Zakon stupa

na snagu. Dakle, sa stajališta ocjene ustavnosti zakona, dakle i ocjene njegove možebitne retroaktivnosti, važna su samo četiri članka, s tim da je glavnina materije sadržana u članku 2. i u članku 4. toga Zakona.

Člankom 2. ovoga Zakona u cijelosti se mijenja članak 5. bivšega Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95 i br. 164/98), tako da se ukida u cijelosti pravo na naknadu za dane nezaposlenosti nakon izdržanoga zatvora ili pritvora i pravo djece na naknadu u slučaju smrti bivšega političkog zatvorenika, kojemu za života nije isplaćena naknada. U stavku 3. članka 2. toga Zakona propisuje se, da će se naknada za dane provedene u zatvoru ili pritvoru isplaćivati u obrocima u visini od 1/4 (25%) od ukupnog iznosa prema mjerilima što će ih utvrditi određeno tijelo Vlade Republike Hrvatske, a ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu. Dakle, ovom odredbom uopće nije utvrđeno kada će naknada biti isplaćena, a određivanje dinamičke isplate na teško shvatljiv način besprizivno je ostavljeno obvezniku plaćanja, dužniku. To znači, da isplata može trajati u nedogled i da – i teoretski i praktično – do nje nikada ne dođe.

U članku 4. toga istoga Zakona se propisuje, da će se svi postupci pokrenuti zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95 i br. 164/98), podnijetim do dana stupanja na snagu ovoga Zakona od 29. studenog 2001., dovršiti po njegovim odredbama. U slučaju da se ova odredba primjeni ne samo na upravne postupke (tj. postupke za utvrđivanje statusa političkog zatvorenika), nego i na sudske postupke (tj. postupke za isplatu u skladu s ranijom zakonskom regulativom), značilo bi, da je dospjela tražbina retroaktivno pretvorena ili u nedospjelu ili je posve ukinuta, pa ni u kojem slučaju nije moguće zahtijevati pravnu zaštitu, ako država dobrovoljno ne plati.

3.

Iz ovoga nesporno proizlazi, da Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, donesen 29. studenoga 2001., u pretežnom dijelu ima povratno djelovanje.

Prema članku 90. stavku 4. Ustava Republike Hrvatske, zakoni i drugi propisi državnih tijela i tijela koja imaju javne ovlasti ne mogu imati povratno djelovanje. A prema stavku 5. toga istog članka, samo iz posebno opravdanih razloga i samo pojedine odredbe zakona mogu imati povratno djelovanje.

U obrazloženju prijedloga za donošenje ovakvoga Zakona Vlada Republike Hrvatske ističe, da će se njegovim donošenjem ostvariti uštede i da država do sada nije bila u mogućnosti isplatiti naknade utvrđene Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95. i br. 164/98). Ali to se ne može

smatrati posebno opravdanim razlozima za donošenje Zakona s povratnim djelovanjem. U državnom proračunu određeno je davanje novčane pomoći za mnoge udruge, za djelovanje kojih je daleko manji interes nego za davanje naknade bivšim političkim zatvorenicima, pa se umanjuvanjem te pomoći mogla isplatiti naknada bivšim političkim zatvorenicima. To se moglo također postići smanjivanjem raznovrsnih troškova u radu državnih tijela, kao npr. kojekakovih dotacija, subvencija, troškova za reprezentaciju i sličnih izdataka, koji znače rasipanje novca. Dakle, ne postoje posebno opravdani razlozi za donošenje odredaba s povratnim djelovanjem. A osim toga, ovdje se ne radi samo o nekim odredbama s povratnim djelovanjem. Zakon u svome pretežnom dijelu ima povratno djelovanje.

Stoga je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika od 20. studenog 2001. suprotan članku 90. stavku 4. i 5. Ustava Republike Hrvatske.

4.

Napomenuli smo, da Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika od 29. studenog 2001. dospjelu tražbinu, koja se odnosi na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, pretvara u nedospjelu s neodredivim rokom dospjelosti, a s druge strane, dospjelu tražбинu za dane nezaposlenosti i također dospjelu tražbinu s naslovom prava djece na naknadu nakon smrti roditelja posve ukida.

Jednostrano pretvaranje dospjele obveze u nedospjelu i jednostrano (dužnikovo) modificiranje rokova i uvjeta plaćanja, u protimbi je s temeljnim načelima obveznog prava i odredbama o dvostrano obveznim odnosima.

Tomu treba dodati, da su tražbine, pogotovo dospjele, dio ovlaštenikove (titularove) imovine. Osim toga, ovlaštenici prava na naknadu, koji su podnijeli tužbu ili drugo pravno sredstvo protiv Republike Hrvatske radi naplate dospjele tražbine, imali su troškove, kao npr. honorar odvjetniku, sudske biljege i sl. U slučaju da se čl. 4. spomenutog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona primjeni i na upravne odnosno sudske postupke koji su započeti prije njegova stupanja na snagu, dira se u njihova stečena prava i nanosi se šteta njihovoj imovini, jer Zakon ne propisuje da će Republika Hrvatska tu štetu na bilo koji način reparirati.

Prema članku 3. i članku 48. stavku 1. Ustava Republike Hrvatske jamči se pravo vlasništva.

Kako se spomenutim Zakonom dospjele tražbine pretvaraju u nedospjelu s neodredivim rokom dospjelosti, druge dospjele tražbine posve uklidaju, a građani oštećuju u svojoj imovini, to je taj Zakon suprotan članku 3. i članku 48. stavku 1. Ustava Republike Hrvatske.

5.

Zbog neodređenosti i neodredivosti roka dospjelosti naknade za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, kako je to propisano u članku 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona i pravim bivših političkih zatvorenika od 29. studenog 2001., postoji mogućnost da građani ne budu mogli ostvariti svoja prava pred sudom u slučaju, da im Republika Hrvatska u razumnom roku ne isplati tu naknadu. Time je povrjeđeno načelo zaštite prava čovjeka i vladavine prava, propisano u članku 3. Ustava Republike Hrvatske kao jedno od temeljnih načela ustavnog poredka u Republici Hrvatskoj. Zbog toga je ovaj Zakon, a pogotovo njegov članak 4., suprotan članku 3. Ustava Republike Hrvatske.

6.

Nekim političkim zatvorenicima odnosno njihovo djeci već su isplaćene naknade za dane provedene u zatvoru ili pritvoru ili za dane nezaposlenosti nakon izdržanoga zatvora ili pritvora u cijelosti. Kao ilustraciju i dokaz, navodimo samo neke od brojnih primjera, prilažeći odgovarajuće dokumente.

Duri Perici isplaćena je naknada za dane provedene u zatvoru i pritvoru u cijelosti. Ivanu Alaru također je isplaćena u cijelosti naknada za dane nezaposlenosti. Ovim osobama isplaćena je naknada umjesto njihovim roditeljima koji su umrli prije toga i to:

1. Zorki Dunger za njezina oca pok. Karla Kovačevića,

2. Anki Vidović za njezinu pok. majku Lucu Perić,

3. Mari Bartulović za njezina pok. oca Andriju Vukasovića.

Primjenom spornoga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika od 29. studenog 2001. ostali građani, kojima nisu isplaćene te naknade, bit će diskriminirani u svojim pravima.

Prema članku 14. stavku 2. Ustava Republike Hrvatske svi su jednaki pred zakonom. No, kako se spomenutim Zakonom uvodi nejednakost među građanima, to je taj Zakon, a naročito njegov članak 2. i članak 4. suprotan Ustavu Republike Hrvatske.

7.

Budući da je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika od 29. studenog 2001., a pogotovo njegov članak 2. i članak 4., suprotan članku 3., članku 14. stavku 2., članku 48. stavku 1. i članku 90. stavku 4. i 5. Ustava Republike Hrvatske, predlažemo da se pokrene postupak za ocjenu ustavnosti cijelogoga toga Zakona i da se cijeli taj Zakon, a pogotovo njegov članak 2. i članak 4., ponisti odnosno ukine.”

Dokument 2.

**ZAHTJEV HDPZ-A MINISTARSTVU
PRAVOSUĐA, LOKALNE
SAMOUPRAVE I UPRAVE, TE
MINISTARSTVU RADA I
SOCIJALNE SKRBI ZA TUMAČENJE
ZID ZPBZ 2001.
(20. prosinca 2001.)**

“Predmet: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 109/2001), tumačenje – traži se

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika znatno su reducirana prava bivših hrvatskih političkih zatvorenika, utvrđena ranijim Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95.- pročišćeni tekst i br. 164/98).

Kod našega članstva, a riječ je o nešto više od 7.000 ljudi, čemu treba pribrojiti višestruko brojnije članove obitelji, novi je Zakon izazvao krajnju zabrinutost i negodovanje.

Budući da nova zakonska regulativa djeluje retroaktivno, pritom dirajući u stečena prava i vrijedajući ustavna načela zaštite prava čovjeka i vladavine prava, odnosno jednakosti građana pred zakonom, te opća načela obveznog prava, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika podnijelo je prijedlog za ocjenu ustavnosti Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Prijedlog Vam dostavljamo u privitku.

Posebno oštvo negodovanje našeg članstva izazvala je odredba čl. 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koja glasi: “Postupci po zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine br. 34/95 – pročišćeni tekst i 164/98), podnijetim do dana stupanja na snagu ovoga Zakona, dovršit će se po odredbama ovoga Zakona.”

Iako iz obrazloženja za donošenje zakona, koje je Hrvatskom saboru uputio predlagач (Vlada Republike Hrvatske), proizlazi da je svrha donošenja zakona smanjenje državnih rashoda i sprječavanje budućih sudske posupaka za isplatu Zakonom utvrđene naknade, iz citirane zakonske odredbe nije moguće razaznati, odnosili li se ona samo na (upravne) postupke za utvrđivanje statusa političkog zatvorenika i prava koja iz toga proizlaze, ili ju se hoće protegnuti i na (sudske) postupke za isplatu, koji su pokrenuti prije stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Iako će Hrvatsko društvo političkih zatvorenika naći načina da od Hrvatskog sabora zatraži autentično tumačenje spomenute zakonske odredbe, bilo bi zahtvalno naslovnim Ministarstvima, da se očituju o tome, na koji način treba tumačiti čl. 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših po-

litičkih zatvorenika, tj. primjenjuje li se on samo na postupke za utvrđivanje statusa političkog zatvorenika i prava koja iz toga proizlaze, ili i na parnične postupke koji su u tijeku.

To bi očitovanje pridonijelo smirivanju uznemirenosti među bivšim hrvatskim političkim zatvorenicima, te će umnogome odrediti korake koje HDPZ, u skladu sa zakonom, kani poduzeti radi zaštite interesa svog članstva”.

Dokument br. 3.

**ODLUKA O RJEŠENJA USTAVNOG
SUDA REPUBLIKE HRVATSKE
(Narodne novine, br. 2/2007 od 4.
siječnja 2007.)
USTAVNI SUD REPUBLIKE
HRVATSKE**

187

Ustavni sud Republike Hrvatske, u sastavu Petar Klarić, predsjednik Suda, te suci Marijan Hranjski, Mario Kos, Ivan Matija, Ivan Mrkonjić, Jasna Omejec, Željko Potočnjak, Agata Račan, Emilia Rajić, Smiljko Sokol, Nevenka Šernhorst, Vice Vukojević i Milan Vuković, odlučujući o prijedlogu za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom, na sjednici održanoj 6. prosinca 2006. godine, donio je

ODLUKU

Pokreće se postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom te se ukida članak 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 109/01.).

i

RJEŠENJE

I. Ne prihvataju se prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 109/01.), niti Zakona u cijelosti.

II. Odluka i rješenje objavit će se u »Narodnim novinama«.

Obrazloženje

1. Prijedloge za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 109/01.; u daljnjem tekstu: ZID ZPBZ iz 2001.) podnijeli su Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, koje zastupa Jure Knezović, predsjednik (predmet broj: U-I-2510/2001) i Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Podružnica u Splitu, koje zastupa Nikola Pensa, predsjednik (predmet broj: U-I-64/2002). Oba predlagatelja osporavaju suglasnost ZID ZPBZ-a iz 2001. s Ustavom u cijelosti.

Mijo Markovac iz Valpova (predmet broj: U-I-1823/2004) osporava suglasnost s Ustavom članka 2. ZID ZPBZ-a iz 2001., Đurđa Abramović iz Crnog Luga (predmet broj: U-I-99/2004) osporava suglasnost s Ustavom članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001., a Jas-

na Jurašinović iz Siska (predmet broj: U-I-166/2002), Ivanka Bazić iz Zaprešića, koju zastupa punomoćnica Vesna Jurički-Milaković, odvjetnica iz Zagreba (predmet broj: U-I-2244/2002) i Marina Radović iz Čilipa (predmet broj: U-I-4102/2005) osporavaju suglasnost s Ustavom članaka 2. i 4. ZID ZPBZ-a iz 2001.

2. ZID ZPBZ-a iz 2001. glasi:

Članak 1.

U Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine«, br. 34/95. – pročišćeni tekst i 164/98.), u članku 2. stavak 5. briše se.

Članak 2.

Članak 5. mijenja se i glasi:

»Osoba iz članka 2. ovoga Zakona ima pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune.

Ako je osoba iz članka 2. ovoga Zakona umrla, pravo na naknadu ima bračni drug. Naknada iz stavka 1. ovoga članka isplaćuje se u obročima od 1/4 (25%) od ukupnog iznosa prema mjerilima što će ih za svaku godinu posebno utvrditi stalno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske utvrđeno u članku 11. ovoga Zakona, a ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu.

Osobi iz članka 2. ovoga Zakona kojoj je isplaćena akontacija naknade, isplatit će se razlika do iznosa utvrđenog u stavku 1. ovoga članka.«

Članak 3.

U članku 6. riječi: »31. siječnja 1999.« zamjenjuju se riječima: »31. siječnja 2002.«

Članak 4.

Postupci po zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine«, br. 34/95. – pročišćeni tekst i 164/98.), podnijetim do dana stupanja na snagu ovoga Zakona, dovršit će se po odredbama ovoga Zakona.

Članak 5.

Ovlašćuje se Odbor za zakonodavstvo Hrvatskoga sabora da utvrdi i izda pročišćeni tekst Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Članak 6.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

3. Predlagatelji smatraju da su osporene zakonske odredbe, kao i ZID ZPBZ iz 2001. u cijelosti, u nesuglasnosti s člancima 3., 5. stavkom 2., 14. stavkom 2., 16., 25. stavkom 4., 26., 48. stavkom 1. i 89. stavcima 4. i 5. Ustava Republike Hrvatske.

Obrazlažući prijedloge, predlagatelji u bitnom ističu da je osporen ZID ZPBZ iz 2001. u cijelosti retroaktivan, da su osporenim zakonskim odredbama nekim kategorijama osoba ukinuta stečena prava, da su u nejednak položaj stavljene osobe koje su pravo na naknadu ostvarile prema prijašnjim propisima i osobe o čijim zahtjevima (koji su bili dopušteni po ranije važećim propisima) do dana stupanja na snagu osporenog ZID

USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE
Broj: UI-251/2001
UI-14/2002
UI-166/2002
UI-2244/2002
UI-1/2002
UI-182/2004
UI-103/2005
Zagreb, 8. prosinca 2006.

Ustavni sud Republike Hrvatske, u sastavu Petar Klaric, predsjednik Sud, te suci Marijan Hanjški, Mario Kos, Ivan Matija, Ivan Mrkonjić, Jasna Omrić, Željko Potocnjak, Agata Račan, Emilia Šimšić Sokol, Neverka Šemšor, Vice Vuković i Miljan Vuković, odlučujući o prijedlogu za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom, na sjednici održanoj 6. prosinca 2006. godine, donju je

O D L U K U

Pokreće se postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom te se uklada članak 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 106/01.).

RJEŠENJE

1. Ne prihvata se prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 106/01.), niti Zakona o cijelosti.

II. Odluka i rješenje objavit će se u »Narodnim novinama«.

O B R A Z L O Z E N J E

1. Prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika

ZPBZ-a iz 2001. nadležna tijela nisu donijela odluku, te osobe koje tek trebaju podnijeti zahtjev za naknadu. Pored toga ističu da se osporenim zakonskim odredbama dospjele obveze pretvaraju u obvezu s neodređenim rokom dospjeća. Stoga predlagatelji smatraju da osporene odredbe, kao i cijeli ZID ZPBZ-a iz 2001., dovode do pravne nesigurnosti, te predlažu ukidanje cijelog ZID ZPBZ-a iz 2001., odnosno pojedinih njegovih odredaba.

4. Na temelju članka 25. i 42. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom судu Republike Hrvatske (»Narodne novine« broj 99/99., 29/02. i 49/02. – pročišćeni tekst), od Hrvatskog sabora, Vlade Republike Hrvatske, Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave i Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti zatraženo je očitovanje o prijedlozima. Hrvatski sabor nije Sudu dostavio očitovanje, dok su Vlada Republike Hrvatske i nadležna ministarstva dostavili svoja očitovanja.

Prijedlozi su djelomično osnovani.

5. Neposredno mjerodavne za ocjenu suglasnosti osporenog ZID ZPBZ-a iz 2001. s Ustavom su odredbe članka 3. i članka 14. stavka 2. Ustava. Odredbom članka 3. Ustava vladavina prava ustanovljena je kao najviša vrednota ustavnog poretku Republike Hrvatske.

Odredbom članka 14. stavka 2. Ustava jamči se jednakost svih pred zakonom.

6. Sabor Republike Hrvatske donio je Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika (»Narodne novine« broj 34/91., 76/93., 52/94., 34/95. – pročišćeni tekst, 164/98., 109/01.; u daljem tekstu: ZPBZ) na sjednicama Vijeća udruženog rada 26. lipnja 1991., Vijeća općina 26. lipnja 1991. i Društveno-političkog vijeća 26. lipnja 1991. godine. Objavljen je u »Narodnim novinama« broj 34 od 16. srpnja 1991., a stupio je na

snagu osmog dana od dana objave, to jest 24. srpnja 1991. godine.

ZPBZ se dosada mijenjao i ili dopunjavao četiri (4) puta, pa se do donošenja ove odluke i rješenja može govoriti o pet (5) različitih zakonodavnih razdoblja njegova važenja. To su:

1. **zakonodavno razdoblje 1991. – 1993.:** ZPBZ je prvi put izmijenjen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koji je donio Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici održanoj 30. srpnja 1993. godine (»Narodne novine« broj 76 od 16. kolovoza 1993.; u daljem tekstu: ZID ZPBZ iz 1993.). ZID ZPBZ iz 1993. stupio je na snagu danom objave, to jest 16. kolovoza 1993. godine;

2. **zakonodavno razdoblje 1993. – 1994.:** ZPBZ dopunjeno je Zakonom o dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koji je donio Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici održanoj 28. lipnja 1994. godine (»Narodne novine« broj 52 od 7. srpnja 1994.; u daljem tekstu: ZD ZPBZ iz 1994.). ZD ZPBZ je stupio na snagu danom objave, to jest 7. srpnja 1994. godine;

3. **zakonodavno razdoblje 1994. – 1998.:** ZPBZ iznova je izmijenjen i dopunjeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koji je donio Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora na sjednici održanoj 18. prosinca 1998. godine (»Narodne novine« broj 164 od 28. prosinca 1998.; u daljem tekstu: ZID ZPBZ iz 1998.). Taj je zakon stupio na snagu danom objave, to jest 28. prosinca 1998. godine, osim članka 1. tog zakona koji je stupio na snagu 1. siječnja 1999. godine.

4. **zakonodavno razdoblje 1998. – 2001.:** ZPBZ iznova je izmijenjen i dopunjeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, koji je donio Hrvatski sabor na sjednici održanoj 29. studenoga 2001. godine (»Narodne novine« broj 109 od 11. prosinca 2001.). ZID ZPBZ iz 2001. stupio je na snagu osmog dana od dana objave, to jest 19. prosinca 2001. godine.

Nakon stupanja na snagu ZID ZPBZ-a iz 2001. godine nastupilo je 5. zakonodavno razdoblje, koje traje i danas, a koje je predmet ovog ustavnosudskog postupka. U ovom ustavnosudskom postupku ocjenjuje se osnovanost za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2. i članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. na temelju i u okviru prijedloga navedenih u točkama 1. i 3. obrazloženja ove odluke i rješenja.

Ustavni sud na kraju ovog prikaza smatra potrebnim napomenuti da je na temelju članka 64. alineje 7. Poslovnika Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske (»Narodne novine« broj 59/92. i 89/92.), Odbor za zakonodavstvo Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske na sjednici održanoj

27. travnja 1995. godine utvrdio pročišćeni tekst ZPBZ-a koji je obuhvatio ZPBZ, ZID ZPBZ-a iz 1993. i ZD ZPBZ-a iz 1994. godine. Zbog opsežnih izmjena ZPBZ-iz 1998. i 2001. godine, zakonodavac je u članku 5. ZID ZPBZ-a iz 2001. godine ovlastio Odbor za zakonodavstvo Hrvatskoga sabora da utvrdi i izda (novi) pročišćeni tekst ZPBZ-a. Do donošenja ove odluke i rješenja novi pročišćeni tekst ZPBZ-a nije izdan.

U točki 7. obrazloženja prikazuju se konkretnе zakonske promjene u svakom pojedinom zakonodavnem razdoblju radi dobivanja cijelovitog uvida u dosadašnje uređenje prava bivših političkih zatvorenika i drugih adresata ZPBZ-a.

7. ZPBZ je u pojedinim zakonodavnim razdobljima priznavao bivšim političkim zatvorenicima i određenim skupinama osoba vezanim uz bivše političke zatvorenike različita prava.

U 1. zakonodavnem razdoblju od 1991. do 1993. bila su priznata sljedeća prava:
a) prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja, i to bivšem političkom zatvoreniku i članovima njegove obitelji u slučaju da je on umro prije podnošenja zahtjeva za priznanje prava iz mirovinsko-invalidskog osiguranja, i

b) pravo na naknadu štete prema općim propisima obveznog prava, i to bivšem političkom zatvoreniku i materijalne i nematerijalne štete, a članovima njegove obitelji, u slučaju da je on umro prije podnošenja zahtjeva za priznanje naknade štete, priznavalo se samo pravo na naknadu materijalne, ali ne i nematerijalne štete.

Zahtjev za priznavanje prava iz ZPBZ-a ovlašteni adresat bio je dužan podnijeti u roku od 2 godine od dana njegova stupanja na snagu, to jest do 24. srpnja 1993. godine (članak 6. ZPBZ-a).

U 2. i 3. zakonodavnem razdoblju od 1993. do 1998. bila su priznata, osim prethodnih prava, još i sljedeća prava:

a) prava iz rada i po osnovi rada, i to samo bivšem političkom zatvoreniku na način da mu se mirovinski staž kao staž osiguranja priznaje i kao radni staž za ostvarivanje prava iz rada i po osnovi rada.

Zahtjev za priznavanje prava iz ZPBZ-a ovlašteni adresat bio je dužan podnijeti u roku od 4 godine od dana njegova stupanja na snagu, to jest do 16. kolovoza 1997. godine (izmjenica članka 6. ZPBZ-a kojom se produžio rok za podnošenje zahtjeva).

U odnosu na ZPBZ iz 1991., ZID ZPBZ iz 1993. i ZD ZPBZ iz 1994. važno je napomenuti da je Ustavni sud proveo dva postupka u kojima je donio rješenja o neprihvaćanju prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom pojedinih njihovih odredbi, i to:

– rješenje broj: U-III-418/1993 od 17. listopada 1994. (»Narodne novine« broj 76/94., 84/94. – ispr.), kojim nije prihvaćen

Tužni naslovi o ugledu Ustavnog suda

prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2. stavka 1. ZPBZ-a, uključujući njegove izmjene i dopune iz 1993. i 1994.;

– rješenje broj: U-I-755/1996 od 23. prosinca 1998. (neobjavljeno), kojim nije prihvaćen prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 5. stavka 2. ZPBZ-a, uključujući njegove izmjene i dopune iz 1993. i 1994.

U 4. zakonodavnem razdoblju od 1998. do 2001. bitno su izmjenjena dotada priznata prava na sljedeći način:

a) prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja i dalje su ostala priznata istom krugu adresata, ali je njihov obračun i način ostvarivanja bitno izmijenjen;

b) prava iz rada i po osnovi rada i dalje su ostala priznata istom krugu adresata u neizmjenjenom sadržaju;

c) ukinuto je pravo na naknadu štete prema općim propisima obveznog prava i umjesto njega ustanovljena su prava na naknadu po dvije osnove u visini određenoj zakonom, i to:

– pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune, i

– pravo na naknadu za dane nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora, odnosno pritvora u visini od 19 kuna za svaki dan, pri čemu je određeno da se to pravo počinje ostvarivati (»primjenjivati«) od 1. siječnja 2001. godine.

Pravo na naknadu po obje osnove u tom je zakonodavnem razdoblju bilo priznato bivšem političkom zatvoreniku, a u slučaju njegove smrti bračnom drugu i djeci.

Zahtjev za priznavanje prava iz ZPBZ-a ovlašteni adresat bio je dužan podnijeti do 31. siječnja 1999. godine (nova izmjenica članka 6. ZPBZ-a kojom se produžio rok za podnošenje zahtjeva).

Člankom 9. ZID ZPBZ-a iz 1998. bilo je propisano da će se postupci po zahtjevima koji su podneseni do dana njegova stupanja na snagu dovršiti po odredbama novog zakona, to jest ZID ZPBZ-a iz 1998.

U odnosu na ZPBZ iz 1991. s izmjenama i/ili dopunama iz 1993., 1994. i 1998. važno je napomenuti da je Ustavni sud proveo i treći postupak u kojem je donio rješenje o neprihvaćanju prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom pojedinih njihovih odredbi, jer je ocijenio da su izmjenice koje je zakonodavac učinio 1998. u

uređenju prava bivših političkih zatvorenika, kao i prijelazna odredba članka 9. koja je propisivala primjenu novog ZID ZPBZ-a iz 1998. na ondašnje zatečene predmete, bili u suglasnosti s mjerodavnim odredbama Ustava. To je rješenje broj: U-I-189/1999 i dr. od 20. prosinca 2000. (»Narodne novine« broj 1/01., 4/01. – ispr.), kojim nisu prihvaćeni prijedlozi za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2. ZPBZ-a, uključujući njegove izmjene i dopune iz 1993., 1994. i 1998., te za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 2., 3., 6., 9. i 11. ZID ZPBZ-a iz 1998. Istim rješenjem odbačen je prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članka 6. ZPBZ-a, uključujući njegove izmjene i dopune iz 1993. i 1994. godine.

U 5. (osporenom) zakonodavnem razdoblju od 2001. do danas ostala su neizmjenjena prava adresata iz mirovinskog i invalidskog osiguranja i prava iz rada i po osnovi rada, ali su izmijenjene dotadašnje osnove prava na naknadu, kao i krug adresata kojima se to pravo priznaje. Izmjene se sastoje u sljedećem:

– pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune ostalo je neizmijenjeno, ali se promijenio krug adresata kojima se to pravo priznaje. Pravo na naknadu u 5. je zakonodavnem razdoblju priznato bivšem političkom zatvoreniku, a u slučaju njegove smrti samo bračnom drugu, ali ne i djeci. Konačno, izmijenjen je način isplate te naknade (ovedena je obročna isplata), a visina naknade koja će se obročno isplaćivati vezana je uz mjerila koja za svaku godinu određuje posebno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu;

– pravo na naknadu za dane nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora, odnosno pritvora u visini od 19 kuna za svaki dan ZID ZPBZ-om iz 2001. je ukinuto. Budući da je ZID ZPBZ iz 1998. propisao da se to pravo počinje ostvarivati (»primjenjivati«) od 1. siječnja 2001., a ukinuto je 19. prosinca 2001. (to jest, danom stupanja na snagu ZID ZPBZ-a iz 2001.), proizlazi da je to pravo ipak bilo priznato u razdoblju od 1. siječnja 2001. do 19. prosinca 2001. godine.

Zahtjev za priznavanje prava iz ZPBZ-a ovlašteni adresat bio je dužan podnijeti do 31. siječnja 2002. godine (nova izmjenica članka 6. ZPBZ-a, kojom se produžio rok za podnošenje zahtjeva).

Člankom 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. bilo je propisano da će se postupci po zahtjevima koji su podneseni do dana njegova stupanja na snagu dovršiti po odredbama novog zakona, to jest ZID ZPBZ-a iz 2001.

8. Promjene u 5. zakonodavnem razdoblju (2001. do danas), čiju suglasnost s Ustavom osporavaju predlagatelji u ovom ustavno-sudskom postupku, odnose se na sljedeće promjene u odnosu na pravno uređenje koje je važilo u 4. zakonodavnem razdoblju:

– promjene u odnosu na krug adresata kojima se priznaje pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru (ukinuta su dotada priznata prava djeci bivših političkih zatvorenika),

– promjene u odnosu na pravne osnove prava na naknadu (ukinuto je pravo na naknadu po osnovi nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora, odnosno pritvora), i

– promjene u odnosu na način isplate priznatog prava na naknadu (uvedena je obročna isplata po mjerilima koja ovise o osiguranim sredstvima u državnom proračunu).

Sve navedene promjene sadržane su u osporenom članku 2. ZID ZPBZ-a iz 2001.

Predlagatelji osporavaju i članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001., koji je po svojoj pravnoj naravi prijelazna odredba zakona.

U točki 9. obrazloženja ove odluke i rješenja razmatraju se navodi predlagatelja vezani uz osporeni članak 2. ZID ZPBZ-a iz 2001., a u točki 10. obrazloženja navodi predlagatelja vezani uz osporeni članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001.

9. Ocjena o osnovanosti prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti članka 2. ZID ZPBZ-a iz 2001. godine s člancima 3. i 14. stavkom 2. Ustava ovisi u prvom redu o općim pravnim značajkama ZPBZ-a.

Ustavni sud u tom smislu utvrđuje da je ZPBZ zakon koji se odnosi na posebnu skupinu adresata i kojim se uređuje poseban slučaj vezan uz konkretno svojstvo tih adresata. Adresati ZPBZ-a su bivši politički zatvorenici kojima zakonodavac – zbog tog njihovog svojstva – priznaje određena prava. Budući da se ne radi ni o kakvim pravima koja bi proizlazila iz Ustava, prava priznata ZPBZ-om su zakonska prava (pretežito izražena u novčanom obliku), pa određivanje vrste i opsega prava, kao i pretpostavki koje trebaju biti ispunjene da bi se određena osoba mogla smatrati ovlaštenikom prava, te rokova u kojima se propisana prava mogu ostvariti, u isključivoj je nadležnosti zakonodavca. To utvrđenje izrijekom je navedeno i u rješenju Ustavnog suda broj: U-I-189/1999 i dr. od 20. prosinca 2000. (točke I.5. i II.5.). Prava koja se priznaju i uređuju ZPBZ-om predstavljuju – zbog svoje naravi – zakonsku povlasticu za njegove adresate. Polazeći od članka 2. stavka 4. Ustava, prema kojem Hrvatski sabor samostalno i neovisno odlučuje o uređivanju gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj, zakonodavac je ta prava ovlašten priznavati, mijenjati, dopunjavati, pa i ukidati ovisno o različitim okolnostima kao što su, primjerice, gospodarska snaga, odnosno finansijske mogućnosti države.

Iz prikaza sadržanog u točkama 6. i 7. obrazloženja ove odluke i rješenja razvidno je da su se u 15 godina važenja tog posebnog zakona njime priznata prava više puta bitno mijenjala i po opsegu i po sadržaju. Ustavni sud već je u tri navrata utvrdio da su izmjene

i/ili dopune koje su učinjene u prva četiri zakonodavna razdoblja njegova važenja bile suglasne mjerodavnim odredbama Ustava.

Stoga Ustavni sud opetovanju ponavlja da promjena zakonskog uređenja (u konkretnom slučaju, izmjene koje su učinjene osporenim člankom 2. ZID ZPBZ-a iz 2001., a kojima se smanjuje opseg prava, kao i krug ovlaštenika tih prava priznat ZID ZPBZ-om iz 1998. godine), sama po sebi nije dostan razlog za utvrđenje osnovanosti prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom ZPBZ-a iz 2001.

Pravilnost prethodnog utvrđenja razvidna je i iz činjenice da je rok za podnošenje zahtjeva za priznavanje prava propisan ZID ZPBZ-om iz 1998. godine istekao 31. siječnja 1999. godine. Osporeni ZID ZPBZ iz 2001. stupio je na snagu gotovo tri godine nakon isteka tog roka, to jest 19. prosinca 2001. godine. Člankom 3. ZID ZPBZ-a iz 2001. godine izmijenjen je dotadašnji članak 6. ZPBZ-a na način da je rok za podnošenje zahtjeva za priznavanje navedenih prava produžen do 31. siječnja 2002. godine. ZID ZPBZ-om iz 2001. obuhvaćeni su, prema tome, i svi (dotada nepravodobni) zahtjevi koji su podneseni nakon 31. siječnja 1999. godine, što znači da su oni tim zakonom pravno osnaženi u korist skupine adresata koji bi inače izgubili pravnu mogućnost ostvarivanja prava predviđenih ZPBZ-om.

S obzirom na tu činjenicu, Ustavni sud ne smatra nesuglasnim načelu vladavine prava i jednakosti svih pred zakonom, zajamčenim člancima 3. i 14. stavkom 2. Ustava, promjenu zakonskog uređenja, propisanu člankom 2. ZID ZPBZ-a iz 2001., u odnosu na tu skupinu adresata ZPBZ-a. Zbog njihova različitog procesnog položaja, odnosno zbog činjenice da u razdoblju važenja ZPBZ-a od 1991. do 1999. godine oni nisu podnijeli zahtjeve za ostvarenje prava predviđenih ZPBZ-om, pa stoga nisu ni bili stranke u odgovarajućim upravnim postupcima, nije nesuglasno nijednoj ustavnoj vrednoti da se na njih primijeni drugačije zakonsko uređenje od onog koje je važilo prije no što su oni podnijeli zahtjeve, odnosno prije no što su im (dotada nepravodobni) zahtjevi ZID ZPBZ-om iz 2001. pravno osnaženi.

10. Iz navedenih razloga, Ustavni sud rješio je kao u točki I. izreke rješenja.

11. Predlagatelji osporavaju i članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001., koji je po svojoj pravnoj naravi prijelazna odredba zakona.

Radi se o zakonskoj odredbi koja propisuje koji će se zakon, odnosno zakon o izmjenama i/ili dopunama primijeniti (u konkretnom slučaju: ZPBZ iz 1991. s izmjena i dopunama iz 1993., 1994. i 1998. ili ZID ZPBZ iz 2001.) u postupcima rješavanja o pravima adresata tog zakona, pri čemu su postupci bili pokrenuti u vrijeme važenja prethodnih zakona, ali rješenja nisu

donesena u vrijeme dok su oni još bili na snazi (tzv. zatečeni predmeti).

Zbog odredbe članka 4. ZID ZPBZ iz 2001. koja propisuje da će se postupci u zatečenim predmetima dovršiti po odredbama ZID ZPBZ-a iz 2001., predlagatelji cijeli taj zakon smatraju retroaktivnim i nesuglasnim s člankom 89. stavkom 4. Ustava, ali i s člankom 3. Ustava koji propisuje da je vladavina prava najviša vrednota ustavnog potreta Republike Hrvatske, te s člankom 14. stavkom 2. Ustava koji jamči jednakost svih pred zakonom.

Razmatrajući navode predlagatelja, Ustavni sud posebno ističe da je zakonodavac u okviru samostalnog i neovisnog uređivanja gospodarskih, pravnih i političkih odnosa u Republici Hrvatskoj dužan uvažavati zahtjeve koje pred njega postavlja Ustav, a osobito one koji proizlaze iz načela vladavine prava i one kojima se štite određena ustavna dobra i vrednote.

Sukladno tome, u postupku ocjene suglasnosti osporenog članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. s Ustavom Ustavni sud je pošao od stajališta da vladavina prava, kao najviša vrednota ustavnog potreta Republike Hrvatske, sadrži i pitanje o općim obilježjima koje bi zakoni morali imati kako bi s vladavinom prava bili usklađeni.

Premda prepostavlja punu ustavnost i zakonitost u smislu članka 5. Ustava, vladavina prava je više od samog zahtjeva za postupanjem u skladu sa zakonom, budući da ona uključuje i zahtjeve koji se tiču sadržaja zakona. Stoga vladavina prava sama po sebi ne može biti pravo u istom smislu u kojem su to zakoni koje donosi zakonodavac. Vladavina prava nije samo vladavina zakona, već vladavina po pravu, koja - uz zahtjev za ustavnošću i zakonitošću, kao najvažnijim načelom svakog uređenog pravnog potreta – sadrži i dopunske zahtjeve koji se tiču samih zakona i njihova sadržaja.

U tom smislu Ustavni sud ističe da u pravnom potretu utemeljenom na vladavini prava zakoni moraju biti opći i jednaki za sve, a zakonske posljedice trebaju biti izvjesne za one na koje će se zakon primijeniti. Sud, također, napominje da zakonske posljedice moraju biti primjerene legitimnim očekivanjima stranaka u svakom konkretnom slučaju u kojem se zakon na njih neposredno primjenjuje.

Polazeći od prethodnih utvrđenja, Ustavni sud u prvom redu ističe da su u cijelosti neosnovani navodi predlagatelja o povratnom djelovanju cijelokupnog ZID ZPBZ-a iz 2001. Izuzme li se prijelazna odredba članka 4., sve ostale odredbe ZID ZPBZ-a iz 2001. djeluju s učinkom ex nunc, od dana njihova stupanja na snagu, to jest od 19. prosinca 2001. godine.

Ustavni sud pritom primjećuje da su zbog pravnih učinaka koje na njihove konkretne pravne odnose u ostvarenju prava predviđenih ZID ZPBZ-om iz 1998. proizvodi

članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001., predlagatelji pogrešno utvrdili da je cijeli taj zakon retroaktivan.

Zbog pravnih učinaka koje članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. ima na rješavanje o pravima predviđenim ZID ZPBZ-om iz 1998. u upravnim postupcima koji su započeti na temelju zahtjeva adresata pravodobno podnesenih do 31. siječnja 1999. godine, a koji nisu dovršeni do 19. prosinca 2001., kao i na nedovršene sudske postupke koje su adresati pokrenuli radi ostvarivanja prava predviđenih ZID ZPBZ-a iz 1998., u ovom ustavosudskom postupku Ustavni sud razmotrio je sljedeće pitanje:

– je li ustavopravno prihvatljiva prijelazna zakonska odredba koja na jednu (istovrsnu) skupinu adresata djeluje na način da nekim u toj skupini priznaje povoljnija prava (predviđena ZID ZPBZ-om iz 1998.), a drugima nepovoljnija prava (predviđena ZID ZPBZ-om iz 2001.), pri čemu se razlika temelji samo na činjenici da su prvima njihovi zahtjevi za priznavanje prava riješeni do 19. prosinca 2001., a drugima nisu, unatoč činjenici da su i jedni i drugi pravodobno, u zakonskom roku do 31. siječnja 1999., podnijeli istovrsne zahtjeve?

Ustavni sud pritom posebno napominje da se razmatranje ovog pitanja ograničava samo na skupinu adresata ZPBZ-a na koje su se imale primijeniti odredbe ZID ZPBZ-a iz 1998. o naknadi za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru i naknadi po osnovi nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora, odnosno pritvora. To stoga što je zakonske promjene u prethodnim zakonodavnim razdobljima od 1991. do 2001. godine, uključujući najveću zakonodavnu promjenu iz 1998. godine (ukidanje dotadašnjeg prava na naknadu štete po općim propisima obveznog prava i uvođenje prava na naknadu u visini određenoj zakonom), kao i uređenje prijelaznog razdoblja u odnosu na zatećene predmete, Ustavni sud prethodno ocijenio suglasnima s Ustavom, zbog čega oni nisu predmet ovog ustavosudskog postupka.

Odgovor na postavljeno pitanje ovisi o pravnim značajkama ZPBZ-a, koje je Ustavni sud razmotrio u točki 9. obrazloženja ove odluke i rješenja. Stoga je ovdje dostatno ponoviti da je ZPBZ poseban zakon koji se odnosi na posebnu skupinu adresata (bivši politički zatvorenici), a kojim se uređuje i poseban slučaj (priznavanje prava na posebne naknade u zakonom propisanoj visini kao zakonska povlastica utemeljena na činjenici da su te osobe zbog svojih političkih uvjerenja ili političkog otpora i borbe za samostalnu hrvatsku državu bile lišene slobode u razdoblju od 1. prosinca 1918. godine do 8. listopada 1991. godine).

Sukladno tome, ZPBZ se odnosi na odredivu skupinu osoba koje povezuje jedno zajedničko i istovrsno svojstvo, koje je nastalo u prošlosti (svojstvo bivših političkih zatvorenika u smislu članka 1. ZPBZ-a).

Zbog navedenih je značajki ZPBZ specifičan, jer ga ne obilježava apstraktnost i opća generalnost shvaćena u smislu neodređenog i neizvjesnog broja slučajeva i subjekata na koje se on ima primijeniti, što je jedna od temeljnih značajki zakona uopće. U rješenju, broj: U-I-4660/2004 od 20. travnja 2006., Ustavni sud je izrazio pravno stajalište da »pitanje jednakosti u primjeni zakona, pa i pitanja socijalne pravednosti, nije moguće razmatrati unutar dviju društvenih skupina koje nemaju jednak pravni položaj, to jest unutar skupina od kojih na jednu utječu ovdje sporna prava odnosno obveze, a na drugu ne utječu. To je pitanje moguće razmatrati samo unutar iste društvene skupine, one na koju se sporna prava i obveze odnose.«

Budući da se u ovom ustavosudskom postupku radi o adresatima koji po svojim pravnim značajkama, mjerodavnim za primjenu ZID ZPBZ-a iz 1998., čine jednu (istu) društvenu skupinu u jednakom pravnom položaju, Ustavni sud ocjenjuje nesuglasnim s načelima jednakosti pred zakonom i vladavine prava stvaranje nejednakosti unutar te skupine u pitanju mogućnosti ostvarenja prava propisanih ZID ZPBZ-om iz 1998., koju nejednakost uzrokuje članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001.

Pri razmatranju ustavopravne prihvatljivosti prijelazne odredbe članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. Ustavni sud je uvažio specifičnosti zakona koji je predmet ocjene u ovom ustavosudskom postupku, kao i predmet zakonskog uređenja u vezi s kojim su podneseni prijedlozi za pokretanje ovog ustavosudskog postupka (pravo na posebne naknade u zakonom propisanoj visini kao izraz zakonske povlastice priznate bivšim političkim zatvorenicima).

Naime, činjenica da je ZID ZPBZ-om iz 1998. pravo na naknadu po osnovi nezaposlenosti nakon izdržavanja zatvora, odnosno pritvora bilo priznato od 1. siječnja 2001., a da je to pravo ukinuto 19. prosinca 2001., neposredno je utjecala na ocjenu Ustavnog suda da je članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. nesuglasan s načelom vladavine prava, zajamčenim člankom 3. Ustava. Pravni učinci članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. dovode, naime, do toga da su pravo na navedenu naknadu imali mogućnost ostvariti samo oni ovlaštenici tog prava čiji je zahtjev riješen u razdoblju od 1. siječnja 2001. do 19. prosinca 2001., dok su svi ostali ovlaštenici tog prava – iako u jednakom pravnom položaju – uskraćeni u pravnoj mogućnosti ostvarenja tog prava, jer se na njihov zahtjev – pravodobno podnesen do 31. siječnja 1999. godine – slijedom članka 4. primjenjuje ZID ZPBZ iz 2001. koji takvo pravo više ne poznaje i ne priznaje, a koji je donesen gotovo tri godine nakon isteka roka za podnošenje zahtjeva za priznavanje tog prava.

Time je, osim nesuglasnosti s ustavnim jamstvom na jednakost pred zakonom, pro-

pisanim člankom 14. stavkom 2. Ustava, članak 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. nesuglasan i s načelom legitimnih očekivanja adresata ZID ZPBZ-a iz 1998., ali i s načelom izvjesnosti zakonskih posljedica za one na koje se ZID ZPBZ iz 1998. trebao primijeniti, kao sastavnim dijelovima načela vladavine prava, jedne od najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske utvrđene u članku 3. Ustava.

Ustavni sud na kraju ističe da ukidanje članka 4. ZID ZPBZ-a iz 2001. ne dovodi do zakonske praznine u pitanju koji će se zakon primijeniti na predmete koji su bili zatečeni na dan 19. prosinca 2001. (to jest, na dan stupanja na snagu ZID ZPBZ-a iz 2001.). Opće je pravilo da se u upravnom postupku upravna stvar rješava neposrednom primjenom zakona, drugog propisa ili općeg akta koji je važio u vrijeme pokretanja upravnog postupka, ako zakonom, drugim propisom ili općim aktom nije drugačije određeno. To pravno stajalište izraženo je u odluci Ustavnog suda broj: U-III-2435/2001 od 20. travnja 2005. (»Narodne novine« broj 61/05.).

12. Slijedom iznijetog, Ustavni sud je na temelju članka 55. Ustavnog zakona o Ustavnom суду Republike Hrvatske odlučio kao u izreci odluke.

13. U odnosu na prijedloge kojima se ukaže na nesuglasnost ZID ZPBZ-a iz 2001. kao cjeline s Ustavom, Ustavni sud ističe sljedeće:

Polazeći od činjenice da predlagatelji ne osporavaju članke 1., 3., 5. i 6. osporenog ZID ZPBZ-a iz 2001., već ukazuju na njegovu nesuglasnost s Ustavom u cijelosti, a imajući u vidu utvrđenja navedena u točki 11. obrazloženja ove odluke i rješenja u vezi s nepostojanjem retroaktivnosti cijelog zakona, te činjenicu da navedeni članci ZID ZPBZ-a iz 2001. nisu u neposrednoj vezi s ukinutim člankom 4., niti su ustavopravno sporni, Ustavni sud ocjenjuje da osporeni ZID ZPBZ iz 2001., kao cjelina, nije nesuglasan s Ustavom.

Stoga je, na temelju članka 43. Ustavnog zakona o Ustavnom суду Republike Hrvatske, riješeno kao u točki I. izreke rješenja.

14. Točka II. izreke temelji se na članku 29. stavku 1. Ustavnog zakona o Ustavnom суду Republike Hrvatske.

Broj: U-I-2510/2001

U-I-64/2002

U-I-166/2002

U-I-2244/2002

U-I-99/2004

U-I-1823/2004

U-I-4102/2005

Zagreb, 6. prosinca 2006.

**USTAVNI SUD
REPUBLIKE HRVATSKE**

**Predsjednik
dr. sc. Petar Klarić, v. r.**

 ZATVORENIK

NAJSTARIJA HRVATSKA DIJASPORA–JANJEVO (III.)

(Od prvog spomena do 1918. godine. Povodom 700. obljetnice dolaska Hrvata na ove prostore)

Dne 22. prosinca 1689. došlo je do promjene ratne sreće. Turska vojska pod zapovjedništvom velikog vezira **Mustafa - paše Köprülüja** potukla je carsku vojsku kod Kačanika. Uz tursku vojsku su bili i Tatarski koji su, gdjegod su došli, činili zločine i paleže, a za sobom ostavljali pustoš. U Novom Brdu i Janjevu uništili su rudnike, te je prestala djelatnost u rudnicima. Patrijarh **Arsenije III. Crnojević**, sa Srbima koji su ga slijedili, povlačio se s carskom vojskom.

Godine 1694. Kongregacija imenuje za upravitelja skopjanske nadbiskupije **Petra Karagića (Caragicha)**. Nadbiskup Karagić je stolovao u Zjumu kraj Prizrena. Dne 1. rujna 1722. don **Ivan Prenčić** preuzeo je dužnost vikara skopjanske nadbiskupije. U lipnju 1737. austrijski zapovjednik feldmarsahl **Seckendorf** počeo je svoje napredovanje južno od Beograda. 24. srpnja osvojen je Niš, a u isto vrijeme Rašani su zauzeli Novi Pazar. Početkom kolovoza 2300 vojnika poslano je na Kosovo, koji su prodrli sve do Prištine i osvojili je. Došlo je do euforije (veselja), pa je 4. kolovoza odpevano u Nišu specijalni Te Deum (*Tebe Boga Hvalimo*). Iz osvete zbog uspjeha austrijske vojske, Turci su skinuli olovo s krova janjevačke crkve, s drvene slike Madone iskopali oči, oplijekali srebro i zlato, razbili crkvena vrata. Četiri žene čiji su muževi ubijeni, odvedene su u Istanbul.

Poslije smrti Petra Karagića, papa **Benedikt XIII.** imenovao je **Mihaela Summu** za skopjanskog nadbiskupa. Summa je 26. kolovoza 1742. podnio ostavku, jer je uvidio da se ne može vratiti zbog turskog nasilja. Papa **Benedikt XIV.** imenuje **Ivana Nikolovića** za nadbiskupa. Najveći problem za nadbiskupa Nikolovića bili su albanski «kriptokatolici» (prikriveni katolici). Narod ih naziva *lјaramani* (šareni). Na temelju izvješća nadbiskupa Nikolovića, papa Benedikt XIV. je u kratkoj ispravi (breve) »*Inter omnigenes*« (među mnogima) od 2. veljače 1744., dao upute svećenstvu, da takove kriptokatolike ne smatraju vjernicima i uskrate im sakramente. Papa **Klement XIII.** imenovao je **Matiju Mazareka** za skopjanskog nadbiskupa 2. veljače 1758.

Fermanom sultana **Mustafe III.** 13. rujna 1766. ukinuta je Pećka patrijaršija. Prestaje pritisak pravoslavnih svećenika na katoličke svećenike i vjernike. Padom Beograda 1789. nastala je uzremirenost turskih vlasti pa je katoličko i pravoslavno pučanstvo teško kažnjavano za najmanju sitnicu. Srbi

Piše:

Primo PALIĆ

1804. dižu ustanak pod vođstvom **Kara Đorda (Crni Đorđe)**, kako su ga zvali Turci. Nadbiskup Matija Mazarek posljedne godine života proveo je u Janjevu, gdje je oslijepio i 8. prosinca 1808. preminuo. Papa **Pio VII.** 1. svibnja 1816. izdao je bulu o imenovanju **Matije Krasnića** skopjanskim nadbiskupom.

Godine 1815. poražen je **Napoleon Bonaparte**. Nestale su Dubrovačka i Venecijanska Republika. Dogodio se novi poredak u Evropi. Austrija je preuzela zaštitu katolika u otomanskom carstvu, a Rusija je zaštitnica pravoslavlja. Otomanska carevina ukinuta 1826. janičare i uvodi redovnu vojsku. U proljeće 1828. preminuo je nadbiskup Matija Krasnić u Prizrenu. Kongregacija 1. veljače 1833. imenuje **Petra Šalija** za skopjanskog nadbiskupa, a za vikara **Gašpara Krasnića**. 1845. papa **Grgur XVI.** imenuje **Urbana Bogdanovića** administratorom skopjanske nadbiskupije. 20. rujna 1854. u 14 sati preminuo je nadbiskup Petar Šali u Janjevu. Biskup u Pulatu, **Dario Buccarelli**, ustoličen je za skopjanskog nadbiskupa 1864. On je predložio Vatikanu da vjernici koji na blagdane sv. Nikole 9. svibnja i 6. prosinca pohode crkvu sv. Nikole i pomole se, mogu dobiti podpuni oprost. Buccarelli je preminuo 4. ožujka 1878., a 17. ožujka 1879. papa **Leon XIII.** imenovao je **Fulgencija Careva** za skopjanskog nadbiskupa. 22. svibnja 1888. nadbiskup Carev primio je rješenje da mu turska vlada ne daje

suglasnost za pastoralno djelovanje na području Otomanskog carstva jer nije turski državljanin, nego austrijski. To je bio zahtjev albanskog nacionalizma.

Papa Leon XIII. 11. lipnja 1888. imenovao je Fulgencija Careva za biskupa u Hvaru. Kongregacija je papi predložila **Paškualu Trokšiju (Pashk Trokshi)** za skopjanskog nadbiskupa i on je ustoličen 18. prosinca 1892.

Pashkal Trokshi zbog svog albanskog nacionalizma nije shvaćao vjernike drugih nacionalnosti, niti je imao osjećaj za njihove duhovne potrebe. Hrvati u Janjevu i u Letnici za njega su bili stranci iza kojih stoji austrijska diplomacija. 20. travnja 1893. Trokshi je izvjestio papu Leona XIII. da je dobio ferman od sultana **Abdul Hamida II.** da mu se priznaje imenovanje za nadbiskupa i dopušta djelovanje. Trokshi se prema hrvatskom svećenstvu i hrvatskim vjerenicima opodio neprijateljski. S takvom nacionalističkom politikom ušao je Trokshi u sukob s austrijskom diplomacijom. Austrougarski veleposlanik u Rimu, Vatikanu je uputio diplomatsku notu protiv Trokshija 1896. Svojim postupcima se stavio na stranu Turske i bilo je puno prigovora protiv njega, pa je radi toga i bio pozvan u Vatikan gdje je savjetovan da promjeni svoje stavove. Ti savjeti nisu na njega djelovali, pa se već u siječnju sukočio s austrijskim konzulom u Skoplju. Svoj albanski nacionalizam iskazao je Trokshi protiv Hrvata u Janjevu, zabranivši uporabu hrvatskog jezika u bogoslužju, koja je trajala sve do 1918. (Opširnije u poglavljaju: Borba za hrvatski jezik). 9. ožujka 1909. kongregacija je imenovala za skopjanskog nadbiskupa **msgr. Lazara Mjedu**.

Crkva sv. Nikole u Janjevu

Sveta misa u crkvi sv. Nikole - Janjevo

Prosvjeta i kultura: smaknuće hrvatskih učitelja

Načelo otomanske reforme bilo je usmjerenost stalnom rastu kulture i odgojno-obrazovnoj aktivnosti kod svih zajednica na Kosovu. Novi obrazovni sustav na turskom jeziku bio je uveden od 1830. Sredinom 1860. Prizren je imao 17 pučkih škola za dječake, 7 za djevojčice i 1 školu drugog stupnja. Bilo je vjerouančnih škola (medresa). Srbi su otvorili dvije pučke škole u Prizrenu 1836., a od 1848. imali su škole u Peći, Đakovici, Vučitrnu i Gračanici. Katolici su imali škole u Prizrenu, Đakovici, Peći, Janjevu i Stubli. (Navodno na talijanskom: Kostić, P.: Prosvjetno-kulturni život, str. 6). U skladu s reformom od 1856. svaka zajednica imala je pravo otvarati pučke škole. Dopuštenje je dobiveno pod pritiskom vanjskih sila, Habsburške monarhije odnosno Austro-Ugarske i Rusije. Školski zakon od 1869. propisao je da pouka treba biti na lokalnom jeziku. (Ovo pravo je dugo bilo zajamčeno Srbima, ali nikada nije bilo dopušteno Albancima).

Janjevo je imalo pučku školu (pouku) i prije nego što je imalo školsku zgradu. Pouka se održavala na hrvatskom, a ne na talijanskom, kako je iznio P. Kostić. Janjevcu, tj. janjevački svećenici, otvorili su prvu pučku školu u privatnoj kući, koristeći se otomanskim reformama. Prema predaji starijih Janjevaca, prva pučka škola je otvorena u kući **Matije Sulčetovog**, a prvi učitelj je bio **fra Serafin**. Školsku zgradu sagradili su sami Janjevcu. U novoj školi je prvi učiteljevao **Lenca Gečov**. Sljedili su **Andrija Žukov** te **Mata Ivanović**, koji se školovao u Prištini i Sarajevu. Za učitelja ga je postavio nadbiskup Paškal Trokshi. Turci su najprije pokušali prisvojiti zgradu. A kada nisu uspjeli, tražili su da se u školi uči turski i da u školi predaje Turčin. Mata Ivanović je to dojavio austrijskom konzulu u Skopje. Konzul, da spriječi Turke u njihovo-

vim nakanama, poslao je iz Sarajeva za upravitelja škole **Jakova Sliškovića**, koji je kao stranac s potporom konzula obranio hrvatsku školu.

Zatim je školom upravljao učitelj **Pavao Đerđa** iz Arbanasa kod Zadra od 1903. do 1909. U školi je poučavao i učitelj Ivanović od 1913. do 1918., a iz Bugarske je došao **Ivan Berišić** te su od tada u školi poučavala tri učitelja. Učitelj Ivan Berišić poučavao je u I. razredu, Mata Ivanović u II., a Pavao Đerđa u III. i IV. razredu. Nakon odlaska Đerđe, opet je Ivanović postao upravitelj. Broj djece se u Janjevu povećavao, pa je za učitelja postavljen **Filip Nikole Berišić**. Opstih ih je bilo tri. Svi učitelji su plaću primali od austrijskog konzula u Skopju, a sve knjige su besplatno stizale iz Zagreba i Beča. Daci su u školi učili i njemački jezik, a u školi se stjecalo znanje na razini prva četiri razreda gimnazije iz doba nakon 1918. godine.

O janjevačkoj školi pisali su **Kostić, Nušić, Urošević** i **Sima Trojanović**. Najistinitiji prikaz dao je Trojanović. U svom osvrtu piše: »Janjevo ima dobro uređenu školu s tri učitelja i jednom učiteljicom. Samo latiničicom se u životu služe prstendžije. Sve školske knjige su tiskane latinicom».

Balkanskim ratom 1912. Turci su se povukli s Balkana i s Kosova, ali za katolike se nije ništa u pozitivnom smjeru promijenilo. Turski zulum (tiranija) zamjenilo je srbsko nasilje. Turci su poturčivali i islamizirali, Srbi su posrljivali i konvertirali na pravoslavlje. Srbi vrše jak pritisak ne samo na muslimane, katolike Albance, nego i na Janjevce (kosovske Hrvate) da ih konvertiraju i posrbe. U Janjevu otvaraju srpsku osnovnu školu.

Šrpskom osnovnom školom upravlja je učitelj **Srećko Džamonja**, otac kipara **Dušana Džamonje**. Tu srpsku osnovnu školu pohađalo je samo desetak učenika, a sva ostala djeca polazila su janjevačku (hrvatsku) školu. Džamonja se potužio sreskom (kotarskom) načelniku u Prištini. Načelnik je izdao nalog Mati Ivanoviću, Ivanu Berišiću i Filipu Ćibari-

Izlazak vjernika iz crkve nakon nedjeljne mise u Janjevu 1944.

ću, da napuste školu i da se u školi više ne pojavljuju. Upravitelj škole Mata Ivanović podvrgnuo se načelnikovoj zapovjedi i napustio školu. Po savjetu župnika **don Nikole Glasnovića**, Ivan Berišić i Filip Ćibarić odbili su načelnikov nalog i nastavili s poukom u hrvatskoj školi. Nakon toga, hrabre učitelje policijske srpske vlasti odvode u Makedoniju, navodno u Štip. No to je bila samo obmana Janjevaca i svekolike javnosti. O sudbini hrvatskih učitelja nitko ništa nije znao. Tek nakon Prvoga svjetskog rata, od samih Srba, rodbina i Janjevcu su doznali istinu o njihovu pogubljenju. Strjeljao ih je Srbin iz Gušterice (susjedno selo) u Alćinu (šumica pred Gračanicom).

Srbi su se ponašali prema latinskoj: »Cuius regio, eius religio» (Čija je zemlja, onoga je i vjera). Za svo vrijeme vladavine Kraljevine Jugoslavije u janjevačkoj pučkoj školi svi su učitelji bili Srbi, a daci bez iznimke, 100 posto, svi Hrvati. Albanske katoličke škole bile su zatvorene. Hrvatima i Albancima vrata gimnazija bila su zatvorena. Poslije drugog svjetskog rata zavladao je komunizam, najteže robovanje svijeta, «Empire of Evil» (sotonsko carstvo zla) po Reagantu. Za vladavine toga carstva, djecu su po školama učili da Boga nema. Ruski pisac Fjodor Mihajlovič Dostoevski u svojem djelu »Zločin i kazna» piše: »Ako Boga nema onda je sve dopušteno». Filozof Nietzsche pak izjavljuje: »Kada ne bi bilo Boga, trebalo bi ga izmisliti.»

Nitko od svih auktora, koji su pisali o Janjevu, nije ni spomenuo da se u Hrvatskoj janjevačkoj školi učio njemački jezik iz knjiga tiskanih u Beču u »Carsko kraljevskoj nakladi školskih knjiga«. Nakon ubojstva hrvatskih učitelja i ukinuća Hrvatske Pučke škole svećenici su te knjige spremili na kat sakristije, gdje sam ih i našao kada sam počeo ministrirati.

(nastavit će se)

Janjevački sakristan i ministranti pred sakristijom u Janjevu 1935.

SJEĆANJE NA MOGA POKOJNOG RAZREDNIKA, PROFESORA VICU VLATKOVIĆA

Deveti listopad 1972. godine. Dan koji Zadar treba pamtitи. Toga dana na stubištu zadarske gimnazije ubijeni su profesori **Vice Vlatković i Gojko Matulina**, obojica profesori u gimnaziji. Njih je hladnokrvno, očevim pištoljem, ubio **Milorad Vulinović**, Srbin, učenik ponavljač, sin milicionara, jer mu se "nije svidjelo kako Vlatković predaje istoriju".

Prof. Vice Vlatković

Ubojica Vulinović je prvo počeo pucati u Vicu Vlatkovića, u kojega je iz neposredne blizine ispalio četiri hitca za redom. Gojko Matulina je priskočio u pomoć nesretnom kolegi. Svojim tijelom ga je pokušao zaštитiti, što je bila nevjerljatna hrabrost! Bezumni ubojica je i u njega ispalio jedan hitac, od kojega je Matulina izdahnuo u zadarskoj bolnici.

Razlog ovoga nezapamćenog zločina bila je samo patološka mržnja prema hrvatskom narodu i Hrvatskoj.

Profesori su bili svjesni svoje pripadnosti hrvatskom narodu, a to su svakodnevno isticali i pokazivali u krugu svojih učenika, prijatelja i znanaca.

Vice Vlatković je bio 46-godišnji profesor povijesti, podrijetlom iz Novigrada; Gojko Matulina, 34-godišnji profesor sociologije i ustava, podrijetlom sa Silbe.

Sjećam se kad je školske godine 1957./58. Vice Vlatković došao u zadarsku gimnaziju negdje iz Sarajeva. Odmah

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

nam je dao znati tko je, i onako u šali rekao kako on navija za "Dinamo", jer je to jedan od najdomoljubnijih hrvatskih športskih klubova. Mi koji smo bili nacionalno opredijeljeni, znali smo što to znači i da nam je zapravo razrednik Vlatković uputio poruku da je on Hrvat i da je nacionalno opredijeljen.

Kad nam je počeo predavati povijest, svaku nacionalnu temu predavao je s velikim oduševljenjem i ljubavlju, ističući vrijednosti iz hrvatske povijesti, kako je govorio: "To je povijest našeg naroda, i zato je valja njegovati i prenositi mладим generacijama." U svome razredniku Vici Vlatkoviću osjetio sam velikoga hrvatskog domoljuba, a kako sam već tada u gimnaziskim danima pisao, među ostalim, i domoljubne pjesme i čitao ih učenicima, bio sam oduševljen svakom riječju svoga rezrednika.

Kao gimnazijalac osjetio sam da je moj hrvatski narod živio u ropstvu Titove Jugoslavije, a takvo mišljenje i zaključak nalazio sam i u svakoj riječi svoga pokojnog razrednika, koji je tako mučki ubijen u zadarskoj gimnaziji samo zato što je volio svoj rod i svoj dom.

Posebno se sjećam maturalnog putovanja, a vođa te ekskurzije bio je prof. Vlatković. Putovali smo iz Zadra prema Rijeci, iz Rijeke prema Zagrebu, iz Zagreba u Ljubljani, a onda u Beograd, Sarajevo, pa Dubrovnik i natrag u Zadar. Često sam bio u društvu ili u blizini prof. Vlatkovića. Kad bismo šetali ovim gradovima, prof. Vlatković bi u uži krug učenika pozvao i mene da zajedno prošećemo. Je li i on u meni osjetio svoga domoljubnog prijatelja i istomišljenika, ostat će zauvijek nepoznato.

Pokojni Vice Vlatković mnogim naraštajima svojih učenika usađivao je ljubav prema svome hrvatskom narodu, iako u komunističkom sustavu to nije mogao i smio javno govoriti. On je to ipak činio s

osobitom hrabrošću i ljubavlju. Stoga nije ni čudo da sam prve domoljubne korake učinio na temelju uputa i odgoja pokojnog razrednika Vice Vlatkovića. Njegova predavanja, osobito o nacionalnim tema iz povijesti, bila su izrečena s posebnim nadahnućem, a sve je to izrekao čovjek koji je i sam propatio kao Hrvat radeći negdje u Sarajevu, gdje je također bilo zatomljeno sve ono što je bilo hrvatsko, a riječ hrvatska bila je zabranjena ili se skriveno i sramežljivo prenosila.

Sjećanje na Vicu Vlatkovića bilo mi je tako snažno i bolno, da sam 1991. kao član predsjedništva HDZ-a inicirao davanje imena školi čiji sam bio prvi ravnatelj, a koju sam nazvao po svom pokojnom razredniku, koji je bio moj omiljeni profesor, veoma strog, ali i pravedan. Kod njega sam maturirao i ponosim se što sam kao hrvatski domoljub, hrvatski politički zatvorenik i dragovoljac Domovinskog rata, često se prisjećao riječi svoga profesora Vlatkovića koji je znao govoriti: "Čovjek bez domovine, čovjek je bez imena i bez ikakvog značaja. Domovinu treba voljeti i za nju umirati!"

I moj profesor i razrednik Vice Vlatković umro je ljubeći svoju domovinu Hrvatsku i nije dočekao da je vidi slobodnu i neovisnu, a o njoj je toliko dugo sanjao i nado se potpunoj slobodi. •

Prof. Gojko Matulina

SLUČAJ BRUNA ZORIĆA, ILI: KAKO SU I DANAS DRSKI BIVŠI PARTIJSKI SEKRETARI

Zadarski tjednik *Narodni list*, u svom serijalu "Dokumenti vremena", od mjeseca listopada 2006., donosi svjedočanstva hrvatskih političkih zatvorenika i drugih stradalnika jugokomunističkog sustava, te sudske i druge dokumente o progonima Hrvata od 1945. do 1990. godine.

Objavljaju se priče i osoba s druge strane iz toga mračnog vremena. Sudci, tužitelji, svjedoci koji su teretili hrvatske rodoljube na montiranim političkim procesima, partijski sekretari koji su odlučivali o ljudskim sudbinama, svi oni nerado iznose svoja sjećanja, tvrdeći da se nikoga i ničega ne sjećaju i da su samo radili prema zakonu.

U "Dokumentima vremena" opisan je i moj slučaj, a objavljena je izjava nekadašnjega zadarskog partijskog sekretara, danas samozatajnog odvjetnika, koji u strahu za svoj posao i ugled nije dopustio ni da mu se objavi njegova fotografija. Moj odgovor na tu izjavu uredništvo *Narodnog lista* nije objavilo.

Radi toga želim čitateljima *Političkog zatvorenika* prenijeti najprije ono što je napisano u *Narodnom listu*, a onda i moj odgovor. Najprije *Narodni list* od 24. studenoga 2006.:

Ne možeš biti ni smetlar

Nakon što je politički zatvorenik, u bivšoj komunističkoj Hrvatskoj, **Bruno Zorić** izišao iz zatvora bio je u potrazi za poslom. Naime, i nakon odslužene kazne komunisti su imali običaj uništavati političke zatvorenike i njihove obitelji. Jedan od načina je bio sprječavati im zaposlenje.

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

Zorić se nakon robije sa molbom za zaposlenje, obratio i tadašnjem čelniku zločinačke komunističke partije, **Jakovu Šinkiću**.

Bio dobar komunist

"Moja supruga je uputila pismo komitetu, jer nisam mogao dobiti posao. Bila je trudna i brinula se za našu egzistenciju. Napisala je komitetu da nemaju pravo osporavati moje pravo na rad. Pozvana je na razgovor, gdje joj je Šinkić osobno rekao da ja u Zadru ni smetlar ne mogu biti. To je rekao i meni jednom prilikom", rekao je Zorić.

Jakov Šinkić komentira Zorićev iskaz:

"Ja jesam bio sekretar komiteta komunističke partije i sjećam se da je komitet raspravljao o Zoriću, no ne i da sam ga osobno sreo ili takvo nešto rekao."

On tvrdi da jeste. On je osuđen zbog do-moljubnih pjesama i Vi ste mu poslije, ka-ko on navodi, zagorčavali život?

"Po tadašnjem zakonu to je bilo kažnivo. Ja njemu nisam sudio niti imam išta sa njim. Svoj posao sam radio i tada, kao i sada, najbolje što znam. Bio sam komunist, ali u onom smislu da budeš pošten, da ne ukradeš, ne ubiješ, ne poželiš drugome zlo. Mnogima sam pomogao, pa između ostalih i pokojnoj **Terezi Aras Ganza**.", kaže Šinkić.

Kako ste njoj pomogli? U kojem smislu?

"Kada joj je bio suprug zatvoren, bila je bez posla. Preko komiteta smo ju zaposlili u tadašnju JAZU."

"Nisam nikog progonio"

Sabor RH je proglašio Deklaraciju o komunizmu kojom je komunizam proglašen zločinačkom organizacijom. Kako Vi na to gledate i da li osjećate krivnju, jer ste bili član komunista?

"Ja se ne sramim što sam bio komunist. Rekao sam već prije, ja nisam nikome nanišao zlo. Kome sam mogao pomoći, pomo-gao sam, a kome nisam, nisam mu ni nau-dio. Što se samog zakona tiče, kazneni za-kon je dan danas identičan onom od prije. Takav je bio sistem. Ja sam svoj posao obavljaо i tada i sada korektno i po zako-nu. Uvijek ima ljudi koji prodaju neke ideje. Ja nisam postao Hrvat 1990. kao mnogi, već sam kao Hrvat rođen."

Kako gledate danas na te progone Hrvata 70-ih godina, između kojih je bio i Zorić?

"Ja nikoga nisam progonio. Ne znam što taj Zorić hoće od mene. Ja njega osobno ne znam. Vi kao mediji u ovakvim stvarima imate veliki utjecaj, pa sam mišljenja da bi prije nego objavite nečije riječi, tu osobu trebali i provjeriti, u smislu njenog psihičkog zdravlja. Mnogima imponeira pojaviti se u medijima radi svojih nekih kompleksa manje vrijednosti, pa misle da će tako dobiti na značaju. Meni ovaj razgovor s Vama ne treba niti sam ga želio. Ja sam čovjek koji radi svoj posao, a imam ga dovoljno da me zaokupi."

Ali, mi smo došli k Vama zbog Zorićeve izjave, da čujemo i Vaše mišljenje.

"Ja ne želim da se moje ime spominje i poteže po novinama. Na kraju krajeva, može mi se negativno odraziti na posao."

Izbjegao suočenje

Kasnije smo htjeli suočiti njih dvojicu, a na inicijativu samog Šinkića i ponudili da se nađu kod nas u redakciji Narodnog lista i rasprave nesporazum. Gospodin Zorić je pristao, no ne i Šinkić. Odgovorio je da on nema što razgovarati sa Zorićem, jer kao što je i prije naglasio, on njega ne poznaje i nema volju niti upoznavati, a još pogotovo na takav način. Još jednom je

naglasio da njemu medijska pozornost ne treba, neka mi pišemo po svojoj savjesti. Mi to i činimo. (Suzana Bandić)

Odgovor uredništvu *Narodnog lista*

U broju od 24. studenoga objavili ste razgovor s drugom **Jakovom Šinkićem**, nekadašnjim sekretarom Općinskog komiteta Saveza komunista Zadar, pa želim odgovoriti na neka pitanja.

Drug Jakov Šinkić, koji do danas nije napustio učenje svoje partije (Saveza komunista), već je uspoređuje s učenjem Katoličke crkve (velika uvreda za Crkvu!), ističe kako me ne poznaje i kako bi nekome trebalo provjeriti psihičko zdravlje. Ova njegova tvrdnja u skladu je s učenjem njegove partije, jer one koji su željeli slobodnu i neovisnu Hrvatsku, njegova partija je proglašavala luđacima. Stoga nije ni čudo što Šinkić ističe da ga nije sramota što je bio i što je, pretpostavljajam, ostao komunist, a svaki normalan čovjek trebao bi se toga sramiti dok je svijeta i vijeka, jer njegova je partija u vrijeme kad joj je on bio povjerljiv čovjek i sekretar, ubijala rodoljubne Hrvate u svojim tamnicama. Imala je svoje sudsice, svoje tužitelje, svoje milicajce i svoje batinše, i sudila je nevine ljudi, jer su samo pomislili kako bi bilo lijepo imati samostalnu i slobodnu Hrvatsku i kako valja ukinuti zločinački sustav njegove partije, koja je ljudi dijelila na one koji su podobni i njoj vjerni, i na one koji nemaju pravo na život i na rad. Zbog toga Šinkića treba žaliti, a pogotovo zato što on bez srama tvrdi i propagira, da je partiju shvaćao kao ideologiju poštenja, humanosti i čestitosti. Kakav absurd!

Čovjeku koji tako nešto tvrdi, stvarno je potrebna provjera psihičkog zdravlja. A sada, kako to Šinkić ne zna i postavlja pitanje tko je to Bruno Zorić, odgovaram mu sljedeće.

I. B. Zorić je hrvatski politički zatvorenik, i od 1991. predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika u Zadru (zaslugom njegove partije, njega kao sekretara i ostalih sekretara koji su činili zločine nad nedužnim hrvatskim žrtvama, samo zato što su bili Hrvati i što su željeli slobodnu Hrvatsku).

II. B.Z. je dragovoljac Domovinskog rata od 15. siječnja 1991., zapovjednik

Kriznog štaba i zamjenik zap. Štaba Centar HV od 30. lipnja 1991.

III. B.Z. ima niz društvenih priznanja, kao: Spomenicu Domovinskog rata, Spomenicu Domovinske zahvalnosti, Odličje S.Radića, Odličje A.Starčevića, i dr. Što od svega toga ima Jakov Šinkić?

IV. B.Z. je hrvatski književnik i od 1990. do danas objavio je 6 svojih knjiga pjesama i proze, a veći dio bavi se i zatvoreničkom problematikom. U mnogima se pojavljuje i lik J. Šinkića.

V. B.Z. ima zvanje profesora savjetnika i od 1990., kad mu je u slobodnoj Hrvatskoj dopušten rad, odgojio je niz generacija u duhu hrvatskog domoljublja.

Prema tome, Bruni Zoriću nije potrebna medijska promocija, jer on nije anoniman u ovom gradu u kojem se rodio, školovao, robjao, a Šinkić je u ovom gradu, ako se baš hoće, samo došljak. I na kraju pitanje, što želi B.Z. od njega i njemu sličnih (sekretara i onih koji su činili zlo u svoje ime i ime svoje partije):

1. Želim da Šinkiću proradi savjest i da prizna sve što je radio u ime svoje partije (kojom, nadam se, do dana današnjeg nije vjeran). Želim da mu proradi savjest i da prizna da je njegova partija ubijala, tjerala s posla, uništavala obitelji, progona sve one koji su samo i pomislili slobodnu Hrvatsku i ponosili se što su Hrvati.

2. Želim da Šinkić shvati što znači biti bez posla, biti gladan, bez ikakvih prava, proganjan, onemogućavan u svemu i sve to jer je to tražila njegova partija, a on to sprovodio.

3. Želim da se Šinkić obrati liječnicima da utvrde njegovo psihičko zdravlje, jer sve ono što sam radio kao Hrvat, radio sam da srušim mrski komunistički sustav i da oni koji su ga sprovodili nemaju miran san.

Jakov Šinkić se boji kako će se pojavom njegova imena u tisku to negativno odraziti na posao, a nije pomislio što je sa svim onim domoljubnim Hrvatima koji nisu imali pravo na rad i kojima je njegova partija zabranjivala, da svojim radom osiguraju barem i minimalnu egzistenciju i pravo da svojim radom privređuju za svoje obitelji. One su gladovale, ali o tome on i ostali izvršitelji nisu razmišljali. To nije bila briga njegove partije. Prof. Bruno Zorić»•

NA PRAGU NOVE 2007. GODINE

Pršte rakete

Lete

*zvjezdice od
zlata.*

*Žurimo domu
Kao usred rata*

*Crna je pala
sumnja
na vijenac
od lovora
od ružnih
lažnih
govora.*

Suhe se grane njišu.

*Oni uporno pišu
teške osude
nama.*

*Još žari se nebo
u maglenoj noći,
nije još posve nastala
tama.*

*Gdje su vedre oči
što od sreće sjaju?
Gdje su lijepi riječi
Što utjehu daju?*

*Gdje su oni dani,
kada dom se brani,
kad se život gubi
Domovina ljubi?*

Gdje je naša nada?

*Povlači se magla
krovove tek rubi
uspavala grada.*

Višnja SEVER

OBILJEŽENA 15. OBLJETNICA ZADARSKE PODRUŽNICE

Dne 30. prosinca 2006. u prostorijama Podružnice HDPZ-a u Zadru održana je svečana sjednica povodom 15. obljetnice postojanja i djelovanja HDPZ-a. Bilo je prisutno preko 50 članova Podružnice, a zaslužnim članovima, njih ukupno 62, predane su zahvalnice zbog redovitog plaćanja članarine te aktivnog sudjelovanja u radu Društva kao i općenitog doprinosa djelovanju Hrvatskog društva političkih zatvorenika svih ovih godina. Zahvalnicu su dobili slijedeći članovi:

1. Ivan Šarić
2. Ive Brklača
3. Marija Kršulja
4. Ivan Paleka
5. Ante Matijević
6. Petar Maruna
7. Mate Pavlaković
8. Zdravko Pejčinović
9. Ivo Šoša
10. Ante Jurin
11. Šime Pedić
12. Dragica Zubčić
13. Josko Perinić
14. Ive Magaš
15. Bene Barić
16. Ante Benzija
17. Lucija Matak
18. Slavko Mihić
19. Stjepan Hoborka
20. Paula Novak
21. Mojmir Letinić
22. Svetko Paleka
23. Luka Baričević
24. Slobodan Jergan
25. Ćiril Raljević
26. Bruno Aras
27. Tunjo Parić
28. Vlado Nimac
29. Šime Vitlov
30. Josip Antićev
31. Svetozar Radošević
32. Marijan Lazanja
33. Anica Šarlija
34. Danica Rubelj
35. Damir Relja
36. Luka Marinović
37. Ljubo Milić
38. Ante Perić
39. Mate Maršić
40. Petar Ledenko
41. Ivan Burčul
42. Slavko Glavić
43. Katarina Čevizović
44. Ivo Mitrović
45. Josip Kovačević
46. Nikola Njegovan
47. Zvonko Babin
48. Jandrija Jukić
49. Kuzman Gužić
50. Luka Kovačević
51. Božo Perić

Piše:

Domagoj ZORIĆ

Od izvanjskih suradnika i zaslužnih pojedinaca koji pripomažu i daju doprinos ugledu HDPZ-a, zahvalnicu su dobili:

1. Josip Smolić-Ročak
2. Mihail Miletić
3. Mojmir Gambiraža
4. Suzana Bandić
5. Zvonimir Pandžić
6. Srećko Rudela
7. Ivan Čoza

Zahvalnica je dodijeljena i nekim ustanovama i udružama, koje su svih ovih godina HDPZ pomagale materijalno ili na drugi način:

1. Županija Zadarska
2. Narodni list
3. Grad Zadar
4. Tvorница kruha Zadar
5. Hrvatska sloga
6. Maraska Zadar

Pred okupljenim članstvom skup je otvorio predsjednik Podružnice, prof. B. Zorić, koji se osvrnuo na dosadašnji rad Podružnice. Navedeo je, da je od mjeseca travnja 1991., kad je Podružnica osnovana pa do danas, Podružnica brojila preko 270 članova, od kojih je 70 članova preminulo, 30 članova je brisano iz članstva zbog neplaćanja članarine, 10 je napustilo Podružnicu zbog odlaska u druga mesta stanovanja, 5 su isključena iz članstva, a 10 su napustili samovoljno članstvo zbog gubljenja interesa za udrugu, jer su dobili naknadu za dane provedene u zatvoru i više nemaju interesa za udrugu.

Predsjednik Zorić je ukazao na svijetle i pozitivne trenutke u radu udruge, ali i na neke probleme koji su postojali.

Danas udruga broji 145 članova, od kojih je u prošloj godini platilo članarinu njih 105. U godini 2006. bilo je 20 pretplatnika "Političkog zatvorenika", pa je istaknuto kako je potrebno utjecati na članove da se veći broj njih pretplati na naše glasilo zbog njegove važnosti da se sačuva sjećanje na stradalništvo hrvatskog naroda. Predsjednik je rekao i slijedeće.

"Dragi prijatelji, moramo se prisjetiti hrvatske prošlosti kako bismo dobro znali protumačiti hrvatsku sadašnjost, a poglavito kako bismo pretpostavili što nas čeka. Što je najviše obilježilo našu povijest? Stradanje. Od smrti kralja Petra Svačića 1102. godine, preko turskih osvajanja, austrijske, madžarske, ali nemojmo zaboraviti, i talijanske tiranije, do tragične i sudbonosne 1918. godine.

Te je godine, nakon jedne, danas bismo rekli *integracije*, Hrvatska gurnuta u drugu *integraciju*, državnu zajednicu sa Srbinima i

Slovencima, naravno pod vlašću srpskog dvora. Čija je zasluga ulazak hrvatskog naroda i hrvatske zemlje u novo ropstvo, još bezobzirnije i krivočinje od onoga prijašnjeg? Političari, rođeni kao Hrvati, neki zadojeni jugoslavenskom ideologijom, drugi pak gonjeni častohlepljem i određenim svojim osobnim interesima, a treći, ne usudivši se ni pomisliti da Hrvatska može postojati kao neovisna država, najveći su krivci.

Zapadne sile, SAD, Velika Britanija i Francuska, željele su Jugoslaviju kao jamca sigurnosti svojih interesa na Balkanu. Kako je ta nova država Srba, Hrvata i Slovenaca višenarodna tvorevina, jedan je narod morao njome vladati. Naravno, srpski. Ili se moralо sve te narode stopiti u jedan narod, što se svodi na isto. Srbi su krvavo pokušavali slomiti otpor hrvatskoga naroda i njegovu želju za slobodom. Brojni su Hrvati ubijeni, zatvarani, mučeni - u cilju uništenja svega što je hrvatsko. U svojem naumu nisu mogli uspjeti! 1945. godine, uništenjem Nezavisne Države Hrvatske, uz golemu američko-britansku i rusku pomoć stvorena je nova ili stara Jugoslavija, ovaj put mješavina srpskog šovinizma i komunističke ideologije.

Bleiburg i križni putevi, hrvatski narod ubijen, porobljen, opljačkan, ponižen - to je bio početak te prisilne zajednice. Prisjetimo se svih onih koji su do kraja SFRJ ubijeni i zatvarani samo zato što su bili Hrvati. Zato što su željeli slobodnu Hrvatsku, ništa više i ništa manje od toga! Nažalost, moram reći da se danas malo govori o hrvatskim političkim zatvorenicima, onima koji su na sve načine pružali otpor krvavom režimu Josipa Broza, miljenika demokratskog Zapada. Kao i hrvatskim braniteljima, tako će, vjerujem, i žrtva koju su Hrvatskoj pridonijeli politički zatvorenici i stradalnici, zlatnim slovima biti upisana u hrvatsku povijest.

Dakle, možemo zaključiti da su Hrvati u prošlim *integracijama* uvijek rado bili primani. Pouka je da su integracije koje manjim narodima nude veliki narodi uvijek izvana nalik na raskošne dvorce a iznutra na zatvore. Stoga o svim pitanjima, koja se na bilo koji način dotiču hrvatske državne neovisnosti, mi, **hrvatski narod**, moramo odlučivati na referendumima. Ako Švicarci mogu o svemu odlučivati na referendumu, i mi Hrvati smo dovoljno zreli kao narod da na referendumu samostalno, bez pritisaka izvana (a na što je podložna naša vlast) odlučujemo o svojoj budućnosti! Pozivam vas da ne klonete duhom, lažna slika koju stvaraju mediji ne smije nas obeshrabriti."

Neki prisutni gosti i članovi sudjelovali su u diskusiji, i uz glazbu započelo se s svečanim domjenjom koji je bio bogat. Članovi su se veselo sproveli na kraju 2006. godine i time je ova svečana skupština završila u veselju i dobrim željama za predstojeću godinu. •

KAKO SU ODVELI MOJU MAJKU...

Do 12. ožujka 1946. ne sjećam se ničega. Iako sam tada bio navršio samo 6 godina života, sjećam se da je tog dana mama krečila kuću. Bilo je to pred Uskrs. U kuću su ušla dva uniformirana čovjeka

Mijo Kondrić-Lovrić (lijevo)

sa šajkačama na glavi i zgrabila moju mamu, **Anu Lovrić r. Andrijašević**, koja je 1910. rođena u Dragotinu. Pješke su je odveli u Stare Perkovce.

Tamo su bili nazočni i neki poznati partizani (**Zmaić**), a nalazila se ondje već uhićena mamina nećakinja **Klara Sočković**, r. 1925. g. u Starim Perkovcima. Moj otac **Mijo** otisao je u Stare Perkovce, da čuje zašto su mamu otjerali, ali tamo ju nije našao. Rekli su mu da je odvedena u Tenju kod Osijeka. Istina je, međutim, bila drugačija. Odveli su je u istražni zatvor

Piše:

Šimun LOVRIĆ

u Osijeku, gdje je i osuđena na 2,5 godine zatvora i prisilnog rada što je izdržala u cijelosti. Njezina nećakinja Klara Sočković osuđena je na 8 godina, što je izdržala u cijelosti u Slavonskoj Požegi.

Njihova imena izdao je križar koji se nije predao po završetku rata, nego je uhićen kasnije, a njemu su mama i njena sestrična pomagale svime što mu je trebalo dok se skriva. On se predstavio kao Slavonac, a zbog pištolja koji je kod njega pronađen, njih dvije najviše su teretili.

Godine 1947. s ocem Mijom i braćom posjetio sam mamu u zatvoru. Nas trojica braće bili smo djeca.

Moj otac Mijo Lovrić (1908.) pozvan je 1941. u Osijek na mobilizaciju. Iz Osijeka je premješten u Garešnicu gdje su čuvali rudnik pod njemačkim zapovjedništvom. Tamo je ostao do povlačenja 1945., kad su stigli do Dravograda. Tamo im je zapovjednik dao na volju da se vrate kući, na vlastiti rizik. Njih deseterica odlučili su se vratiti kući. Partizani su ih svrstali u veliku kolonu koja se već vraćala u Hrvatsku. U Voćinu su ih zadržali par dana. Pri dolasku napadali su ih četnički i partizanski rođaci.

Tu su ih razvrstali po godištima i vojnoj pripadnosti. Neke su poslali u BiH, druge u Srbiju na prisilni rad. Oca su iz Osijeka sa Zelenog polja odvezli šlepom do Beograda. Radio je u Šećerani do kolovoza 1945. Po povratku nastavio je živjeti seljačkim životom. (Šimun Lovrić, Kondrić, Đakovo)•

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom prve polovice siječnja 2007., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Zorica	Čengić	Zagreb	200,00 KN
Krešimir	Lisak	Zagreb	200,00 KN
Ivan	Lukinec	Canada	1.000,00 KN
Marko	Doko	Zagreb	120,00 KN
Jagica	Bodri	Sisak	200,00 KN
		u k u p n o	2.700,00 KN

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

Ana Lovrić s obitelji

O NOVOJ 2007.

*Još me i danas
probudi iz sna
škljocanje brave.
Nije to više
panični strah
ni drhtanje strave.
To moj stari mozak
podsjeća me blago
da ne zaboravim.
Tad moje srce
zakuca jače
i ja se oporavim.
Novu snagu
iz sjećanja crpim.
I popratne boli
starost lakše trpi.
O, Hrvatska moja!
Ko ranu te nosim
u godinu novu.
A stari idoli
i junaci-preci
iz grobova zovu.
Zapalim svijeću,
preporučam sve Bogu,
a plakati neću:
još se borit mogu!*

Ranka NOVOSEL

KRIŽNI PUT TOMISLAVA JAVORA (IV.)

Za jednog posjeta, **Matina** rodbina donijela mu je punu naprtnjaču hrane. Naprtnjaču je uzeo robijaš **Novak**, učitelj, Podravac, koji nas je po nalogu upravitelja raspoređivao na posao. Dao mi je naprtnjaču da je ponesem. Dok je straža promatrala gužvu koju su stvorili posjetitelji, iskoristio sam taj trenutak i krišom Mati prebacio naprtnjaču preko vrata ograde izoliranog logora koji smo zvali Sing-Sing. Zatvorenici u ovom izdvojenom logoru nisu imali pravo na posjet, poštu i primanje paketa. Ljudski postupak Nova-ka siguran sam, dragi Bog će nagraditi.

Radili smo različite poslove. Tako smo nosili crijepe od crkve do deset kilometara udaljenog sela, mislim da se zvalo Čadavica. Svatko je morao nositi pet komada. Na čelu je bilo 350 robijašica, a iza njih nas preko 1500 logoraša. Snijeg je bio visok dvadesetak centimetara. Logorašice su prkosno koračale i prve započinjale pjesmu, a mi smo ih pratili. Kada smo došli u selo, seljaci su mijaukali na nas, psovali i bacali na nas različite predmete. Straža im je zapovjedila da prestanu. Kad smo se vraćali natrag, gazili smo po utabanom snijegu kao po asfaltu. Drugi put nosili smo ciglu. Bilo nas je manje. Oko 150 robijašica i 350 do 400 robijaša. Sada su nas seljaci pustili na miru.

Izvlačili smo drva iz šume umjesto konja. Upravitelj **Novosel** bi nas postrojio i govorio: «Naše građane treba grijati. Vi ste pogriješili i trebate ispaštati». Uživao je postrojiti nas i držati svoje govore. Znao bi reći, da istupe svi koji su završili više od četiri razreda pučke škole. Obratio bi se potom ostalima i rekao bi: «Ovi su vas zaveli, neka idu u šumu izvlačiti drva». Drugi put bi rekao neka istupe oni koji su kažnjeni do dvije godine. Tada bi i njih rasporedio na sjeću i izvlačenje drva iz šume. Neki put bi tražio da istupe svi iz Zagreba, pa opet neka istupe mlađi. Uvijek sam bio u kažnjeničkoj skupini.

Od odlagališta drva u šumi do željezničke postaje udaljenost je preko 2 km. Na ramenima smo morali nositi dvije veće ili četiri manje cjepanice. Straža nas je tjerala da nosimo drva bez stajanja i odmaranja. Težak je to bio posao. Dvadesetak metara od nas bili su raspoređeni stražari. Kad bismo u svoj toj muci zapjevali, još bi se više odmagnuli. Bojali su se da je to znak za pobunu. Za prijestupe,

Piše:

Ivan VUKIĆ

po njihovoj prosudbi, kažnjavani smo zabranom slanja i dobivanja pisama i primanjem paketa. Upravitelj je izvan logora osnovao zdravstvenu stanicu u kojoj su radili robijaši liječnici i stomatolozi. Kasnije je osnovao i kolarsku radionicu. Zaposlilo je i ostale robijaše zanatlje, koji su zarađivali za logor.

U logor u Pisanici u studenom ili početkom prosinca doveli su robijaše iz Gline. Smjestili su ih u otvorene svinjice, koji su imali samo krov. Jadnici su se smrzavalii.

U travnju ili svibnju 1946., rasformiran je ženski logor. Upravitelj Novosel osobno je nadzirao preseljenje robijašica u Slavonsku Požegu. Na putu je čuo vijest, da su liječnici iz zdravstvene stanice pobegli. Kad se vratio, postrojio nas je i otpočeo patetičan govor, kako se htio ustrijeljiti kada je čuo da su liječnici pobegli. Odgovorili su ga od tog nauma, rekavši mu da se ne brine, jer su povratani i zatvoreni u Bjelovaru. Posjetio ih je u bjelovarskom zatvoru i našao ih kako kao svinje leže vezani na podu. Zbog njihova istinskog ili od OZN-e namještenog bijegu, postrožili su režim u logoru. Zabranjeno je primanje i slanje pisama i primanje paketa. Ako bi netko i dobio pismo, bilo je toliko cenzurirano da se nije moglo pročitati.

U zimi 1946. izvršena je revizija izrečenih presuda. Nekima su kazne smanjene, a neki su otpušteni iz zatvora. Ispričavali su se da su možda griješili, jer se sudilo na brzinu, opterećeni ratnim prilikama. To je bilo lukavo bacanje prašnine u oči i zamagljivanje istine, radi pridobivanja domaće i svjetske javnosti. Revizija je obavljena u komandi logora.

Povratak u Podlapac

Preživjeli Podlapčani iza rata vratili su se kućama. U ruševinama svojih kuća izgradili su privremene smještaje-bajte. Počeli su stvarati nova gospodarstva iz ničega, bez ičije pomoći, obespravljeni, građani drugog reda.

Šrvana tugom za izgubljenim mužom, mamom i svekrom, za popaljenim i uništenim velikim gospodarstvom, za razbijenom obitelji, mama se vratila u Podlapac

1946. s djecom, sestrom **Ružicom** od 10 godina i bratom **Božidarom** od 8 godina. Smjestila se kod rođaka u njegovu bajtu.

Nakon izdržane kazne od godine i jednog dana, vratio sam se i ja u Podlapac. Bez kuće i bez posla bilo je vrlo teško i ponižavajuće živjeti. Najgroznija je bila spoznaja da su se ljudi promijenili na gore. Nestalo je sloga, povezanosti i osjećaja pripadnosti svomu kraju i svom narodu. Uhodi se i izdaje rodbina i prijatelji. Tradicionalne moralne vrijednote su se urušile. Obitelj se rastače, a selo, taj nositelj tradicije, nestaje. Crvena kuga zahvatila je većinu obitelji. Nitko nikom ne vjeruje. Što nije uspjelo Karađorđevićima za sve vrijeme njihova vladanja, ovima je uspjelo za pet godina. Tek što sam se vratio, OZN-a je preuzeila nadzor nad mnjom. Označ **Božo Šakić – Boća** nadzire me uz pomoć mojih susjeda, dojučerašnjih prijatelja.

U kotaru Udbina nisu imali dovoljno pismenih ljudi. Ponudili su mi posao u kotaru. Odbio sam, rekavši im da moram biti stalno uz majku i brata. Tada je vladalo mišljenje da je onaj tko obavlja neki činovnički posao u vlasti, jednak njima. Podjela je bila jasna, postojali su oni, komunisti i Srbi – pobjednici, i mi Hrvati, gubitnici - poraženi.

Kad nisam prihvatio ponuđeni posao, nastojali su me kompromitirati. Preko svojih suradnika izazivali su tučnjave, nastojeći me uvući u njih. Vješto sam izmicao postavljenim zamkama. Tu vještini stekao sam na robiji. Pozivali su me na Udbinu, da kao svjedok dadem izjavu. Nije bilo javnog prijevoza, a osobnog nisam imao, pa sam morao pješačiti 18 km do Udbine i toliko natrag do kuće. Pripadnik OZN-e **Branko Orlović** u nazočnosti **Mile Dopude**, ponudio mi je da ih izvještavam tko izaziva nerede u Podlapcu. Prozreo sam njegovu namjeru. Želio me uvući u svoju mrežu. Odgovorio sam mu da imaju u Podlapcu barem sedam doušnika, pa što će im moja izvješća. Žandari su spram vas bili prave neznalice i nesposobnjakovići. Reći ću vam, koja su to sedmorica, ako mi to priznate ukoliko pogodom. Ta izvješća su sama laž. Odgovorio mi je, da ih oni ne provjeravaju, davno bih završio u konobi. Konoba u OZNI bila je na zlu glasu. U njoj su batinali ljudi i na drugi način mučili.

Nisam do kraja izdržao pritiscima. Trebali su im pismeni ljudi. Ponudili su mi da pohađam tečaj za knjigovodstvo u Splitu, te se potom zaposlim kod njih. Prihvatio sam. Nakon završenog tečaja, zaposlio sam se u selu Tolić, udaljenom 4 km od Podlapca. Pješačio sam svakog dana na posao i s posla. Ured je bio u jednoj privatnoj kući. U Toliću sam radio do odlaska na odsluženje vojnog roka u Nišu. U vojski sam bio skladištar, vodio sam knjigovodstvo, brinuo o prehrani i priređivao jelovnik. Zapovjednici Srbi i Crnogorci bili su korektni. Kad sam došao kući na dopust, zatekao sam stanje gore nego što sam ga ostavio. Seljake su nasilno tjerali u seljačke radne zadruge. Oduzimali su im ljetinu i stoku. Vladalo je pritajeno nezadovoljstvo. Nije došlo do otvorene pobune, jer je vlast bila brutalna. Mnogi nezadovoljnici završili su u zatvoru, a neki su i ubijeni.

Kako sam u vojski dužnost obavljao besprjekorno, ponudili su mi da pohađam intendantsku dvogodišnju školu s ratnim oficirima u Trebinju. Odbio sam ponudu, zatajivši pravi razlog. Ponovno sam se izvukao na obitelj kojoj sam neophodan. Nisu mogli vjerovati da običan vojnik odnosi tako sjajnu ponudu.

Kad sam se vratio kući, radio sam dragovljno na popravku ceste. Potom sam se zaposlio u mjesnom uredu u Podlapcu, u kojem sam radio četiri mjeseca. Sredi- vao sam popis prikupljene obvezе. Kod vune nisam intervenirao, ali kod junadijesam. Nekom domaćinstvu, na primjer, odredili su da dade junca od 100 kg, a uzeli su od 200 kg. Razliku sam pripisao da je dalo drugo domaćinstvo i tako ga razdužio u obvezi. Izradio sam popis, pot-

pisao i poslao kotaru Udbina, s napomenom da je mjesni odbor Podlapac u cijelosti obvezu podmirio. Predsjednik mjesnog odbora Podlapac nije htio potpisati taj izvještaj, jer svako domaćinstvo nije dalo obvezu. Nije ga smetalo što su ljudima oduzimali više od propisanog i što im se višak nije vratio ni platio.

Zamjerili su mi partijci i što se penjem na zvonik crkve i zvonom kad netko umre ili kad je nevrijeme. Zvona nisu imala užad, pa sam se do njih penjaо trošnim drvenim skalama. Kad smo jednom sjedili uz mrtvaca, dogovorili smo se da ćemo skupiti dobrovoljni prilog i kupiti užad. Izabrali smo trojicu pismenijih seljaka koji će skupiti milodar. Nismo znali da su oni članovi partije i da će radi toga imati neugodnosti. Svaki je od sudca za prekršaje kažnjen s 10.000,00 Din globe, jer su kupili pomoć za crkvu bez odobrenja vlasti. Rekao sam im, da će im napisati žalbu, a ako budu morali platiti kaznu, da će ih ja obešteti. Jednom koji je imao petero, šestero djece, žalbu sam i napisao. Jedna mještanka, dok je plaćala porez u Udbini, slučajno je nazoočila razgovoru, kad su rekli da su ovu trojicu kaznili, a da će i **Tomo Javor** dolijati. Strina mi je rekla: »Djeda i oca su ti ubili, ubit će i tebe. Smiri se». Uzvratio sam da se ne brine, jer više nije rat.

Ipak, razmišljao sam u krevetu o njenim riječima. Odlučio sam napustiti Podlapac. Bavio sam se uzgojem stoke, volim taj posao i imao sam izvrsne rezultate, posebice u uzgoju bikova. Na gospićkom sajmištu okupljalo se znatiželjno mnoštvo i kupci oko mojih bikova, koje sam bez problema prodavao. U Gospiću je sajam petkom, a

ja bih došao četvrtkom poslijepodne i odjedao kod moje rođakinje Javor udane Kučan, kojoj se navraćao agronom **Branko Klobučar**. Razgovarali smo o uzgoju bikova i općenito o stočarstvu i poljodjelstvu. Nije krio svoje iznenađenje i oduševljenje mojim znanjem. Javno me je hvalio. Tako je pričao o meni i predsjedniku Kotarskog zadružnog saveza **Adamu Ostoviću** i **Pilji Delaču**. Predsjednik Adam Ostović želio je unaprijediti stočarstvo i poljodjelstvo u Lici. Branko Klobučar mu je rekao da bi, kad bi imao ljudi poput mene, svoju viziju i ostvario. Kasnije sam saznao za ovu preporuku.

Napisao sam molbu Kotarskom zadružnom savezu u Gospiću za zaposlenje. Za par dana dobio sam odgovor da sam primljen. Od prvog sam počeo raditi kao finansijski inspektor. Ispočetka je bilo teško. Brzo sam sveladao posao. Postao sam cijenjen i tražen stručnjak. Sve to zahvaljujem dragom Bogu i ovim dobrim ljudima koji su usmjerili moj životni put u pravom smjeru. Na neki način zahvalan sam i progoniteljima. Da sam ostao u Podlapcu, sigurno bih zaglavio. Proživio sam strahote Drugoga svjetskog rata. Ne vjerujem da bi me Srbi pošteli u Domovinskom ratu, jer je Podlapac bio četiri godine pod njihovom okupacijom.

Pobuna i srpski zločini u Domovinskom ratu repriza su događaja iz Drugoga svjetskog rata i vremena NDH. Srbi sada nisu uspjeli, jer su Hrvati bili svi na istoj strani. Nažalost, hrvatska naivnost ostala je ista, pa radi toga prolazimo kroz ova golema poniženja. Na kraju, bez obzira na moj kršćanski odgoj i katolički svjetonazor, ne mogu oprostiti Jakovu Blaževiću što je naredio ili dopustio, svejedno, ubojstvo moga oca i djeda. Ta gnjida od čovjeka dodvoravala se koreničkim Srbima, zapravo pravoslavnim Vlasima, koji su služili svima koji su protivnici Hrvatske. Korenički Vlasi-Srbi, žećeći se dodvoriti nehrvatskim vlastima, predlagali su za vrijeme **Franje Josipa** da se Korenica zove Franjevo. Za vrijeme Karađorđevića htjeli su da se zove Aleksandrovo. Nisu službeno proveli svoje zamisli, pa su je zvali Mali Beograd. Za vrijeme NDH nisu predlagali da se po **Anti Paveliću** nazove Antunovo, jer mrze Hrvate i svaku pomisao da imaju svoju državu. Kada su partizani ojačali 1943. prozvali su je Mala Moskva. Na posljeku 1945. prozvase je Titova Korenica. Tko zna, dobro im ide, možda je nazovu *Sanaderevo!* •

POSTANAK I DJELOVANJE USTAŠKOG POKRETA DO 1941.

(Uz knjigu dr. Marija Jareba: *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*)

Više od sedam desetljeća ustaški pokret i ustaško ime polariziraju duhove u Hrvatskoj i oko nje, i više od sedam desetljeća o tom se pokretu u znanstvenome, historiografskom smislu znade malo ili nimalo.

Jedini koji o njemu od prvog trenutka znaju baš sve, jesu velikosrpski imperijalisti i jugoslavenski integralisti.

Budući da oni znaju da je ustaštvo organizirano nastupalo protiv svake Jugoslavije i protiv svake Velike Srbije (ukoliko se ta dva pojma uopće razlikuju), ono je za njih zločinačko od početka do kraja, *in capite et in membris*. Kvaziznanstvenu potkrjepu takve ocjene dali su **Viktor Novak**, **Šime Balen**, **Jakov Blažević**, **Jovan Dedijer**, **Dragoljub Živojinović**, **Milan Bulajić**, **Veljko Đ. Đurić** i slični. Rasprale koje izlaze izvan tih okvira, koje pokušavaju objasniti svjetski i europski kontekst nastanka ustaštva, kao i njegove unutarnjopolitičke uzroke, te opisati njegove pojavnne oblike, posve su suvišne, pače opasne, jer nužno rezultiraju revizijom propagandne slike.

U Hrvatskoj se sukobljavati s povjesnim predodžbama izgradenima na striповимa o *Mirku i Slavku*, na jeftinoj jugoslavensko-boljševičkoj propagandi i **Bulajićevim** odnosno **Zafranovićevim** ratnim filmovima, i danas je opasan pothvat.

Opasno je podsjećati na to, da bi i ideo-loško-politički i vojnički protivnici ustaštva morali imati na umu nelogičnost optužbe, da je ustaštvo «izdajničko» i «kvislinsko» radi toga što se borilo protiv Jugoslavije i jugoslavenstva. Takva diskvalifikacija nužno uključuje premisu, da su Jugoslavija i jugoslavenstvo slobodno izabrana i pozitivna činjenica u hrvatskoj povijesti, pa je otklon od te činjenice ravan izdaji. Hrvat, međutim, ne može izdati nikoga do Hrvatske; samo u odnosu na Hrvatsku može biti kvisling. Kad je tražio *modus vivendi* s moćnom Njemačkom, maršal **Petain** je imao Francusku; kad je klicao **Hitleru** i pozdravljaо njemačke postrojbe, **Vidqun Quisling** je imao Norvešku, ali Hrvati nisu imali Hrvatsku. Politički, ideo-loški i vojni protivnik ustaštva nije bila nikakva hrvatska država, niti kakva hrvatska politička stranka. Nasuprot ustaštvu nalazila se Jugoslavija, čizma jugoslavenskog žandara i vješala Suda za zaštitu države. S

Piše:

Tomislav JONJIĆ

obzirom na prilike između 1918. i 1941., otpor i ustanak protiv nasilne i nedemokratske jugoslavenske državne tvorevine nije bio samo pitanje politike, nego i pitanje osobnoga i nacionalnog dostoјanstva, odnosno pitanje elementarnog mora la. U skladu s tim, ustaštvo se u političkom smislu može različito vrjednovati, ali ga se na red može pozivati samo s hrvatskih, a ne

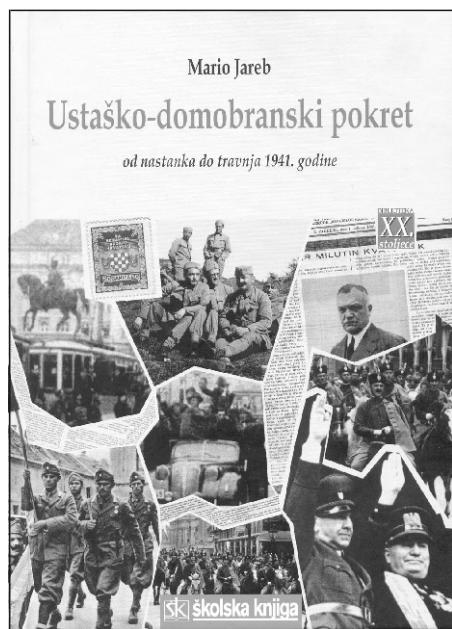
šaji znanstvenog rasvjetljavanja dramatičnog razdoblja između 1928. i 1945.

Uslijed toga je u Jugoslaviji objavljeno svega nekoliko rasprava koje, iako koketiraju s jugoslavenskom komunističkom propagandom, ipak donose važna saznanja i dokumente (**F. Jelić-Butić**, **B. Krizman**, **D. Biber**, **Lj. Boban**). U emigrantskoj su periodici mahom objavljivani memoarski ili prigodni prilozi nejednake vrijednosti (**Eugen D. Kvaternik**, **Vjekoslav Luburić**, **Ivan Oršanić**, **Franjo Nevistić**, **Jozo Dumandžić**, **Edo Bulat** i dr.), koje – uvijek s oprezom – nužno treba konzultirati, jednako kao i hagiografski priređene zbirke ustaških izjava i dokumenata (**Mijo Bzik**) odnosno memoarske članke objavljene u doba NDH u stranačkim ili režimskim novinama i časopisima (*«Ustaša»*, *«Hrvatski narod»*, *«Alma mater croatica»* i dr.). Nezaobilazni su, ali neminovno jednostrani, ambiciozniji memoarski zapisi i knjige objavljene u emigraciji (**Kovačić**, **Rojnica**, **Bauer**, **Žanko**, **Sinović**, **Čović** i dr.), ili u domovini, s omčom oko piščeva vrata (kao u slučaju **Slavka Kvaternika**, **Tiasa Mortigije** ili **Ante Moškova**) ili čak nakon raspada Jugoslavije, s manje ili više polemičkih tonova odnosno piščevih želja da se u novim prilikama svidi publici ili, ako to ne bi išlo, onda bar samomu sebi (**Rušinović**, **Rover**, **Pilav**, **Latković**, **Crnički** i dr.).

Prvi pokušaj zaokruženog prikaza

Do određenog je pomaka došlo osamdesetih godina. Priređujući dragocjene memoarske članke **dr. Branimira Jelića**, objelodanjivane tijekom pet godina u minhenskoj *«Hrvatskoj državi»* (*«Politički rad i uspomene Dra Branimira Jelića»*, Cleveland, 1982.), **dr. Jere Jareb** nastavio je svoj sustavni rad na izučavanju hrvatske povijesti 1918.-1945., započet opširnom kritikom **Mačeković** memoara, koja je objavljena najprije u *Hrvatskoj reviji*, a onda i kao posebna knjiga (*«Pola stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije»*, Buenos Aires, 1960.).

I u Domovini se tada pojavljuju vrijedna djela. Unatoč stalnom priznanju jugoslavenstvu i povremenim neuskusnim opaskama, **B. Krizman** je u prvom svesku tetralo-

Naslovna stranica Jarebove knjige

s jugoslavenskih pozicija; može ga se kritizirati, pa i osuđivati ili ne osuđivati, ali uvijek i samo iz perspektive hrvatske nacionalne misli, a nipošto iz perspektive tudih nacionalnih ili internacionalnih ideologija.

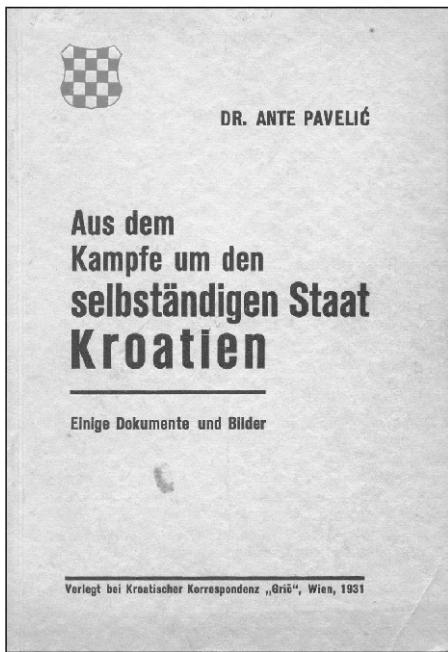
Upravo činjenica, da je trebalo proći šezdeset godina od sloma Nezavisne Države Hrvatske i konačnoga vojnopolitičkog poraza ustaštva, da bismo dobili prvu ozbiljnju monografiju o tom pokretu, nedvoumno pokazuje da su u tih šest desetljeća neusporedivo više na cijeni bili pamfleti izvučeni iz šešira srpsko-jugoslavenske propagande (pa i onda kad su ih pisali pisci hrvatskog podrijetla, poput Balena, Novaka ili Blaževića), negoli poku-

gije o **dr. Anti Paveliću** i ustašama («*Pavelić i ustaše*», Zagreb, 1983.) s ne previše čestim i, iako karakterističnim, ipak donekle podnošljivim krivotvorenjima, objavio mnoštvo dokumenata koji su tada prvi put postali dostupni javnosti. Ti dokumenti redovito potječu iz jugoslavenskih i njemačkih redarstvenih i obavještajnih izvora. Iako su hrvatski nacionalisti odmah nakon Prvoga svjetskog rata uspostavili dodire s mađarskim revizionistima, pa je i najpoznatiji ustaški logor godinama postojao na mađarskom tlu (Janka Puszta), mađarski su dokumenti o ustaškim aktivnostima, dijelom zbog jezične barijere, a dijelom zbog nepostojanja sustava koji bi poticao znanstveno istraživanje, hrvatskoj stručnoj i laičkoj javnosti uglavnom posve nepoznati, ne računajući fragmente u raspravama srpskog povjesničara **Vuka Vinačera**, ili publicističke krvnatke **Đorđa Zelmanovića** (npr. «*Nepoznati dokumenti Horthyjeva konzulata u Zagrebu*» u tjedniku *Danas*).

Dvije godineiza Krizmana, **Miron Krešimir Begić** je objavio svojevrsnu kroniku pod naslovom «*Ustaški pokret 1928.-1945.*» (Buenos Aires, 1986.), a američki povjesničar hrvatskog podrijetla **James J. Sadkovich** zadužio je i hrvatsku historiografiju objavljujući – do danas, nažalost, neprevedenu - studiju «*Talijanska potpora hrvatskom separatizmu 1927.-1937.*» («*Italian Support for Croatian Separatism 1928-1937*»), koja se u pretežnom dijelu temelji na neobjavljenim talijanskim redarstvenim i diplomatskim dokumentima. Priličan broj dokumenata iz tuđih djela prepisao je i pod svojim imenom objavio i **dr. Petar Požar** («*Ustaša. Dokumenti o Ustaškom pokretu*», 1995.)

Prvi pokušaj zaokruženog prikaza postanka i djelovanja ustaškog pokreta prije uspostave NDH jest monografija **dr. Marija Jareba**, koju su pod naslovom «*Ustaško-domobrani pokret od nastanka do travnja 1941. godine*» (666 str.) jesenjas objavili Hrvatski institut za povijest i zagrebačka *Školska knjiga*.

Jarebova knjiga nije samo sinteza dosadašnjih istraživanja povijesti ustaškog pokreta, nego ona ujedno prvi put donosi i valorizira mnoštvo dosad nepoznatih ili zanemarenih vrela, od kojih osobito treba istaknuti brojne fondove u Hrvatskome državnem arhivu, Državnom arhivu u Zagrebu te u više američkih pismohrana. Šteta je što pisac nije iskoristio neke fondove bez čijeg pregleda nije moguće ozbiljno pratiti razvoj osobito domovinske grane ustaškog pokreta (npr. različita izvješća političkih i redarstvenih tijela Banovine

Pavelićeva brošura: "Iz borbe za samostalnu hrvatsku državu"

Hrvatske). No, Jareb je raspolagao i bogatom zbirkom predratnih emigrantskih publikacija, koje dosad nisu bile ozbiljnije korištene u analizi povijesti ustaškog pokreta (osim u radovima piščeva strica, dr. Jere Jareba, koji ih je i sustavno prikazao u *Časopisu za suvremenu povijest*).

Osim uvodnih napomena i kratke raščlame dosadašnjih istraživanja, dr. M. Jareb svoju povijest ustaškog pokreta organizira u četiri dijela. U prvoj analizira nastanak i početke djelovanja ustaško-domobranskog pokreta, u drugome njegovo djelovanje u Europi i Domovini do atentata u Marseilleu, u trećem opisuje razvitak i djelovanje organizacija «Hrvatskog domobrana» u Sjevernoj i Južnoj Americi, a u četvrtoj se bavi djelovanjem UHRO-a i domovinskog ustaštva od atentata u Marseilleu do travnja 1941. Drugim riječima, knjiga je ambiciozno zamišljena kao sustavan i nepristran prikaz, kojemu je zadaća objektivno, bez suvišne patetike i ideoloških predrasuda, prikazati osnutak i djelovanje organizacije odnosno pokreta, koji su uvelike odredili hrvatsku političku povijest XX. stoljeća. Nema sumnje, da je pisac u tome uspio, a njegova će knjiga, povrh toga, biti pouzdan oslonac i putokaz drugim istraživačima pri rješavanju onih pitanja, koja u ovoj knjizi nisu dovoljno obradena ili bi se vjerojatno mogla argumentirano tretirati i drugačije.

Je li ustaški pokret «ustaško-domobranski»?

Dr. Mario Jareb je, poput svog strica Jere, najglasniji zagovornik nastojanja, da

se naziv «ustaški pokret» zamijeni «ustaško-domobranskim pokretom». Ne može se poreći, da takvo stajalište ima uporišta u nizu dokumenata same organizacije (odnosno, u kasnijoj fazi: pokreta). Ona je u mnogim, osobito prekomorskim zemljama i ustrojena pod nazivom «Hrvatski domobran», pa je i dokument općenito poznat pod nazivom «Ustaška načela» često u različitim letcima, člancima ili u knjižicama (npr. **Ante Valente**) objavljivan pod nazivom «Domobraska načela». Dakle, i u samom se pokretu nazivak «ustaško-domobranski» rabi relativno često, osobito u prvoj polovici tridesetih godina.

S druge strane, dvojba koja je nametnuta izborom tog imena nalik je dvojbi u kojoj se nalazi svaki prevoditelj **Cervantesova Don Quijotea**. Prvu je knjigu svog remek-djela klasik svjetske književnosti nazvao «*El Ingenioso Hidalgo...*» («bistri plemić»), a drugu, deset godina kasnije, «*Segunda parte del Ingenioso caballero...*» («bistri vitez»). Unatoč tim razlikama, u kongenijalnom prijevodu **Ise Velikanovića i Josipa Tabaka** koristi se samo nazivak «bistri vitez», što potonji objašnjava sljedećim razlozima: 1. ova naziva mogu biti naslov cijelog djela, 2. drugi je dio dotjeraniji i u njemu je piščeva posljednja riječ glede cijelog djela, pa tako i glede naslova; te 3. samo na početku se jučak pojavljuje kao plemić, a poslije je uvijek vitez.

Tom se logikom možemo poslužiti i pri izboru naziva hrvatske revolucionarne organizacije: 1. možemo je, ne grijesći, u krajnjoj liniji zvati i ustaškom i ustaško-domobranskom; 2. u kasnijoj fazi ona sama, a i njezin tvorac i poglavnik, koriste isključivo naziv ustaški; 3. samo na početku ona ima domobranski značaj, dok je u zreloj i kasnoj fazi obilježava upravo revolucionarno, ustaško djelovanje, pod kojim je ušla i u politički život i u povijest.

Ima, naravno, i drugih, svakako važnijih razloga.

S priličnom se sigurnošću, naime, može zaključivati da je dr. A. Pavelić i krug oko njega zamislio i u jesen 1928. u Zagrebu osnovao borbenu organizaciju pod nazivom «Hrvatski domobran». Omladinsko glasilo pravaške mladeži, «Starčević», uskoro je radi redarstvenih mjera preimenovano u list «Hrvatski domobran». Neki od ključnih pojedinaca organizacije «Hrvatski domobran» (**Jelić, Perčec**) emigrirali su nakratko još prije proglašenja diktature kralja **Aleksandra**, a onda su otisli trajno, kako bi u emigraciji nastavili svoj revolucionarno-politički rad. Ako bi se, dakle, inzistiralo na ustaško-domobranskom na-

zivu pokreta, time bi se neminovno naglašavao kontinuitet u odnosu na domovinski «Hrvatski domobran». Taj kontinuitet u drugome svesku «Doživljaja» (str. 185.-186.) naglašava Pavelić, tvrdeći da je već u drugoj polovici 1928. imao na umu ime «ustaša», ali ga je iz taktičkih razloga zamjenio nazivom «Hrvatski domobran».

Paveliću se ne mora vjerovati, ali je svakako zanimljivo pripomenuti da on i nakon odlaska u emigraciju govori o «središnjici u Zagrebu», s kojom mu je veze pomogao održavati **Stjepan Javor** («Doživljaji», II., 214.). Nema nikakve sumnje, da tu «središnjicu» treba razlikovati od «domovinskog vodstva» na čelu s Mačekom, jer Javor nipošto nije bio osoba, koja bi mogla povezivati Pavelića i Mačeka. S druge strane, nije li neobično, da Pavelić – kojemu taštine nije manjkalo - sebe u fizičkom smislu ne vidi u «središnjici»? Govori li to nešto? Govori li nešto podatak, da taj kontinuitet između «Hrvatskog domobrana» i ustaštva potvrđuje, i svojom osobom i svojim uspomenama, jedan od glavnih organizatora «Hrvatskog domobrana», dr. B. Jelić? On je, skupa s Pavelićem i Perćecom, na čelu «Hrvatskog domobrana» 1928. i na čelu emigrantskoga ustaškog pokreta u kasnijem razdoblju; Mijo Bzik ravna uredništvo «Hrvatskog domobrana» 1928., a koju godinu kasnije će, u emigraciji, uređivati ustaška glasila.

Drugim riječima, postoji personalni, politički i teleološki identitet: isti ljudi se nalaze na čelu organizacija koje se različito zovu, ali imaju istovjetne političke ciljeve, koje teže postići istim sredstvima, iz čega zapravo nužno slijedi da se u biti radi o jednoj te istoj organizaciji koja svoje djelovanje prilagođava uvjetima.

Ta se teza može itekako braniti (pa se njoj, uz neke rezerve, skromno priklanja i pisac ovog prikaza).

No, da je prihvaćena, ona bi potkapala drugu Jarebovu tezu, onu da je ustaški («ustaško-domobranski») pokret utemeljen najranije u drugoj polovici 1930. Naime, ako bi se prihvatile potonja teza (a njezinu ćemo se raščlambi vratiti niže), onda bi se naglašavao diskontinuitet u odnosu na domovinski «Hrvatski domobran». Čini se da nije moguće istodobno braniti obje te teze, jer: ako je zagrebački «Hrvatski domobran» iz 1928. zametak ustaškoga («ustaško-domobranskog») pokreta, onda je taj pokret utemeljen prije 1930. Ali, ako je taj pokret utemeljen tek krajem 1930., onda ga se može oštro lučiti od revolucionarnih aktivnosti u drugoj polovici 1928. i «Hrvatskog domobrana».

Pristup tom pitanju nema samo akademске, nego i neke druge implikacije.

To, dakako, nije jedina dvojba koju izaziva pribjegavanje nazivu «ustaško-domobranski pokret».

Od ostalih, najmanja je ona o različitim dijelovima hrvatskih oružanih snaga u NDH, među kojima je bilo i hrvatsko domobranstvo kao redovita vojska (u sklopu koje je, uzgred budi kazano, izlazilo glasilo *Hrvatski domobran*). Taj je naziv baštinjen iz ranijega, austrougarskog razdoblja. No, pregledom hrvatskog tiska samo u prvim mjesecima nakon uspostave NDH, dade se vidjeti u kojim se još značenjima

Gustav Perćec

Dokumentiert!

Durch Lug und Trug;
durch Gewalt;
durch Morde —
zur Unterjochung
Kroatien
und zum
neuerlichen
Weltkrieg

Perćecov pamflet protiv jugoslavenske države

pojavljuje pojam «domobran». Primjerice, zagrebački *Hrvatski narod* u br. 151/III. od 15. lipnja 1941. piše kako je, osim ustaša koji su došli s Poglavnikom, u dva mjeseca «uređena» i jedna ustaška pukovnija, koja je sudjelovala u mimohodu 13. lipnja, a organiziran je i «Ustaški domobran», koji nastupa kao tjelesna garda vojskovođe **Kvaternika**. Isti list nekoliko dana kasnije javlja kako je obnovljena organizacija «Hrvatskog domobrana» u Križevcima (HN, br. 133/III. od 27. lipnja 1941.), a krajem srpnja priopćuje da se organizacija «Hrvatski domobran» uključila u Hrvatski ustaški pokret, objašnjavajući da je riječ o organizaciji «Hrvatski skaut», osnovanoj 1933., koja je 1939. na prijedlog **Marijana Šimića** preimenovana u «Hrvatski domobran» (HN, br. 164/III. od 28. srpnja 1941.). Uostalom, podatak o tom preimenovanju, citiranjem *Hrvatskog naroda*

iz 1939. (br. 40/I. od 10. studenoga 1939.) donosi i sam Jareb (558.)

Dakle, čini se da je više nego dvojbeno, pridonosi li izbor «ustaško-domobranskog» imena terminološkoj jasnoći i značajskoj preciznosti.

Tomu valja dodati još i činjenicu, da organizacije «Hrvatskog domobrana» u nizu prekomorskih zemalja, koje su nesumnjivo priznavale Pavelićevu političko vodstvo, pa ih svakako treba smatrati sastavnicom jednoga te istog pokreta u širem smislu, preživljavaju Drugi svjetski rat i nastavljuju djelovati pod istim imenom. Znači li to, da bi se *in ultima linea* moglo tvrditi, da je ustaški («ustaško-domobranski») pokret preživio svibanj 1945. i nastavio organizirano djelovanje u kasnijem razdoblju? Kašo je uopće moguće izbjegći taj zaključak?

Postoji li ustaški pokret prije 1930.?

Kao što smo vidjeli, dr. Jareb smatra kako postoji uzročno-posljedična veza između uvođenja diktature i nastanka ustaškog pokreta (68.-79. i d.). On napominje kako su različiti pisci različito datirali postanak ustaškog pokreta, a da je nemali broj njih nekritički prihvatio tvrdnje iz ustaških redova, da je pokret osnovan u siječnju 1929. Iako se i sam Pavelić kolebao oko izbora nadnevka, u ustaškoj je hagiografiji kao dan osnutka uskoro prihvaćen 7. siječanj 1929. No, M. Jareb se priklanja tvrdnji Jere Jareba, da se «početak djelovanja te organizacije kao takve (i pod imenom 'Ustaša') može pratiti tek od polovice 1930. godine» (76.).

Ovdje valja primijetiti donekle zanemarivu terminološku nedosljednost, jer se ustraže na korištenju ustaškog imena («pod nazivom 'ustaša'») kao činjenici koja je presudna za utvrđenje vremena postanka organizacije, a u istom se kontekstu tvrdi, da je pravi, točan i precizan nazivak ne «ustaški», nego «ustaško-domobranski». Ta nas nedosljednost vraća na već spomenutu vezu između «Hrvatskog domobrana» i «Ustaše – Hrvatske revolucionarne organizacije». Tomu problemu, koji nije tek naposljetku logički, Jareb pokušava doskočiti tezom, da «od početka tridesetih godina usporedno postoje Ustaša, hrvatska revolucionarna organizacija i organizacije (sic!) Hrvatskog domobrana. One se razlikuju po svome karakteru i načinu djelovanja, ali istodobno pripadaju neformalnom Ustaško-domobranskom pokretu kojem je na čelu stajao dr. Ante Pavelić kao poglavnik ustaške organizacije i vrhovni starješina Hrvatskog domobrana» (161.).

Činjenica da je na čelu oba organizacijska oblika od samog početka trajno i neučitno upravo dr. A. Pavelić, te činjenica da su oba ta oblika utemeljena s jednim jediniim ciljem (stvaranjem neovisne Hrvatske!), Jareba ne navodi na pomisao, da je riječ o jednoj te istoj organizaciji koja u različitim državama i različitim okolnostima nastupa pod različitim imenom, nego na ocjenu da je riječ o odvojenim organizacijama koje ipak istodobno pripadaju istome «neformalnom pokretu». Takav zaključak, reklo bi se, trpi od ozbiljne šepavosti.

No, postoje, po svemu sudeći, važniji argumenti koji potkapaju tezu da je hrvatska revolucionarna organizacija pod vodstvom dr. Ante Pavelića osnovana tek sredinom 1930.

Ima niz podataka, koji upućuju na to, da nije posve neumjesno pitanje, je li Pavelić doista kanio nastaviti političku borbu iz emigracije, ili se htio brzo vratiti u Domovinu. No, svega tri mjeseca nakon odlaska u inozemstvo, Pavelić i Perčec su s **Konstantinom Staniševim** i makedonskim domaćinima u Sofiji 20. travnja 1929. potpisali *Sofijsku deklaraciju*. Tom je prigodom Pavelić najavio zasukivanje rukava i početak borbe, koja neće biti samo borba riječima, a Perčec konkretnizirao da se pritom misli i na borbu «nelegalnim sredstvima», jer nijedno legalno sredstvo nije preostalo u borbi protiv tlačitelja. Te su izjave dane nekoliko dana prije Pavelićeva posjeta **Ivanu Vanči Mihajlovu**. Također, bilo je to upravo mjesec dana nakon atentata na Aleksandrova pouzdanika **Tonija Schlegela**. Taj su atentat izvršili **Mijo Babić**, **Marko Hranilović**, **Zvonimir Pospišil**, **Matija Soldin** i dr. Nije nebitno istaknuti: ako se Pavelić prvi put susreo s Mihajlovićem u travnju 1929., ne bi se, dakle, mogla braniti učestala tvrdnja o kojoj se redovito raspravlja u kontekstu analize postanka ustaškog pokreta, da je upravo Mihajlov zaslužan za to što se ustaške skupine počinju služiti i nasilnim metodama.

U «Političkom zatvoreniku» br. 58/VII. (siječanj 1997., str. 9.-14.) objavljen je razgovor s **Marijom Hranilović**, koja se sama smatrala pripadnicom «prvoga ustaškog roja», a takvom su je, ne bez razloga, držali i drugi (usp. Ante Pavelić, «Doživljaji», II., str. 408.). Taj je razgovor u stručnoj literaturi već nekoliko puta citiran, a vrijedno je na nj podsetiti i u ovom kontekstu.

Marija Hranilović opisuje kako su joj braća **Stanko** i **Marko**, koji su otprije pripadali pravaškoj («frankovačkoj») mlađeži, kasnije tvrdili da je organiziranje

«petorki koje su se polako naoružavale» započelo već 1927., no ona ne zna tko im je sve pripadao. No, te je godine u prosincu njezin brat Stanko pratio Pavelića u Skopje. Tom su prigodom uspostavljene veze s makedonskim nacionalistima (pa je moguće, da je kod obitelji Hranilović ilegalno boravio upravo Vanča Mihajlov). Nekoliko mjeseci kasnije, po Pavelićevu je nalogu Stanko Hranilović 13. svibnja 1928. oputovao u SAD kako bi organizirao hrvatsko iseljeništvo i povezao ga s makedonskim nacionalistima, radi koordiniranja zajedničke oružane borbe protiv jugoslavenskog režima i države. Točan datum tog putovanja dokumentiran je pis-

jugoslavenska policija pronašla dijelove korespondencije između Perčeca i Hranilovića, a neka od tada neotkrivenih pisama sačuvana su do danas (i nalaze se u posjedu pisca ovog prikaza).

Prema tim bi indicijima bilo jasno, da je pod Pavelićevim pokroviteljstvom najkasnije 1928. utemeljena tajna ilegalna organizacija koja se odlučila primjenjivati i nasilne metode u borbi protiv jugoslavenske države i režima. U toj su organizaciji, pored Pavelića, isti oni koji su u idućim godinama postali poznati po istaknutim ulogama u ustaškoj organizaciji (Perčec, S. Hranilović, Babić, Pospišil, Bzik i dr.).

U vrijedne indicije koje treba analizirati u kontekstu utvrđivanja (ne)postojanja «prvoga ustaškog roja» u razdoblju prije Pavelićeva odlaska u emigraciju, svakako spada zanimljiv način, na koji Stanko Hranilović koncipira svoj nekrolog prijatelju i suboručniku **Miji Babiću «Giovanniju»**, koji je 3. srpnja 1941. poginuo u borbi s četnicima kod Berkovića u istočnoj Hercegovini. (Uzgred, vrijedno je dometnuti da Jareb olako prihvata (na str. 423.) **Moškovljev** prikaz, prema kojem je Hranilović došao u nepomirljiv sukob s Pavelićem još krajem 30-tih u emigraciji, te u tom sukobu ustrajao.) Hranilovićev nekrolog pod naslovom *«Jedan veliki život. U spomen hrvatskog heroja i revolucionara, ustaše Mije Babića»* (HN, br. 149/III. od 13. srpnja 1941.) manje je važan po tome što je zapravo ditiramb Paveliću, kojega se identificira kao jedinoga hrvatskoga političkog prvaka koji je pravilno procijenio povijesni trenutak, nego po tome što opisuje polaganje (ustaške) prisege u zagrebačkoj Voćarskoj ulici, koje Hranilović ne datira precizno, ali ga konceptualski bez ikakve dvojbe i posve jasno smješta u razdoblje prije atentata na Radića.

Ako je Stanko Hranilović bio nazočan polaganju prisege u Voćarskoj ulici, onda to dijelom izravno, a dijelom neizravno, potvrđuje nekoliko važnih činjenica. Prvo, polaganje prisege podrazumijeva postojanje tajne, ilegalne i revolucionarne organizacije, jer se javnim i legalnim organizacijama ne priseže, nego se potpisuje prisupnica. Drugo, životopis Stanka Hranilovića i njegov boravak u SAD-u pokazuje da ta organizacija mora postojati već u prvoj polovici 1928. i treće, smisao i duh tog nekrologa potvrđuju, da između te organizacije i pokreta koji je proglašio Nezavisnu Državu Hrvatsku u travnju 1941. postoji kontinuitet ili, još prije, identitet.

Iz toga Hranilovićeva nekrologa Mišku Babiću proizlazi i to, da Hranilović ne zna točno, kad je u emigraciju otisao jedan od

"Hrvatski domobran" (1931)

menom potvrdom, kojom je Hrvatska stranka prava potvrdila primitak zajma od obitelji Hranilović; naime, upravo je uštedevinom te obitelji financiran Stankov put u Ameriku.

Marija Hranilović znade, da je Stanko zastao u Beču, gdje se susreo sa **Sarkotićem** i **Perčevićem**. Prije nego što navedemo još neke podatke koji pomažu očijeniti istinitost njezina prikaza, treba napomenuti sljedeće: u procesu Hranilović-Soldin 1931. redarstvene su i sudske vlasti ustavnovile postojanje ilegalne organizacije, čijom je aktivnošću još od 1928. u Pavelićevu ime preko **Stjepana Javora** i Marka Hranilovića ravnao Gustav Perčec. Marija Hranilović potvrdila je, dakle, u prosincu 1996. (kad je razgovor s njom vođen), da su činjenična utvrđenja iz osude Hraniloviću i Soldinu u najvećoj mjeri točna. Uostalom, upravo je u njezinu uredskom stolu

"Croatiapress" (1933.)

njegovih najbližih suboraca, koji je ujedno sudionik događaja (atentat na Schlegela), što je njegova brata Marka stajao života. To posredno potvrđuje, da Stanko u tom razdoblju odnosno tijekom 1929. nije u Hrvatskoj. Ta, pak, činjenica jasno je utvrđena u procesu Marku Hraniloviću, Matiji Soldinu i dr., gdje je jugoslavenskim istražiteljima poznato, da se Markov brat Stanko u vrijeme priprema i izvršenja akcija te skupine, nalazi u emigraciji, gdje djeluje «protiv vlastite otačbine», tj. protiv Jugoslavije.

Dakako, mogao je Stanko Hranilović izmisli polaganje prisege u Zagrebu (iako se u njegovu opisu iz 1941. spominju i tada živi svjedoci!). Mogao se zabuniti, sugerirajući da je to bilo u razdoblju prije atentata na Radića. Mogla je, teoretski govoreći, Marija Hranilović krovotvoriti dokumente i izmislići, da je njezina brata Stanka upravo Pavelić u svibnju 1928. poslao u emigraciju, s naputkom da ispita raspoloženje hrvatskih iseljenika i poveže ih s makedonskim revolucionarima. Sve je to moguće, iako nije jasno zašto. Zašto bi Stanko Hranilović u srpnju 1941. izmišljao takvu priču, kad upravo napušta svaki oblik političkog djelovanja i prestaje raditi u državnoj službi, da bi otvorio nekakvu papirnicu? Nije jasno ni zašto bi Marija Hranilović u prosincu 1996., koju godinu pred smrt, bez potomaka i obitelji, smislila takvu priču.

No, istinitost njezina prikaza potvrđuje nekoliko posve odvojenih opisa iz pera međusobno nepovezanih osoba. U prvom redu, ona 1996. prijavila kako je njezin

brat Marko, kao tipografski pomoćnik, uspijevao ukrasti po jedan primjerak masonskoga glasila «Šestar», kojega bi potom dostavljao Perčecu. Upravo na temelju viesti iz zatvorenoga, masonskoga kruga o Schlegelovojoj potpori diktaturi, «došao je Perčecov nalog da se Schlegela likvidira».

Dvije godine iza tog interviewa, a skoro četiri desetljeća nakon Pavelićeve smrti, objavljen je drugi svezak njegovih uspomena. Pavelić također piše kako ga je «naš tipograf» (ne navodi mu ime!) uvijek opskrbljivao jednim primjerkom «Šestar», iz kojega je doznao da će «loža» dati svaku potporu koracima koji se spremaju (proglašenje diktature!), pa «moramo biti spremni na neizbjježne mijere». Prema Paveliću, u ožujku 1929. Javor je došao Beč, gdje je izvjestio o stanju organizacije, te je dobio naloge za daljnji rad («Doživljaji», II., 214.-215.) Dakle, dva posve neovisna prikaza navlas se podudaraju, osim što Pavelić sugerira da je on dao nalog i u svezi s atentatom na Schlegela («daljnji rad»), dok Marija Hranilović tvrdi izrijekom, da je nalog za likvidaciju došao od Perčeca! Ta razlika posve je irelevantna, jer Pavelić i Perčec neprijeporno nastupaju dogovorno i zajednički, pa Pavelićev susret s Javrom ne isključuje Perčecov naputak Marku Hraniloviću.

Drugo, spomenuli smo kako Marija Hranilović prijavila da je od brata Stanka doznala, da se on u proljeće 1928., na putu u Ameriku, zadržao u Beču. Vidjet ćemo niže, da taj podatak potvrđuje opet neovisan, bugarski izvor.

Sve da su Marija i Stanko Hranilović izmišljali, nisu jugoslavenske redarstvene i sudske vlasti u procesu Hraniloviću i Soldinu mogle izmislići korespondenciju koja je predočena sudscomu vijeću, pa i optuženicima. A još manje su makedonski revolucionarni nacionalisti mogli izmišljati nazočnost Stanka Hranilovića u SAD-u u drugoj polovici 1928. Tamo je, naime, već od ranije postojala hrvatska iseljenička organizacija *Hrvatsko kolo* (o čemu je po nešto pisao **Josip Kraja**). Oko 1927. uspostavljena je suradnja između *Hrvatskoga kola i Makedonske političke organizacije* (MPO), koja je formirana 1922.

Prema jednome članku iz 1993., koji se poziva na suvremene vijesti, u Pennsylvaniji je 21. lipnja 1928. održan drugi redoviti kongres *Hrvatskoga kola*, na kome je kao izaslanik iz Hrvatske nastupio – Stanko Hranilović. (**Trendafil Mitev**, *Načalo nasvemstnata borba među blgarskata i hrvatskata emigracija v Amerika za razobličavanje na srbski hegemonizam, Blgara-hrvatski list*, br. 1./I., Sofija, 1993., bug.

čir.) To je, dakle, posve neovisna i neprijeporna potvrda da je Hranilović (ne kao privatna osoba, nego kao nečiji izaslanik iz Hrvatske!) javno nastupio u SAD-u. Taj nastup zbio se 21. lipnja, tj. dan nakon skupštinskog atentata. To znači da je iz Hrvatske morao krenuti znatno ranije, jer je morao putovati brodom.

Na istome mjestu Mitev piše kako se Hranilović na putu u SAD neko vrijeme zadržao u Beču (eto potvrde Marijina iskaza!), gdje su mu makedonski emigranti dali preporuku za službenoga predstavnika MPO-a u New Yorku, **Lazara Kiseliševa**. Na spomenutome je kongresu, nesumnjivo i pod dojmom skupštinskog atentata, učvršćena hrvatsko-makedonska suradnja i u program hrvatske emigrantske organizacije ugrađen zahtjev za potpuno odcjepljenje Hrvatske od Kraljevine SHS. Zadržavanje u Beču i dobivanje preporuka za Ameriku također prepostavlja solidnu organizaciju puta i postojanje ranijih hrvatsko-makedonskih veza, koje su očito osnažene u Skopju u prosincu 1927.

Da je Hranilović (preko Pavelića) i od ranije imao veza s Makedoncima (kao što u *Političkom zatvoreniku* tvrdi Marija Hranilović), upućuje i njegov američki prijedlog o stvaranju zajedničkoga hrvatsko-makedonskog sabora u SAD, radi djelotvorne borbe. Naime, treba podsjetiti da su Pavelić i Perčec odmah po dolasku u Beč započeli istupati skupa s Makedoncima, te su sličan prijedlog suradnje izložili u travnju 1929. u Sofiji. Budući da Hranilović ni po reputaciji ni po političkom položaju nije bio onaj koji kreira politiku, posve je jasno, da on u SAD-u postupa po Pavelićevim naputcima.

U svakom slučaju, očito se može smatrati nepobitno utvrđenim, da je u drugoj polovici 1928. Hranilović nastupio na nizu zajedničkih hrvatsko-makedonskih manifestacija u SAD-u. Osobitu pozornost izazvale su njujorske demonstracije 8. kolovoza 1928., na kojima su s hrvatske strane govorili S. Hranilović i **Ivan Krešić**, urednik *Hrvatskog lista*, a s makedonske L. Kiselišev.

Da sve ne ostane na podudaranju svjedočenja Marije Hranilović s publicističkim tekstovima makedonske emigracije, spomenimo i to, da u već spomenutome djelu (str. 74.-75.) i Sadkovich spominje kako je talijanski veleposlanik u Washingtonu, **De Martino** u dva navrata, 15. i 20., studenoga 1928., izvjestio Rim da je impresioniran uspješnim Hranilovićevim propagandnim akcijama i odzivom hrvatskih iseljenika u akcijama za prikupljanje novca i političko djelovanje. Pavelić se, pak, u

«Doživljajima» (II., 213.) hvali, kako su mu hrvatske novine u Americi pružale pomoć i potporu i u siječnju 1929., od dana njegova odlaska u emigraciju. Ta je potpora snažnija od one, koju su uživali Mačekovi izaslanici (iako tada još vlada predodžba o posvemašnjoj slozi). Zar i to nije plod Hranilovićeve aktivnosti? Uostalom, je li posve slučajno, da prvi američki ogranač «Hrvatskog domobrana» nosi ime upravo Stankova brata Marka? Bilo je, naime, i drugih ustaških žrtava, i onih koji su pali prije Marka.

Cini se, dakle, da posve neovisni izvori pokazuju kako Mariji Hranilović treba vjerovati, i kako nije moguće šutke zaobići njezino svjedočenje pri analizi nastanka ustaške organizacije. No, u svakom slučaju, za temeljitu analizu tog pitanja trebat će temeljiti konzultirati ne samo onodobni hrvatski iseljenički tisak, nego će – pored jugoslavenskih diplomatskih pismohrana – valjati pročešljati i tadašnja glasila i archive VMRO-a i pridruženih mu odnosno povezanih makedonskih organizacija.

Naravno, nakon ovih napomena mora se postaviti i pitanje: ako je doista utemeljio revolucionarnu (ustašku) organizaciju još prije proglašenja šestosiječanske diktature, a osobito prije skupštinskog atentata, zašto je Pavelić to prešućivao u kasnijim političkim i propagandnim istupima? Zašto ustaška propaganda to nikad nije potegla, da bi naglasila Pavelićevu odlučnost i dalekovidnost?

Taj je mogući prigovor sasvim umjestan. Dva su moguća odgovora na to pitanje. Prvo, Pavelić je nakon proglašenja NDH u nizu vanjskopolitičkih pokušaja i kontakata doživljavao poteškoće zbog izbora nasilnih metoda, a osobito zbog atentata na Aleksandra (to je bilo osobito izraženo npr. u odnosima sa Sv. Stolicom). Radi toga se u NDH o atentatu pisalo malo i uzgred, a i pomoć obitelji «**Vlade Šofera**», ubijenoga marsejskog atentatora, «dopitana» je vrlo diskretno. Moglo se, dakle, činiti oportunim naglašavanje, da je izbor oružane borbe i nasilnih metoda bio tek reakcija na diktaturu, odnosno krajnje sredstvo i mjera na koju su Hrvati prisiljeni tek kad im je dogorjelo do nokata. Na tome ništa ne mijenja romantično nazivanje «ustašama» **Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana, Huseina Gradaščevića ili Eugena Kvaternika**, jer se te «ustaše» nije moglo izravno vezati uz suvremenu hrvatsku oslobođiteljsku borbu.

Drugo, i vjerojatno važnije, jest sljedeće: smještanje osnutka ustaškog pokreta u razdoblje prije skupštinskog atentata nužno konfrontira Pavelića i ustaše ne sa-

mo s Aleksandrom i Beogradom, nego i sa – Stjepanom Radićem. Jer, ako je Radić doista «vođa i učitelj», kako se u NDH iz propagandnih razloga neprekidno kadilo prvaku H(R)SS-a, a novine na dan skupštinskog atentata («Dan hrvatskih mučenika») i na dan Radićeve smrti izlazile u crnome ovitku, zašto je onda i za njegova života, mimo njega (a samim time, dakle, i protiv njega) trebalo osnivati ilegalne, borbene organizacije? Nije li to jasna poruka, da osnivači takvih organizacija (dakle: Pavelić!) nemaju pouzdanja u Radića? A posve je jasno da je propagandna i motivacijska uloga Radićeva kulta, osobito radi privlačenja pristaša HSS-a, bila neusporedivo važnija od akademskog natezanja o nadnevku osnivanja ustaškog pokreta. Pavelić, koji je pokazao da je radi jačanja države i režima bio kadar povući i krupnije poteze, i koji je bez ustezanja mogao premučati svoje ranije teške riječi na Radićev račun (da je Radić «vrbov klin u hrvatskom kotaču» i osoba koja «nije odgovorna za sve što govorí»), nesumnjivo je bio kadar ne trepnuvši okom odmahnuti rukom i na različito datiranje postanka ustaške organizacije. Koliko je to pitanje njemu bilo nevažno, ništa jasnije ne pokazuje od činjenice da je on sam spominjavao različite nadnevke.

U svjetlu svih navedenih činjenica i indicija, čini se da je uvjerljivije smatrati kako je kod Pavelića zamisao o izboru drugih sredstava borbe sazrela na prijelazu 1927./28. godine, a tomu je pridonio niz razloga: prvo, nakon Radićeva ulaska u Seljačko-demokratsku koaliciju Pavelić je dobio dodatnu potvrdu da HSS neće biti predvodnikom borbe za državnu neovisnost; drugo, samom činjenicom da je izabran za narodnog zastupnika nasuprotna karičmatičnom Radiću on se uvjerio, da postoji kritična masa nezadovoljnika Radićevim sporazumaštвom; treće, kao narodni zastupnik počeo se i na vlastitoj koži uvjeravati da parlamentarnim načinom borbe neće postići oslobođenje hrvatskog naroda; i četvrtu, u drugoj polovici 1927. uspostavio je prve veze s makedonskim revolucionarnim nacionalistima i počeo sustavno ispitivati raspoloženje revisionističkih sila.

U tim kontaktima u drugoj polovici 1927. (barun **Apor, Gömbös, Davanzati**) Pavelić naglašava da nastupa isključivo u svoje ime, a ne u ime Hrvatske stranke prava, kamoli u ime Hrvatskog bloka ili hrvatskog naroda. U istom svjetlu se služi promemorijom koju je za Talijane sastavio **Ivica Frank**. No, kod njega očito sazrijeva uvjerenje, da je potrebno stvoriti alternati-

HRVATSKI NAROD U BORBI ZA SAMOSTALNU I NEZAVISNU HRVATSku DRŽAVU

*Gregory Preueršenosti Sj. baruna
Gavrilo Principa u znak osoblje ostanosti
i postovanja.*
Berlin, 10/9. 1934 NAPISAO DR. MILE BUDAK

IZDANJE
Hrvatskoga Kola u Sjedinjenim Državama i Kanadi

Naslovna stranica knjige
dr. Mile Budaka (1934.)

vu klasičnoj stranačko-političkoj borbi, između ostalog i radi toga da se međunarodnu javnost uvjeri u ozbiljnost hrvatskog pitanja. (Aleksandar je, naime, običavao govoriti: «*Hrvati su pacifisti i zato nisu opasni. (...) Nema pogibelji da Hrvati proglaše nezavisnost!*») Nakon postupnog sazrijevanja i donošenja političke odluke, tijekom prve polovice 1928. nastaje jezgra tajne revolucionarne organizacije, koja ispituje mogućnosti dobivanja političke i finansijske potpore u iseljeništvu. Ta organizacija nastaje u okrilju *Hrvatske pravaške republikanske omladine* (HPRO), koja se u nizu redarstvenih i obavještajnih izvora, pa i u literaturi (Krizman!) naziva još i *Hrvatskom pravaškom revolucionarnom omladinom*, a Pavelić je također krivo krsti *Hrvatskom pravaškom radničkom omladinom*. U eksplozivnoj atmosferi nakon skupštinskog atentata i Radićeve smrti, ta organizacija nakratko dobiva svoj javni i legalni, ali očigledno prijelazni organizacijski oblik u «*Hrvatskome domobranu*». Da već nisu bile obavljene neke predradnje, ne bi, naime, bilo moguće tako brzo i tako uspješno organizirati «*Hrvatski domobran*» i pokrenuti glasilo čija je naklada strjelovito rasla.

Nakon proglašenja diktature usporedno se 1929./30. održavaju jezgre otpora u domovini (atentat na Schlegela, diverzije i sabotaže kojima koordinira «središnjica u Zagrebu» po Pavelićevim nalozima iz emigracije), te se animiranjem hrvatskih radnika pokušava izgraditi organizaciju u

emigraciji. Tek nakon što je tijekom 1930. postalo jasno da između Pavelićeve struje i istupa Mačekovih pouzdanika **Košutića** i **Krnjevića** postoje ozbiljnije razlike, ustaška organizacija poprima svoj određeniji oblik i počinje pod tim imenom istupati u javnosti, ali se još zadugo ne kidaju veze s «domovinskim vodstvom» i Mačekom. Njezin se postanak, dakle, ne može uverljivo datirati samo tim prvim istupanjima («pod ustaškim imenom»), no u svakom slučaju, čini se da je to jedno od onih pitanja koja traže dodatna istraživanja i bistrena pojmove.

Ustaški pokret u međunarodnom kontekstu

Određenje datiranje postanka ustaškog pokreta u naše doba nije nevažno pitanje, jer pomaže praćenju i raščlambi ideoloških značajki koje je taj pokret imao. Iako se ne upušta u potanju analizu programskih dokumenata, nego se zadovoljava prihvaćanjem ocjena drugih auktora (npr. ocjene **Ive Goldsteina**, da do kraja tridesetih godina, odnosno do početka Drugoga svjetskog rata u ustaškom pokretu skoro uopće nema antijudaističkih («antisemitskih») natruha), dr. Jareb ustaštvu očito ne smatra totalitarnim pokretom. On naglašava kako u ustaštvu nema korporativističkih ideja «što je ostalo jednom od temeljnih točaka fašističkog programa i ideologije» (148.), pa usporedno čitanje Ustaško-dmobranskih načela i **Mussolinijeve Doktrine fašizma** pokazuje da između njih «nema gotovo nikakve sličnosti» (152.).

Doduše, da ne bi bilo previše prigovora sa stanovite strane, Jareb na nekoliko mjeseta nalazi «karakteristike», koje ustaštvu čine «sličnim talijanskom fašizmu». To su, prema njemu: militarizam (115., 120.), odnosno primjena nasilja kao sredstva političke borbe (145.), isticanje revolucionarnosti (115.-116.), korištenje naziva «poglavnik», pri čemu Jareb smatra kako je «razložno pretpostaviti da je na Pavelića ponajprije mogao utjecati Mussolinijev primjer, odnosno njegova titula 'Duce'» (118.), nacionalni ekskluzivizam (120.) odnosno nacionalizam (146.), inzistiranje na pripadnosti narodnoj cjelini i uvjetovanje sreće pojedinca srećom i blagostanjem te cjeline, što bi značilo «potiranje individualizma» i bilo blisko totalitarnim idejama, jer je antiindividualizam jedna od važnih karakteristika i talijanskog fašizma (131.), militaristički i autoritarni (hijerarhizirani) ustroj ustaške organizacije (135.), te napokon, «nepostojanje jedinstvenoga stranačkog/organizacijskog programa» (146.).

Sve to, prema Jarebu, povezuje ustaštvu s fašizmom. Interesantno je da se pisac nije dohvatio usporedbe tih «karakteristika» s obilježjima drugih nacionalno-revolucionarnih organizacija i pokreta u XX. stoljeću. Potanja, nepristrana i predrasudna neopterećena rašlamba lako bi pokazala, da irska IRA, baskijska ETA, židovski *Irgun Zvai Leumi*, makedonski VMRO, palestinska PLO itd. imaju baš sve te «karakteristike»: militarizam i nacionalni ekskluzivizam, zagovaranje nasilja i isticanje revolucionarnosti, konspirativnost i posluh autoritarnom vođi, nacionalizam i naglašavanje kolektiviteta (naroda) odnosno njegove nacionalne države. I sve te organizacije imaju na čelu karizmatske pravake, koji se nazivaju vođama, baš kao što je općepoznato, da se u Hrvatskoj vođom (posve neovisno o Duceu!) prije Pavelića nazivalo i Radića i Mačeka, o kojemu kao vođi nije pisao samo **Glojnarić** u doba Banovine, nego su mu – kao što smo vidjeli u pozdravnim pismima i brzjavima objavljenima i na stranicama ovog časopisa – kao «Vođi» klicali hrvatski politički uzniči već 1929./30.

Prema tome, usporedba ustaštva s fašizmom i nacionalsocijalizmom nužna je i korisna. Samo, to ne smije biti natega, kao što se ovde dogodilo!

Također, korisno je naznačiti, da se protudemokratske i antiliberalističke ideje, te prvi izraz antijudaizma («antisemitizma») prvi put pojavljuje u Pavelićevu spisu *«Die kroatische Frage»*, koji je napisan 1936. za njemačke političke krugove, ali je javnosti (pa i njegovim suradnicima!) ostao posve nepoznat do proljeća 1941. (152.). To ne znači samo, da taj spis nije mogao utjecati na ideološko formiranje Pavelićevih pristaša, nego to znači nešto puno važnije: da on nije ni bio namijenjen «političkoj nastavi» odnosno instruiranju i izobrazbi sljedbenika! Zašto je onda nastao, mora se upitati povjesničar koji drži do sebe. U tom je kontekstu korisno naznačiti, što se te (1936.) godine zbilo. Te je godine Pavelić s Didom Kvaternikom izšao iz tamnice te se u Palermu susreo s **Trumbićem**, od koga je dobio potvrdu, da je Maček krenuo ne u razbijanje, nego u reformiranje Jugoslavije. Upravo u to vrijeme započinje proces nagloga talijansko-jugoslavenskog zblizavanja, koje će završiti Uskršnjim paktom 1937. i razdobljem «velike šutnje» ustaške organizacije.

Iako hrvatska historiografija na svakom koraku pokušava pobjeći od tog podatka (pa ga ni Jareb ne spominje), Sadkovich je pokazao (str. 289.), da je Pavelić 1936. užaludno pokušavao napustiti Italiju i uk-

SADRŽAJ: Ivan Oršanić: Male i velike države. — Jerko Skrabić: Podne u vlasti u Španiji. — Bane Popović: Povijest stogodišnjeg pravopisnog učilišta u Zagrebu. — Ivan Krešić: Tuđe sile. — Dr. Juraj Hrenčević: Karakteristika junaka u romanu 'Ognjičić'. — Ivan Krešić: Tuđe sile. — Dr. Juraj Hrenčević: Umetnost od strane. — Josip Polješić: Život i rad učitelja. — Dr. Franjo Klobučar: Život i rad učitelja. — A. Miličić: Novostaj. — Josip Skrabić: Littera. — Nikolaj Fedorov: Ruska emigracija. — Antun Damiani: Šestna sedam desetina druzine. — Dr. Eugen Slavolič: Nova talijanska monarhija i reforma nacionalnog viča korporacija. — Božidar Vuković: Romana 'Vitez' Ante Starčevića. — Dr. Josip Čurčić: Tihomir Šimunović. — Dr. Josip Čurčić: Tihomir Šimunović. — A. R. Bosavić: Sovremena Brita. — L. Hemon: Maria Chapkina (D. Č. Čapkina). — A. R. Bosavić: Šestna sedam desetina druzine. — Dr. G. K. Obersteiner: Obit zapadne kulture (G. D. C.). — Ilija i Petar Jelaković: Amerika (Dr. D. C.). — Kasalić. — Stjepan puček. — Kroz revje i historije.

GODINA VII. SRPANJ-KOLOVOZ BROJ 7 i 8

"Hrvatska smotra", vodeći nacionalistički časopis u domovini

loniti se talijanskom političkom utjecaju. Zašto bi to činio, ako je tek talijanski plaćenik i agent Rima? On je htio otici u Švicarsku, jer je potpuno jasno, da mu u Francuskoj, Velikoj Britaniji i njihovim saveznicima ne bi bilo moguće djelovati, nego bi najvjerojatnije bio uhićen i suđen odnosno izručen Jugoslaviji (kao što je bio izručen **dr. A. Artuković**). Posve je, dakle, logično da se Pavelić u tom trenutku obazire za novim saveznicima. Jedina revizionistička sila na koju možda može računati, jest – Hitlerov Treći Reich. U Berlinu se pomoć nije mogla tražiti posezanjem za demokratskim krilaticama, nego samo na jeziku kojega nacionalsocijalistička Njemačka razumije, pa Pavelić i koristi taj jezik, okomljujući se prvi put u svojoj političkoj karijeri na Židove, plutokrate, slobodne zidare itd. Riječ je, dakle, o političkoj taktici, na koju ne valja gledati iz perspektive Auschwitza, nego iz vizure tog vremena i perspektive pripadnika jednoga malog naroda, koji se – unatoč svim ljupkim frazama o samoodređenju, demokraciji i slobodi - ne može osloniti na nijednog saveznika.

Upravo nedostatak međunarodnopolitičkog okvira predstavlja jedan od glavnih nedostataka Jarebove knjige. Vrlo je vjerojatno, da se auktor za takav postupak odlučio u želji da knjiga ne postane preopširna. No, čini se da nije moguće shvatiti kako je ustrojavana, kako je sazrijevala i djelovala ustaška organizacija (pokret), ako nemamo na umu, da su se hrvatski separatisti u svojoj političkoj borbi mogli nasloniti samo na

MODERN EUROPEAN HISTORY

Italian Support for Croatian Separatism, 1927–1937

James J. Sadkovich

Garland Publishing, Inc.
New York and London 1987

Naslovna stranica studije
Jamesa J. Sadkovicha

revizionističke zemlje, tj. na Madžarsku, Bugarsku, Italiju i Njemačku. Sve su te zemlje, međutim, imale vlastite interese i sve su istodobno sudjelovale u političkim previranjima u Europi (pa i svijetu).

Osim što je bila predaleko i što u njoj nije bilo hrvatskih radnika i iseljenika, Bugarskoj su poratni mirovni ugovori otvarali mogućnost mirne revizije, pa su se u međuratnom razdoblju smjenjivala razdoblja suradnje i sporova Sofije i Beograda. Madžari su trajno pokazivali interes za hrvatsku oporbu, ali su imali važnijih aspiracija (prema Rumunjskoj, a dijelom i prema Čehoslovačkoj!), pa radi Hrvata nisu bili spremni previše zatezati odnose s Jugoslavijom. (Uostalom, ustaški su logori u Madžarskoj na temelju tajnoga jugoslavensko-madžarskog sporazuma zatvoreni i raspršeni i prije Marseillea, što u ovoj knjizi nije spomenuto!) Iz Austrije je Pavelić protjeran već početkom 1929., a njemačke vlasti – osobito nakon dolaska nacional-socialista, što se u nas uporno prešuće – nisu pokazivale nikakvih simpatija za hrvatsku borbu. Osim toga, krajem dva desetih i početkom tridesetih Njemačka je još uvijek politički patuljak, sapet versajskim okovima. Nije, dakle, Italija kao sjedište ustaške organizacije («Glavnoga ustaškog stana») posljedica slobodnoga hrvatskog izbora, nego rezultat nužde nametnute međunarodnopolitičkom situacijom. A kao što znamo, i predmusoliniji

jevski i musolinijevski Rim je u odnosu prema Hrvatima trajno lavirao, uvijek imajući na umu probitke koje na račun Hrvata može dobiti od Beograda, Pariza, pa i Londona.

Sve to pokazuje u kako složenim povijesnim okolnostima je ustaški pokret nastao i djelovao. No, to također pokazuje da je i nakon atentata u Marseilleu, kad je izgubio svaki oblik inozemne potpore, i kad mu je aktivnost zabranjena praktično u čitavoj Europi, nastavio snažno djelovati u prekomorskim zemljama, a u Domovini iz dana u dan bivao sve jači. To posve jasno svjedoči o autohtonosti tog pokreta i o povijesnoj nuždi njegova nastanka. On se u Domovini razvija praktično bez ikakva Pavelićeva organizacijskog udjela: pogлавnik pokreta je u emigraciji i djelovanje mu je skoro onemogućeno, ali se njega – kaže se u uvodniku *Almanaha hrvatskih sveučilištaraca* – naziva i smatra «prvoborcem». On funkcioniра kao simbol borbe i zastava pod koju se okupljaju najrazličitije skupine, koje povezuje samo jedna zajednička misao: hrvatska državna neovisnost.

Katolički pokret i organizirano ustaštvo

To je ono što presudno obilježava politički razvitak u Hrvatskoj tridesetih godina XX. stoljeća. Nažalost, ni ova knjiga ne će prosječno neupućenom čitatelju pomoći da razazna, zašto je sredinom tridesetih godina počelo narastati nezadovoljstvo Mačekovom politikom. Što je to što ustaštvo čini različitim od mačekovštine i zašto je uspostava Banovine Hrvatske dovila do konačne polarizacije u hrvatskome političkom pokretu i do snažnoga jačanja ustaškog pokreta?

Uspostavi Banovine i njezinim reperkusijama pisac posvećuje nezasluženo malo pozornosti. Nema u knjizi ni slova o tome, kako je podjela BiH utjecala na rasploženje bosanskohercegovačkih muslimana (kako tada, tako i kasnije!), i koji su uzroci doveli do toga da jedan od prvaka JMO-a, a nakon Spahine smrti i predsjednik te stranke, Džaferbeg Kulenović, puno prije rata pristupi Ustaškom pokretu. Pored toga, obrada domovinske grane ustaškog pokreta zadržala se uglavnom na opisu zbivanja u Zagrebu, dok se osječka jezgra (M. Kovačić, Kamilo Krvarić i *Hrvatski list*) jedva spominje. O dosta snažnome ustaškom («frankovačkom») centru u Splitu (dr. Josip Berković, dr. Ivo Cuzzi i dr.) nema ni slova (osim spomena dr. Ede Bulata), iako se o tome po-nešto pisalo čak i u objavljenoj literaturi,

dok je obilno arhivsko gradivo ostalo neistraženo.

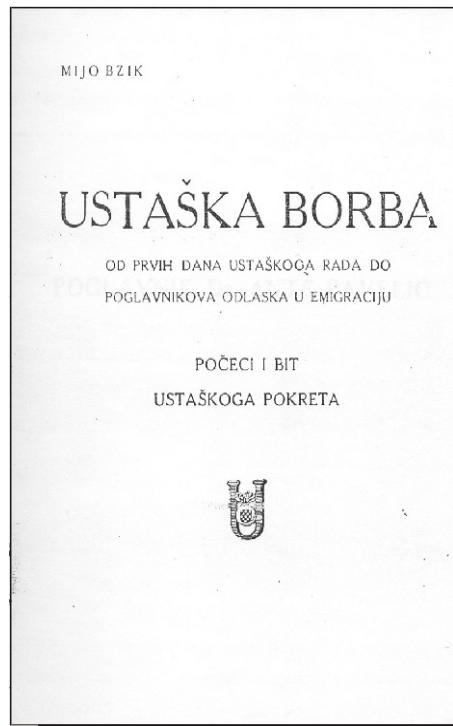
Također, malo je ili nimalo kazano o jednome od najvažnijih aspekata djelovanja ustaškog pokreta u domovini: jačanju njegova utjecaja u redovima katoličke inteligencije tijekom tridesetih godina. Naime, u prvom desetljeću jugoslavenske države, većina organiziranih katolika privržena je Hrvatskoj pučkoj stranci i jugoslavenskoj nacionalnoj misli (Z. Matijević). Tijekom tridesetih godina među njima dolazi do raslojavanja, pa se nemali dio priklanja ustaškome pokretu. (Primajući izaslanstvo Katoličke akcije, na čelu s msgr. P. Jesihom, u lipnju 1941., Pavelić je istaknuo veliku ulogu organiziranih katolika u uspostavi hrvatske države (HN, br. 130./III. od 24. lipnja 1941.) Ta tema u hrvatskoj historiografiji još uvijek predstavlja veliku nepoznanicu, a - ne računajući jugoslavenske komunističke pamflete - o njoj je dosad ozbiljnije pisao tek dr. Jure Krišto.

Na to raslojavanje u katoličkim redovima utjecali su dijelom nacionalni razlozi, a dijelom zaoštravanje ideoloških prijepora nakon Hitlerova dolaska na vlast i, osobito, nakon formiranja Pučke fronte i Španjolskoga građanskog rata. Upravo se katolički pisci i nakladnici organizirano suprotstavljaju komunističkoj ideologiji, nerijetko spočitavajući vodstvu Hrvatske seljačke stranke da u svojim redovima dopušta koketiranje s marksističkom ideologijom, ili čak potiče formuliranje specifične klasne «seljačke ideologije» (Herceg, Šarinić) s nizom nekršćanskih, pače i protukršćanskih elemenata. Ti ideološki prijepori, u kombinaciji s Mačekovim sporazumom na nacionalnom planu, dovest će do prikljanjanja većine nižega klera i brojnih katoličkih intelektualaca hrvatskim nacionalistima. Možda nema jasnijeg prikaza tadašnjih duhovnih previranja među organiziranim katolicima, od nekoliko fragmenata uspomena Ivana Oršanića, objavljenih pod naslovom «Neke uspomene iz mladosti» u časopisu *Republika Hrvatska* (br. 93 iz 1973.). Što se previranja unutar klera tiče, Krišto je izvrsno zapazio, da je niže svećenstvo brže i snažnije počelo simpatizirati s ustaškim pokretom od katoličke hijerarhije ponajprije radi toga, što je bilo u tješnjemu, svakodnevnom do-diru s pukom, te je bolje i jasnije osjetilo i prepoznalo njegove želje, potrebe i htijenja.

To je jedna od tema koja u Jarebovoj knjizi nije obrađena. Na sadašnjem stupnju spoznaja o tim previranjima dade se uočiti, da su istaknuti katolički intelektualci na-

kon uspostave NDH zauzeli brojna važna i utjecajna mjesta (osobito u kulturi i propagandi). No, neke razlike koje su između njih postojale u predratnome razdoblju, kao da se nastavljaju i u doba NDH, pa i nakon rata. S jedne strane postoji struja koja je stasala unutar orlovskega pokreta te se, pod utjecajem dr. Avelina Čepulića, od sredine tridesetih godina više angažirala na političkome polju, dješujući oporbeno u odnosu na HSS i snažnije se priklanjujući nacionalnoj ideji. U tom krugu (u prvom redu kod Čepulića, I. Oršanića, Dušana Žanka, Ante Oršanića, Vilka Riegera odnosno kod skupine intelektualaca oko *Hrvatske smotre*) puno prije rata naglašeno je snažna svijest, da se sloboda hrvatskog naroda može ostvariti samo u neovisnoj državi, pa oni postanak i opstanak Hrvatske ni u ratu ne vežu uz osovinske ratne napore. Neki naglašavaju važnost osobne slobode i prava na različitost u nacionalnoj državi (u tom su svjetlu više nego dragocjeni Kavranovi govorili, koje bi valjalo skupiti i posebno objaviti). No, na drugoj strani postoji struja potekla iz klerikalnih, domagojskih («senioratskih») redova, koju snažnije određuje katoličko (u konkretnoj situaciji: antikomunističko), negoli hrvatsko obilježje. Oni su beskompromisniji protiv komunizma, nego protiv Jugoslavije. U skladu s tim oni su i nakon sloma pučkaške politike nastavili koketirati sa slovenskim klerikalcima, a time i s jugoslavenskom idejom. Zbog njihove snažne ideološke, antikomunističke obujenosti, iz tih je redova tijekom rata (napose nakon napada na SSSR) primjetna spremnost da se i na ideološkom planu iskazuju simpatije s tada prevladavajućim ideologijama. Tako, primjerice, članci Ive Bogdana ili Ive Lendića počesto prednjače u antijudaističkim ispadima i neukusno podilaze Italiju i Njemačkoj.

Zanimljivo je (i očito nije slučajno), da su upravo ti klerikalni domagojski krugovi

*Mijo Bzik, službeni hagiograf
ustaškog pokreta*

nakon svibnja 1945. prvi okrenuli leđa onima kojima su do jučer pjevali hvalospjeve, pa se – recimo – spomenuti Bogdan u emigraciji, u *Glasu sv. Antuna*, upinjao dokazati da su poznate riječi nadbiskupa Stepinca pred jugoslavenskim komunističkim sudom («*Hrvatski se narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu...*») najobičnija – ustaška izmišljotina. Ustaše je tako – potpuno krivo – optužio onaj koji je godinama bio glavni propagandist i cenzor ustaškog režima...

Bilo bi šteta ovdje ne pripomenuti, da je takav «sektaški» i ultramontanski pristup karakterističan i za dio današnjih crkvenih ili Crkvi bliskih krugova, koji bi rado – bez obzira na činjenice – prešutjeli mnoge važne podatke iz crkvene i političke povijesti hrvatskog naroda u XX. stoljeću. U

tim se krugovima i danas bježi od suočavanja s prilično dugim razdobljem prevage jugoslavenske misli u katoličkim redovima. Prešuće se, da su se crkveni krugovi svojedobno oštroti i nesmiljeno okapali sa Stjepanom Radićem, a onda je kasnije njegov kult vješto prigravljen. Nerado se govorio i o mnoštvu neslaganja s Mačekom i mačekovštinom, što nije zapreka da se osobito od 1990. naovamo u *Glasu Koncila Mačeka*, Krnjevića i družinu veliča (bez obzira na konk-logore, podjelu BiH, kršenje crkvenoga bračnog prava, zagovaranje «seljačke ideologije», poništenje izbora, komesarijat u Matici i dokidanje sveučilišne autonomije). Oči osobito bode uporno nastojanje, da se spoji nespojivo, tj. da se teza o potpori Crkve pravu hrvatskog naroda na vlastitu državu spoji s negacijom konkretnog ostvarenja tog prava u doba Drugoga svjetskog rata. Drugim riječima, pokušava se pjevati pohvala tadašnjim biskupima na čelu sa Stepincom, te istodobno prešućivati njihova službena ocjena iz ožujka 1945., da je hrvatski narod i 1941. imao pravo na vlastitu državu, da ju je proglašio i branio, i da je ta država, uza sve njezine mane i nedostatke, imala i po ljudskim i po Božjim zakonima pravo na opstanak.

Dakle, i temu odnosa katoličkih intelektualaca, svećenika i laika, prema ustaškom pokretu, trebat će potanje obraditi, ma koliko ona strasti budila i opasnosti sa sobom nosila. Bez konačnog suočavanja s činjenicama iz prošlosti nema zdravog pogleda u budućnost. Ova je monografija mogla biti prigoda, da se i to bolno pitanje počne rješavati. No, unatoč ovdje izloženim opaskama, mora se zaključiti: knjiga dr. Marija Jareba do danas je najbolja i najzaokruženija rasprava o tom segmentu naše povijesti. •

U SPOMEN

ILIJA BRKAŠIĆ

1926. - 2007.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
sisačko-moslavačka

U SPOMEN

MATO ŠOBAT

1921. - 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica
sisačko-moslavačka

U SPOMEN

STIPE BRAJKO

1926. - 2007.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ

IN THIS ISSUE

With the new provisions introduced in 2001, the then ruling coalition led by the people, who were communists only until recently, has amended the Law on Rights of Former Croatian Political Prisoners. With those novelties, many rights of that category of citizens have been retroactively annulled. The Croatian Association of Political Prisoners submitted, without delay, to the Constitutional Court of the Republic of Croatia a proposal for launching the procedure of assessment of constitutionality of that legislation. After five years and several days, the Constitutional Court has partly accepted the proposal, but most of it has been rejected. **Dinko Jonjić** gives a comment on the legal consequences of such Constitutional Court's decision, as well as the political reasons that motivated the Court to deal with the issue that long.

* * *

In late 1991, a company consisting of members of the Croatian Association of Political Prisoners joined the Croatian defence against the Great Serbian aggression. Although most of those people were of senior age, Croatian political prisoners showed again in 1991 their readiness to defend their ideals not only with words, but also with weapons. **Dragutin Šela** writes about the forming and activities of the company.

* * *

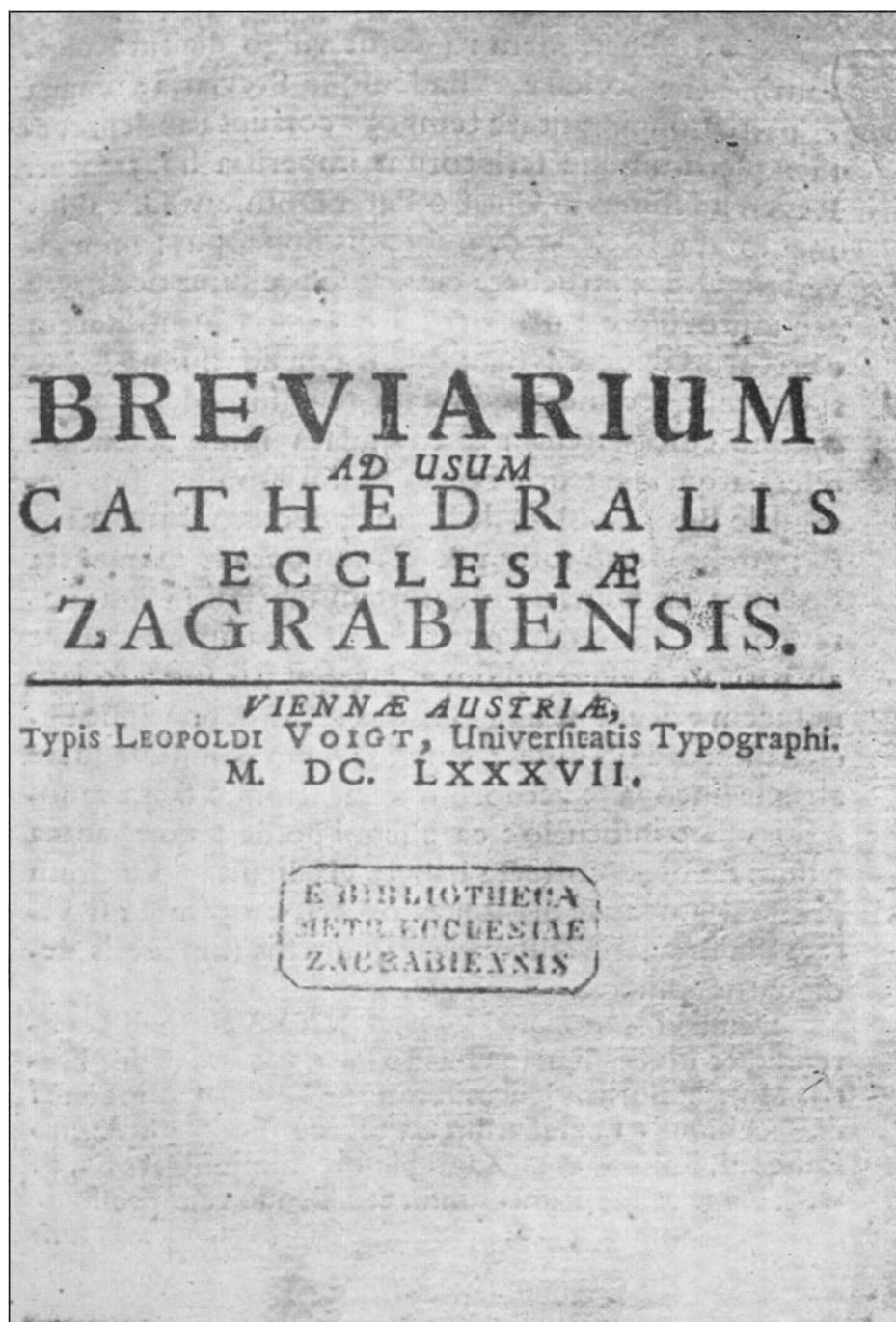
Ivan Gabelica writes about the painful episode of Croatia's recent history in his study about the beatified Archbishop of Zagreb **Alojzije Stepinac**. It is about the faith of Jews in the Independent State of Croatia, which had been proclaimed in 1941. Relying on numerous sources, and literature of both Jewish and non-Jewish origin, Gabelica proves that strong anti-Semitism does not exist in Croatia. It cannot be found in the programme documents of the Ustasha movement that in 1941 proclaimed the state in alliance with the Axis Powers.

Still, it is undeniable that soon after the state had been established, under the pressure of the national-socialist Germa-

ny, anti-Semitic legislation was introduced and it gravely affected the Jewish community in Croatia.

In the initial part of that chapter, Gabelica has tried to establish the number of Jews that lived in Croatia and identify the relations that existed between the Croat majority and the Jewish minority. Those relations were not gravely burdened with racial (biological) anti-Semitism, but rather with Christian anti-Judaism. Those

relations were largely burdened by the picture of Jews as sympathisers of the ruling Greater Serbian regime, or supporters of the communist ideology. Most of these issues have been treated in the historiographic literature in a very ideological way, and not even today can one freely talk about them. However, the author sticks to the well-known saying: it's only the truth that sets one free. •

The 1667/68 Zagreb Breviary

IN DIESEM HEFT

Mit der Gesetzesnovelle in dem Jahre 2001 änderte damalige regierende Koalition, angeführt von gestrigen Kommunisten, das Gesetz über die Rechte ehemaliger politischer Häftlinge in Kroatien. Durch diese Änderung wurden die Rechte die diese Kategorie der Bürger vor der Novelle hatte, rückwirkend entzogen. Der kroatische Verein ehemaliger politischer Häftlinge reichte umgehend dem Verfassungsgericht der Republik Kroatien einen Antrag zur Prüfung dieses Gesetzes auf Verfassungsmäßigkeit ein. Nach fünf Jahren und einigen Tagen, nahm das Verfassungsgericht nur teilweise den Antrag an, aber größtenteils wurde er abgewiesen. Rechtsfolgen einer solchen Entscheidung des Verfassungsgerichtes, wie auch die politischen Gründen die das Gericht zur so verspäteten Entscheidung motivierten, kommentiert **Dinko Jonjić**.

* * *

Zur Befreiung Kroatiens gegen die großserbische Aggression schloss sich zum Ende des Jahres 1991 auch eine Kompanie der Angehörigen des Kroatischen Vereins ehemaliger politischer Häftlinge an. Obwohl sich um bejahrte Männer handelt, auch 1991 wollten kroatische politische Häftlinge zeigen, dass sie bereit sind eigene Ideale nicht nur mit Wort und Feder, sondern auch mit Waffen verteidigen. Über die Entstehung und Wirkung der Einheit berichtet **Dragutin Šela**.

* * *

Über die schmerzhafte Seite der neueren kroatischen Geschichte schreibt in seiner Studie über den Zagreber Erzbischof, den seliggesprochenen **Alozije Stepinac, Ivan Gabelica**. Es geht um den Schicksal der Juden in dem Unabhängigen Staat Kroatien, der 1941 ausgerufen wurde. Anlehnd auf zahlreiche Quellen, sowie auf die veröffentlichte jüdische als auch nichtjüdische Literatur, beweist Gabelica, dass in Kroatien traditionell ein stärkerer Antisemitismus nicht existiert. Er ist auch in den Programmatischen Dokumenten der Ustaschaabewegung, die 1941 den Staat im Bunde mit den Achsenmächte ausgerufen hat, nicht zu finden.

Unumstritten ist jedoch die Tatsache, dass es kurz nach der Staatsbildung, unter

dem Druck des nationalsozialistischen Deutschland, zum Annahme der antisemitischen Gesetzgebung kam, dass die Jüdische Gemeinschaft in Kroatien schwer traf.

In dem Anfangsteil seiner Studie, bemüht sich Gabelica tatsächliche Zahl der auf dem Gebiet Kroatiens lebende Juden festzustellen, sowie die Beziehungen die zwischen dem mehrheitlich kroatischen Volke und der jüdische Minderheit zu identifizieren. Diese Beziehungen sind weniger mit den nichtra-

sischen (biologischen) Antisemitismus, als den christlichen Antijudaismus, belastet. Im Wesentlichen belastet sie die Vorstellung von Juden als Sympathisanten des herrschenden großserbischen Regimes bzw. als Anhänger der kommunistischen Ideologie. Überwiegende Mehrheit dieser Fragen sind in der historiografischen Literatur auf extrem ideologisierten Art bearbeitet und auch heute über sie frei zu sprechen ist unmöglich. Der Autor hält sich des bekannten Vorsatzes, dass nur die Wahrheit befreit.

Zagreber Breviar aus dem Jahre 1667/68

h mostova bit će
ih greda, dok će
ni od betona. U
odjelu jastrebar-
io je jedan vagon
e Podsusjed, koji
mjesto gradnje.
tu smjesu, kojega
i kubičnih metara
dobrovoljno selja-
la iz Slavetičkih

- 22. srpnja umro
og bolovanja u
Dubrovniku drug
Isjednik okružnog
okrug dubrovački
bora Hrvatske re-
ke stranke. Vlaho-
ne mladosti gori-
ke braće Radića,
ostao dosljedan
ta. Narodno-oslo-
tu pristupio je u
ne.

O — Na inicija-
pskrbu i trgovinu
ra osnovana je u
ko-potrošačka za-
siana je u zadru-
raznim udjelima.
e ustupio je trgo-
koji se i sam staje
ovo novoočno-

O — U selu Ivan-
ina otvorena je u
nj. prva narodna
broj naroda, koji
tvorenju, saslušao
ikovodilaca, koji
ima podvukli zna-
vjetnog rada na
adnje i obnove

rska zadruga i ri-
te Boždarić Šime
vali su Socijalnom
NO Benkovac
0.105 kuna i 2900
jsiromašnjem pu-

INA — Poznava-
a Sv. Ivan Zelina
dmah poslije oslo-
osnovanje gimna-
Zelini. Na sastan-
lana održan u Sv.
eno je, da se gim-
radi osnovne ško-
snovna škola biti
orije Vatrogasnog
pitanja na ovom
je i pitanje in-
bi besplatno sta-
djeca, čiji su ro-
borbi, a ostalim
a dao bi se zna-

želio da ima gim-
tome, što je u ro-
upljeno 14.500.000
g građevnog drva
Od sakupljenog
e sc obje zgrade,
ov namještaj po-
ternatu.

pravku ovih zgra-
na raspoloženje
iz mjesta i ok-
njala i manji ra-
ni, dok su ostali
dovršeni. Gimna-
om 1. rujna, a bit
razreda.

Skupština Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske

ODLUCNO JE OSUDILA KULTURNU SARADNJU S OKUPATOROM

ZAGREB, 30. srpnja.
U nedjelju, 29. srpnja održana je
skupština Udruženja likovnih umjetnika
s dnevnim redom: Izveštaj časnog suda
i diskusija u tom izveštaju. Časni sud
likovnih umjetnika objasnio je pred
plenumom postupak oko ispitivanja krivica
protiv umjetničke časti za vrijeme oku-
pacije i ustaškog režima u Hrvatskoj. Sud
je stekao mišljenje, da je oportunizam
mnogih umjetnika potekao iz direktiva
bijeg vestida HSS, da se treba pokoru-
vati naredbama Pavelića. Tome se je
pričušio strah od ustaškog terora. Kod
toga su s vremenom upali u veće grie-
ške, a naročito kada je trebalo spašavati
umjetničke institucije, u čije zgrade se
hitjela useliti okupatorska vojska. Zrtvom
su ipak pale zgrade Moderne galerije,
koju je Pavelić poklonio Italiji i u njoj
se nastanio Talijansko poslanstvo i
Umjetnički Paviljon, koji je pretvoren
u Džamiju. Održala se jedino Umjet-
nička akademija. Kod procjenjivanja
krivnje uzeo je Časni sud u obzir stvarne
grieške s olakotnim okolnostima, a
otežujuću okolnost, ako je krivac bio
ugledniji umjetnik ili javni radnik. Kao
najpozitivnija olakotna okolnost uzeto je
pomaganje Narodno-oslobodilačkog po-
kreta. Časni sud postupao je po sledećoj
ljestvici kazni: 1. Isključenje iz Udruženja
likovnih umjetnika Hrvatske, za sve
simpatizere ili aktivne saradnike fašizma
s time, da se preda, zbog daljnog po-
stupka, Komisiji za ispitivanje ratnih
zločina putem kulturne suračnje s oku-
patorm pri Sudu za zaštitu nacionalne
časti. 2. Privremeno isključenje iz Udruženja
likovnih umjetnika Hrvatske. 3. Privremeno isključenje iz javnog kulturnog
djelovanja. 4. Javni ukor u štampi.
5. Ukor pred skupštinom Udruženja.

Nakon ovoga izveštaja objavio je
časni sud osude, poslije čega se razvila
diskusija. Plenum skupštine s odobravanjem
je ocijenio rad časnog suda, te s
neznatnim promjenama prihvatio osude
ovako:

I. ISKLJUCUJU SE IZ UDRUŽENJA LIKOVNIH UMJETNIKA HRVATSKE:

Auer Robert, slikar, što je bio uple-
ten u izdavanje mape t. zv. »izopćene
umjetnosti«, koju je predložio njegov
priatelj Kargačin, ustaškim vlastima,
htijuci time naškoditi nekim uglednim
umjetnicima. Kod istrage davao je ne-
iskrene podatke i ogovore, i poricao je da
je imao veze s tom fašističkom akcijom.
Osim toga bio je protežiran od ustaškog
režima, rehabilitiran i promaknut u V.
činovni razred, jer su mu se uračunate
godine služe od umirovljenja, od 1918
godine do 29. II. 1944.

Antonić Otto, slikar, jer je radio
plakate za ustašku »Promičbu« u fašisti-
čkom duhu, te marke, među kojima ima
i takva, gde ustaša pode bajonetom par-
tizana.

Horvat Josip-Medumurec, slikar, jer
je kao oficir ustaša terorizirao prijet-
njama s mobilizacijom neke umjetnike,
da ih natjerao kao ratne slikare na Istoč-
ni front. Zbog toga su neki bili mobilizirani,
a neki su morali kao ratni sli-
kari u Bosnu.

Topolić Ivan, slikar, jer je bio otvoren
pristaša ustaškog režima i nacista,
te je zato i pobegao s neprijateljem u
Njemačku.

Machiedo Jakov, slikar, jer je bio
otvoren pristaša ustaškog režima i me-
štar Španjolskog ceremonijala kod Pa-
velića, te organizirao portretiranja Pa-
velića.

Ljkan-Hauele Gustav, slikar, jer je
bio petokolonas i skrivač Kvaternika
neposredno prije ulaska Njemačke. Bio
otvoren hitlerovac i stavio načićlog
predsjedniku NDR-u da se zapravi
izložba umjetnosti u Berlincu. Kao otvoren
narodni neprijatelj pobegao je u
Njemačku.

Marčić Rudolf, slikar, jer je dobro-
voljno bio ustaški ratni slikar na Istočni
front, bio imenovan potpukovnikom, i
vršio službu nastavnika na Domobranskoj
Akademiji s rangom od 1. XI. 1924.

Kreković Kristijan, slikar, jer je kao
poznati udovica protunarodnih režima,
bio protežiran od ustaškog režima, izra-
dio portret Pavelića nekoliko puta i
davao knjiške profasičke izjave.

Melner Franjo, slikar, jer je aktivno
saradivao u ustaškoj »Promičbi« svojim
pronacišćkim karikaturama.

Svi se spomenuti isključuju iz Udru-
ženja likovnih umjetnika Hrvatske i

stavljuju na daljnji postupak Komisiji
za ispitivanje zločina putem kulturne
saradnje s okupatorom.

II. PRIVREMENO SE ISKLJUCUJU IZ UDRUŽENJA LIKOVNIH UMJETNIKA:

Kirin Vladimir, slikar, isključuje se
na dvije godine, jer je bio šef Odjela
za umjetnost u »Predsjedništvu vlade
NDH«, organizirao izložbe hrvatske u-
metnosti u Veneciji, Berlinu, Beču i
Bratislavu, te izradio novčanice za NDH.
Kuman-Dombrovčić Ante, slikar, isklju-
čuje se na godinu dana, jer je kao re-
ferent za umjetnost u ustaškom min-
istarstvu-nastave organizirao prvu »iz-
ložbu Hrvatske umjetnosti« u Zagrebu.
Jean-Ivanović Robert, kipar, isklju-
čuje se na šest mjeseci, jer je izradio
polubistu Hitlera i javno se ponosa-
kao profašista.

Pap Petar, slikar, isključuje se na
tri mjeseca, jer je dobrovoljno liao kao
ratni slikar na Istočni front.

Svima ovima uzele su se u obzir ne-
ke olakotne okolnosti.

III. PRIVREMENO SE ISKLJUCUJU IZ JAVNOG KULTURNOG DJELOVANJA:

Babić Ljubo, slikar, isključuje se iz
javnog kulturnog djelovanja na šest
mjeseci, jer je izradio ustaške embleme
i novčanice, organizirao i izveo dekoracije
u ustaškom poslanstvu u Berlinu,
zatim, što je izdao četiri knjige o u-
metnosti na ustaškom pravopisu, stam-
pao članke, izvodio crtačke radove za
Njemačko-hrvatsku poljoprivrednu iz-
ložbu u Zagrebu i držao predavanja.
Kao olakotna okolnost se mu uzimlje,
što je zdušno pomagao Narodno-oslobo-
dilački pokret od 1942. godine.

Veža Mladen, slikar, isključuje se iz
javnog kulturnog djelovanja na šest
mjeseci jer je ilustrirao knjigu Danijela
Crljena »Naš Poglavnik«. Kao olakotna
okolnost mu se uzimlje, da je to činio
pod velikim ličnim terorom Crljena.

Domac Ivan, slikar, isključuje se iz
javnog kulturnog djelovanja na tri
mjeseca, jer je nastojao da mu se štam-
paju reprodukcije njegovih radova u
»Spremnosti« i kod preslušavanja bio
vrlo neiskren.

IV. JAVNI UKOR U ŠTAMPI PODIJELJUJE SE:

Auer Ivi, slikaru iz Zagreba, jer je
bio ratni slikar u Bosni.

Ivanković Rudolf, kiparu, jer je
izradio dva poprsja Pavelića, spomenik
palim svećuščarcima za NDH.

Miljčić Karlo, slikaru, jer je posjedova-
o neispravnu ustašku legitimaciju ne-
ko vrijeme za ličnu upotrebu.

Mišić Jerolim, slikar, jer je saradivao
kao ilustrator i dao intervju za ustašku
štampu, stampao dva eseja; te izradio
mapu »Naši državni vremenski«.

Svima se podijeljuje ukor u štampi
uzevši kao olakotnu okolnost, da su
pogriješili bojeti se terora, a Ivanković
ču se vrjina u obzir, da je pomažao
NOB.

Sve vremenske označene kazne vrije-
de od 1. srpnja 1945. kada je časni sud
započeo svoj rad. Ukor pred skupštinom
Udruženja objavljeni su na skup-
štini.

Ova skupština naših likovnih umjet-
nika dokazala je, da se u umjetnosti
neće trptjeti nikakvo služenje narodnim
neprijateljima, i da je velika većina na-
ših umjetnika, od kojih su mnogi bili
u NOB ili aktivno suradivali s Narodno
oslobodilačkim pokretom, bravljivo shva-
tila ulogu i dužnost umjetnika, te
svoje obaveze prema narodu.

U MOSKVI JE OTVORENA IZLOŽBA SLIKARA — SAMOUKA RATNE MOR-NARICE

MOSKVA, 30. srpnja
U Moskvi je otvorena izložba slikara,
slikara samouka ratne mornarice, 110
mornara izložilo je na izložbi 360 slika,
koje su izradene za vrijeme borbe i po-
svećene događajima velikog Domovins-
kog rata. Autori ovih slika došli su u
glavni grad, da prisutvuju otvorenju
njihove izložbe. Slike se ističu raznoli-
košću stilova. Osim portreta i krajolika,
na izložbi ima i velikih slika, koje pri-
kazuju bitke. Na tim su slikama slikari
mornari prikazali ono što su oni vidjeli
i doživjeli su vrijeme domovinskog rata.

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
OPĆINA BUSOVAČA

Mješoviti Odbor za popis stanja stambenih objekata
nakon borbenih dejstava na području Kaćuna i okolnih sela

Datum : 12.03.1993 god.

ZAJEDNIČKOJ KOMISIJI ZA RJEŠAVANJE SUKOBA U BUSOVAČI

Predmet : Izvještaj Odbora nakon obilaska terena i popisa zatečenog stanja

Na osnovu zahtjeva Zajedničke komisije za rješavanje sukoba u Busovači, članovi Mješovitog odbora MZ Kaćuni su dana 9 i 10.03.1993 god. obišli teren u selima : Kaćuni, Nezitovići, G. grab, Osolište, Drljepani i Bukovci. Istoga dana, teren u selima Milavice, Solakovići, Sudine i Javor, obišli su članovi drugoga MO koji je formiran na području Lugova.

Nakon obilaska terena i popisa zatečenog stanja konstatovano je slijedeće : - ukupno je pregledano 305 porodičnih kuća. Od toga 253 kuće vlasnika Hrvatske nacionalnosti i 52 kuće vlasnika Muslimanske nacionalnosti.

U narednoj tabeli prikazat će se ukupan broj spaljenih kuća, broj kuća koje su oštećene i NEUSELJIVE, broj kuća koje su oštećene i USELJIVE, broj OPLJAČKANIH kuća i broj spaljenih štala i drugih pratećih objekata.

	SPALJENE KUĆE	OŠTEĆ. KUĆE NEUSELJIVE	OŠT. KUĆE USELJIVE	OPLJAČ. KUĆE	NASILNO uselj.	SPALJENE ŠTALE
HRVATI	61	9	79	171	2	35
MUSLIMANI	20	3	21	5	-	20
OSTALI	-	-	-	-	-	-
UKUPNO	81	12	100	176	2	55

NAPOMENA :

Obzirom da sigurnosna situacija po članove Odbora u vrijeme obilaska terena, nije bila baš najpovoljnija, pogotovo uz linije razgraničenja padnika ARBiH i Postrojbi HVO, nije bilo moguće izvršiti detaljan pregled svakog objekta pa su odgovarajuće korekcije moguće.

U prilogu Izvještaja dostavljamo tabelarni prikaz zatečenog stanja po selima i zaseocima.

Predsjednik Odbora
Nijaz Arnaut

